

TRIBUNA

Director fondator:

Ioan Slavici (1884)

PUBLICAȚIE BILUNARĂ CARE APARE SUB EGIDA
CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ

Consiliul consultativ al revistei de cultură Tribuna:

Nicolae Breban

Andrei Marga

D. R. Popescu

Alexandru Surdu

Grigore Zanc

Redacția:

Mircea Arman

(manager / redactor-șef)

Ovidiu Petca

(secretar de redacție)

Ioan-Pavel Azap

Ani Bradea

Claudiu Groza

Ștefan Manasia

Oana Pughineanu

Aurica Tothăzan

Maria Georgeta Marc

Tehnoredactare:

Mihai-Vlad Guță

Redacția și administrația:

400091 Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1

Tel. (0264) 59. 14. 98

Fax (0264) 59. 14. 97

E-mail: redactia@revistatribuna.ro

Pagina web: www.revistatribuna.ro

ISSN 1223-8546

Responsabilitatea asupra conținutului textelor
revine în întregime autorilor

Pe copertă:
Akimitsu Tamawake (Japonia)
El trăiește I (2018), acvaforțe, acvatinta,
chine-collé, 80,5 x 60,5 cm



www.clujtourism.ro

Dezbaterile de la Sinaia-ediția a patra. 20 - 21 martie 2020, Hotelul New Montana

Într-un efort de a stabili în România un cadru de dezbateri de cel mai înalt nivel, Fundația Alexandrion (București) a inițiat Dezbaterile de la Sinaia.

Primele trei ediții au avut ca teme „Statul de drept. Premise, condiții, funcționare”, apoi „Economia Estului. Post-austeritate și perspective” și, recent, „Crisa educației. Indicatori de stare și soluții”. Lucrările primelor două ediții pot fi urmărite de cei interesați în volumele care s-au editat de către Editura Meteor din București. Volumul ce conține lucrările ultimei ediții se află în curs de pregătire pentru tipar.

Fundația Alexandrion organizează în zilele de 20 - 21 martie 2020, la Hotelul New Montana din Sinaia, a patra ediție a Dezbaterilor de la Sinaia. Tema ediției este Uniunea Europeană și perspectivele ei. La dezbateri sunt invitați ca speakeri economiști, juriști, istorici și filosofi de prim-plan din lume și din Europa, responsabili de vârf ai Uniunii Europene, experți.

Dezbaterile de la Sinaia sunt accesibile publicului interesat. Crearea Uniunii Europene a fost unul dintre evenimentele de cotitură ale istoriei postbelice. Un alt actor de magnitudine neobișnuită a urcat pe scena istoriei cu realizări dintre cele mai importante. Lunga perioadă de pace din Europa, transformarea frontierelor rigide în frontiere simbolice, dezvoltarea competitivă a multor părți ale continentului, noua amploare a schimburilor, facilitarea circulației persoanelor, o nouă conștiință culturală sunt printre realizările certe.

Odată cu criza Greciei, cu Brexitul, cu repositionări ale statelor din Europa Centrală, a Italiei, a devenit evident că Uniunea Europeană are de rezolvat probleme noi. Uniunea Europeană de astăzi nu mai este cea de odinioară. Proiectul fondatorilor ei rămâne reper, dar măsura realizării lui este în discuție.

Fenomene istorice noi – globalizarea, noua constelație a supraputerilor lumii, digitalizarea, expansiunea nanoștiințelor – sunt „provocări” pentru orice țară din lume. Ele obligă la dezvoltări noi în materie tehnologică, economică, instituțională, la reglementări de drept în domeniul noi ale vieții, la reconfigurări culturale.

Este responsabil și oportun ca starea actuală și perspectivele Uniunii Europene să fie examinate precis, riguros și sistematic în cadrul unei dezbateri internaționale și naționale largite.

Dezbaterile de la Sinaia, în ediția a IV-a, vor aborda tema pe parcursul a trei jumătăți de zile având drept focusuri următoarele: Proiectul și realizările Uniunii Europene; Competitivitatea Uniunii Europene; Libertățile, drepturile și democrația în Uniunea Europeană; Uniunea Europeană în lumea globalizată; Alternativele și perspectivele Uniunii Europene.

Vicepreședintele Fundației
Alexandrion, prof. univ. dr. Andrei Marga

Vizitați site-ul nostru:

tribuna-magazine.com

comentarii
analize
interviuri



TRIBUNA MAGAZINE,
WEEKLY MAGAZINE IN ENGLISH, ROMANIAN AND ITALIAN

Expunerea prealabilă a noțiunii de adevăr și autenticitate raportată la structura apriorică a imaginativului (VIII)

Mircea Arman

În *Introducere în filosofie*¹, David Armeanul ne spune că primul care a afirmat despre înțelepciune că ar fi cunoașterea celor ce sunt ca fiind ceea ce sunt, adică existența, a fost Pythagora. Iar dacă *sophia* - înțelepciunea - este cunoașterea ființei, atunci *philo - sophia* nu este altceva decât năzuința de a înțelege ființa, spune el. Desigur, problema era de maximă actualitate la acea vreme și a marcat dezvoltarea ulterioară a filosofiei în sensul aristotelismului, drept cunoaștere a „realității” prin intermediul intelectului. Întrebarea care se pune este dacă ființarea disponibilă are atributul realității în lipsa subiectului cunoscător și dacă realitatea este, adică are ființă, în lipsa acestuia. Studiul realității nu se poate obiectiva nici măcar în fizica contemporană iar științele nu pot cunoaște dincolo de capacitatea imaginativă a subiectului. Oricât am dori și oricât ne-am strădui, în lipsa unei structuri de tip imaginativ structurat pe o direcție clar stabilită, nu vom putea recunoaște sau măsura o stare a materiei la un anumit T1 cât timp nu avem dinainte structurată la nivelul imaginativ posibilitatea realității (unei molecule) pe care nu am mai văzut-o. Aceasta este și explicația pentru care știința modernă, fizica, astrofizica, biochimia, etc., sunt încă niște sisteme deschise și pe care, probabil, mintea omului nu le va închide niciodată, acesta fiind și sensul creării realității în sînul capacității imaginative care creează lumea ca posibilitate și o validează apoi sau o respinge. Acest fapt ține de transcendențialitate și nu de transcendență, de capacitatea creatoare a subiectului și nu de observație. Acesta este și motivul pentru care, filosofia greacă, la un moment de răspîntie, a preluat sistemul aristotelic în dauna celui platonian și a imprimat cunoașterea de tip științific în arealul imaginativului de tip european.

Întorcîndu-ne la greci vom încerca însă să dezbatem, succint, compunerea termenului *philosophia*. Heidegger, în *Was ist das - die Philosophie?*², derivă cuvîntul *philia*, din verbul *philein*, care înseamnă a iubi. El raportează acest termen la gîndirea lui Heraklit, unde apare pentru prima oară expresia *philein to sophon*. Dar, din fragmentele rămase de la Heraklit, rezultă că *logos*-ul vorbește. Heidegger spune că a vorbi cum vorbește *logos*-ul înseamnă *homologein* - armonie. Astfel, spune același filosof, *aner philosophos* - bărbatul filosof - este acela care iubește pe *sophon*. Ducînd mai departe demonstrația, filosoful german face apel la un alt citat din Heraklit care spune: *Hen Panta* - Unul este Tot³. Tot, apare în interpretarea lui Heidegger ca fiind *Panta ta onta*, ansamblul celor ce există, iar *Hen* - ceea ce unește. Așadar, *philein to sophon* este o omologie, adică o armonie. Pentru Heidegger *sophon* este *existîndul reunit în ființă*, ceea ce înseamnă că *philein* nu mai are doar un acord original cu *sophon*, ci este o cercetare asiduă spre *sophon*. Acest fapt ar însemna: *Philein to sophon* „este o tensiune cercetătoare a *sophon*-ului, și aceasta este filosofia - o tensiune cercetătoare a celor ce există în ființă”.

Ca să putem înțelege mai bine cum priveau grecii noțiunea de intelect și inteligibil și cum de aici se vor dezvolta termenii de *Philein* și *Sophon*, vom

introduce în ecuație un alt termen, anume pe acela de *theoria*.

Substantivul *theoria* se trage de la verbul *theo-reo* care înseamnă a vedea, a observa, a contempla. Bailly, în celebrul lui dicționar⁴, ne trimite pentru aceste cuvinte la rădăcina *TheF*, de unde derivă *the*. Vom reproduce aici, o primă grupă de cuvinte care se formează cu această rădăcină:

the - a privi, a contempla
thea - acțiunea de a privi
theamai - a contempla
theâma - spectacol
theatds - vizibil
theatron - teatru
theoros - spectator
theo-reo - contempla

Cu aceeași rădăcină se formează *thauma* și *thaumasia*, aică miracol și mirare, dar și, foarte probabil, *theos* și *theoros*, adică divinitate și mesagerul zeilor.

Același Bailly ne spune că în compoziția cuvîntului *theoria* intră rădăcinile *thea* și *For*, aceasta din urmă avînd sensul de: a avea grijă de, a observa, a primi. Litera *F* (digamma) este o literă dispărută, care se citea aidoma latinescului *v*. De la această rădăcină se formează cuvintele:

hdromai - veghez
horâdo - văd
hdrasis - simțul văzului
hârama - spectacol
horates - spectator

Observăm, pe de altă parte, că rădăcina *thea* are același sens de contemplație și spectacol. David Armeanul rezuma astfel concepția grecilor despre *theoria*. „Filosofia, în schimb, se ocupă de toate cele ce sînt, întrucît are în vedere și lucrurile divine; doar ei i se spune în mod legitim *theoretică*. Căci *theorie* se spune de la „contempera lucrurilor divine”⁵.

„Cele divine erau pentru Platon ideile, arhetipurile, principiile celor ce sînt ca fiind ceea ce sînt. Inteligența platoniană contempera ideile. „Ideile se văd”, spunea undeva Platon. „*Logos* - ul este ochiul prin care sufletul vede *eidos*-ul, spune Aristotel” (A. Dumitriu).

Bailly ne arată că acești termeni - *eidos*, *idea* - sunt formați cu rădăcina *Vid*, înțelesul ei fiind acela de a vedea:

vid - a vedea
eido - văd
eldos - formă, esență
eidolon - imagine
eidesis - știință
eidemon - savant
eideticos - care primește cunoștința
idia - formă, aparență, idee

Idea și *Eidos*, care începeau altădată cu radicalul *Vid*, se citeau *videa* și *vidos* și erau puse în legătură cu a vedea. Ele se trag din sanscritul *vidya*, care înseamnă știință, vedere (A. Dumitriu).

Prin urmare, esențele sau ideile se vedeau. Ele erau „ca lumina” (Aristotel), iar cel care vedea trebuia să îndeplinească principiul adecvării la lucrul cunoscut.



Mircea Arman

Pasul următor necesită lămurirea unui alt termen, și anume cel de contemplație. În limba latină vocabula *theorein* a fost tradusă prin *contemplatio*, a contempera, a fi absorbit în privirea a ceva. Latinii au observat că verbul *contemplatio* este format din prepoziția *cum* și *templum*, și ar avea sensul de a fi în templu. În *Somnium Scipionis*, Cicero ne spune că Scipio Emilianus, aflat în vizită la regele Massinissa, are un vis în care îi apar bunicul său Scipio Africanul și tatăl său Paulus Aemilius. Întrebîndu-l pe acesta din urmă ce ar putea face să nu ajungă și el în lumea morților, despre care Scipio Africanul îi spusese că era adevărata viață, acesta - Paulus Aemilius - îi spune: „*Nisi Deus is, cuius hoc templum est omne quod conspicias, istis te corporis custodiis liberaverit* - Nu... dacă Zeul, al cărui templu este tot ceea ce vezi, nu te eliberează din închisoarea trupului”⁶.

Inițial *templum*, ne spune Anton Dumitriu, „a însemnat cerul, în înțelesul concret și figurat..., apoi un pătrat trasat pe cer, consacrat și desemnat special pentru uzul augurilor care contemplau zborul păsărilor înăuntrul lui, pe urmă a desemnat locurile consacrate Divinității. Ennius l-a întrebuintat și el în acest ultim sens, spunînd că întreg universul este *templum*, a însemnat, așadar, și a privi - ca într-un templu - la o ceremonie.... Dar și *cerimonia* ne duce la același rezultat: *magnum Jovis... contemplari*, prin care s-a tradus *theorein*, acest cuvînt poate fi privit ca fiind compus din *cerus*, care însemna zeu, și sufixul *monia*, care se regăsește și în alte cuvinte”⁷.

Această succintă analiză a vocabulei *contemplatio* ne-a confirmat faptul că *theoria* era întru totul o contempera a celor divine, a ideilor. Ea lega cunoscutul de necunoscut. *Theoria* lega cunoscutul de necunoscut. Ea este știința prin care intelectul poate să pătrundă în existent. Platon spunea, în *Republica*: „Nu pot să recunosc o altă știință care să facă sufletul să privească în sus decît aceea care are ca obiect Ființa și invizibilul”⁸.

Una din definițiile date de David Armeanul filosofiei, prea puțin comentată și pusă în inferioritate față de celelalte definiții, este: *melete thanatou* - pregătirea pentru moarte.

Spinoza, în *Ethica*, spune: *Homo liber de nulla re minus quam de morte cogitat; et ejus sapientia non mortis, sed vitae meditatio est* - Omul liber nu se gîndește la nimic mai puțin decît la moarte și înțelepciunea lui nu este o meditație asupra morții,

ci asupra vieții⁹. Este o definiție total contrară celei amintite aici, și reflectă în întregime mentalitatea modernă, profund diferită de cea a antichității.

Platon, ca să ne întoarcem la lumea antică, referindu-se la ideea de pregătire pentru moarte, spune: „Filosoful își desprinde sufletul cât mai mult de tovărășia cu trupul spre deosebire de ceilalți oameni” (*Phaidon*, 65 a). Această desprindere vizează de fapt o stare de *catharsis*, și ea se realizează, cum spune Platon, printr-o „despărțire cât mai mult a sufletului de trup și deprinderea lui de a se concentra în sine, de a se retrage peste tot din trup și de a trăi - cât este cu putință - și în ceasul de acum și mai târziu, el singur, cu sine însuși, dezlegat ca de niște lanțuri ale trupului”¹⁰.

Să vedem ce scrie, despre acest fapt, David Armeanul: „De aceea, se și spune trup (*demās*) ca un lanț (*dismos*) al sufletului, iar corp (*soma*) ca și cum ar fi îngropare și mormânt (*sema*) al lui”¹¹.

Platon, în *Gorgias*, scria: „Și poate că în realitate sîntem morți. Am auzit-o din gura unui înțelept. Spunea că noi acum sîntem morți, că trupul nu-i pentru noi decît un mormînt...”¹². Iar în *Kratylos*¹³: „Cuvîntul trup poate fi luat în mai multe sensuri... Și într-adevăr, unii spun că el este mormîntul (*sema*) sufletului, acesta fiind îngropat în el în clipa de față. Apoi, prin faptul că datorită lui *sema* sufletul toate cîte le semnifică, și prin aceasta ar fi numit pe drept *sema*. Totuși, mai ales discipolii lui Orfeu îmi par a fi cei care au stabilit numele acesta, în sensul că sufletul ispășește pentru cele ce trebuie să ispășească, iar spre a se păstra el are acest adăpost, care întrușează o închisoare”.

În *Die Philosophie der Griechen*¹⁴, Eduard Zeller arată că principalele izvoare ale filosofiei grecești ar fi religia și misterele. După el, religia grecilor s-ar afla în raport cu filosofia, parte în opoziție, parte în înrudire.

Concepția religioasă a grecilor era una naturistă, ancorată puternic în raționalism. Religia lor a încercat să explice omul prin spiritul său, zeii avînd, ei înșiși, caracteristici specifice umane, fiind un soi de transcendentalizări ale lui, în măsura în care putem vorbi despre transcendental sau transcendent în viziunea grecească asupra lumii de pînă la Aristotel. Această spiritualizare a religiei grecești a jucat un rol decisiv în nașterea și formarea filosofiei grecești. Eduard Zeller spune: „Activitatea fanteziei, prin care se dă o semnificație generală individualului sensibil, este următoarea treaptă în activitatea intelectului care caută de aici să ajungă la esența generală și la temeiurile

fenomenelor”¹⁵. Același autor afirmă că religia grecească nu avea propriu-zis o dogmatică bine constituită, ci doar o mitologie, fiind lipsită de un sistem conceptual rigid. Astfel, a fost posibilă o mare libertate de mișcare în cîmpul gândirii și științelor. În viziunea lui Ed. Zeller, inițiatul în mistere, numit *epoptes*, era de fapt un individ care se ocupa cu contemplarea, iar participarea la mistere nu era decît o contemplare - *theoria*. Teoreticianul german crede că mișcările orfice și dyonisiace au avut un rol decisiv în dezvoltarea ulterioară a filosofiei grecești dar, cu precădere, a imaginativului științific odată cu Aristotel în antichitate și Thoma de Aquino în Evul Mediu.

Deși am văzut că însuși Platon ne trimite, referitor la problema lui *melete thanatou*, la misterele grecești, ca și Platon, David Armeanul spune că *sema este o soma* pentru suflet, adică faptul că trupul este mormîntul sufletului. Problema rămîne încă destul de neclară, mai ales datorită faptului că nu există încă o radiografiere exactă a ceea ce însemnau misterele pentru eleni.

În linii mari, studiile existente asupra misterelelor au reliefat faptul că acestea erau niște ceremonii secrete în care erau împărtășite inițiaților anumite cunoștințe socotite esoterice. Aceștia erau legați prin jurămînt că nu le vor împărtăși altora. Mircea Eliade, în *Istoria credințelor și ideilor religioase*¹⁶ a afirmat chiar că adevăratele secrete ale Marilor Mistere nu au fost niciodată divulgate. Această idee este omniprezentă și în lucrarea lui Victor Magnien, *Les Mysteres d'Eleusis, leur origines, le rituel et leurs initiations*¹⁷. Mai mult, pentru el, întreaga filosofie greacă a avut „un caracter obscur și misterios”.

Dacă am putea lua în serios această afirmație atunci ne-am rătăci deja într-un labirint de eresuri și raționalitatea întregii filosofii grecești ar putea fi pusă sub semnul îndoielii. De aceea, vom încerca să reținem ceea ce este relevant ca esențial de către cercetătorii care s-au ocupat de aceste mistere.

Același Victor Magnien ne spune¹⁸ că existau o mulțime de asemenea mistere atît în Grecia dar și în Egipt, Siria, Persia, Frigia, Cappadocia sau în Tracia. Referitor la misterele grecești, patronate fiecare de o zeitate determinată, acestea erau: *Misterele Cabirilor, Corybanților, ale Marilor zei, Misterele lui Chronos și ale Titanilor, Misterele lui Zeus în Creta, Misterele Hecatei în Egina, Misterele Dioscurilor, Misterele lui Antinous la Mantinea, Misterele Herei la Argos și Nauplia, Misterele lui Sagra în Attica, Misterele Aphroditei în Cipru,*

Misterele lui Dionysos în Creta, Delphi sau Athena, ca să enumerăm doar cîteva dintre ele.

Cele mai cunoscute dintre ele erau însă *Misterele de la Eleusis*. Aici se găsea un sanctuar numit *Telesterion*. În grecește, *Telesterion* înseamnă: locul unde au loc ceremoniile de inițiere.

Mircea Eliade¹⁹ arată că acest sanctuar pare să fi fost construit în secolul al XV-lea î.e.n. Aceste mistere, se pare, ar fi fost celebrate timp de două mii de ani, dar unele ceremonii ar fi suferit modificări de-a lungul timpului. Să vedem, totuși, ce erau aceste mistere. În cele ce urmează, vom urmări expunerea lui Mircea Eliade din lucrarea mai sus pomenită.

Aceste ceremonii de inițiere erau graduale și se dezvoltau treptat. Unele din scenele acestor ceremonii care se refereau la primele inițieri sînt reprezentate pe vase și basoreliefurile care au ajuns pînă la noi. Aristofan, dar și Sofocle și Euripide, au făcut unele aluzii la aceste ceremonii. *Misterele Eleusine* erau separate în două categorii: *Micile Mistere* și *Marile Mistere*. *Micile Mistere* erau programate în luna *Anthesterion* - februarie. *Marile Mistere* se țineau în luna *Boedromion* - septembrie, ambele ținîndu-se o dată pe an. Ceremoniile durau opt zile și toți cei purificați, oameni liberi sau sclavi, aveau dreptul să participe la ele. Avînd în vedere că participarea la aceste mistere era liberă, deducem că nu putea fi vorba de niște secrete propriu-zise. De altfel, spune Mircea Eliade, nu știm aproape nimic despre riturile oficiate în ziua a doua a ceremoniei, prima zi fiind rezervată diferitelor formule incantatorii și diverselor invocații. Din ceea ce știm cu siguranță putem spune următoarele: misterele erau niște ceremonii ce presupuneau o anumită inițiere purificatoare - *katharsis* - scopul lor fiind acela de a obține așa numita *epopteia*, starea de contemplare.

În celebrul său dicționar, Bailly ne spune că *mysterion* are ca rădăcină pe *my* care are și sensul de a tăcea, a închide ochii și gura. Așadar, misterele erau niște ceremonii care provocau o stare de tăcere, de non-vedere, însăși rădăcina *tel* cu care se formează cuvîntul *telete* - inițiere - are și sensul de desăvîrșire și realizare. Acesta este și sensul verbului *tileo*, care înseamnă a realiza un lucru, a desăvîrși ceva.

Mircea Eliade ne spune că în *Micile Mistere* neofitul se pregătea pentru o înțelegere simbolică a morții. Plutarch, în *Despre originea sufletului*²⁰, afirma: „Moartea consistă în a te exila de trup; și somnul consistă în a fugi de trup așa cum sclavul fuge de stăpînul său”. Acesta, se pare, era scopul tuturor acestor *telete* - ceremonii - de a muri simbolic. Magnien²¹ crede că inițiații erau socotiți morți și primeau un mormînt, ca mai apoi, după diverse ritualuri, să revină la viața corporală. Apoi ei pot participa la *epopteia*, la viziunea supremă, la starea de *theoria* - contemplare.

Această stare de contemplație nu era un rezultat al simțurilor ci, mai degrabă, unul al intelectului. Prin această rupere de sensibil, de corporal, printr-un îndelugat exercițiu se ajungea la acea *melete thanatou* - pregătire pentru moarte. Un cunoscător al limbii eline de talia lui Anton Dumitriu ne-a relevat faptul că deși corect tradus prin *pregătire*, termenul *melete* spune ceva mai mult, substantivul în cauză însemnînd, în fond, *practică și exercițiu*, iar verbul *meletao* însemna a practica, a exersa. Astfel, *melete thanatou*, însemna, cu adevărat, practicarea morții.

Platon, în *Phaidon*²², vine să confirme această interpretare spunînd: „Iubitorii de înțelepciune știu că filosofia preia educația sufletului, care este cu adevărat înlănțuit de trup și unit cu el; prin aceasta sufletul este silit să cerceteze lumea din



Obiecte poetice, scene domestice, definiții

Ștefan Manasia

Daniel Pișcu
haide-memorie!
București, Casa de pariuri literare, 2019

afară ca dintr-o închisoare, ca dintr-un adânc întunecat, nu de-a dreptul; ei mai știu că filosofia vede, lămurit, cum grozava putere a închisorii își are izvorul în dorință; cum prin aceasta, sufletul este pînă într-atîta de legat încît omul devine el însuși făuritorul propriilor lui lanțuri. Cum am spus, iubitorii de învățătură își dau seama că filosofia, primind sufletul într-o astfel de stare, îi dă o blîndă mîngîiere; căci luîndu-și sarcina să-l elibereze, ea-i dovedește că observarea lumii prin ochi, urechi sau alte simțuri este plină de înșelăciune; ea-l sfătuieste să se despartă de acestea, pe măsură ce folosința lor nu mai este o necesitate; ea-l îndeamnă să se reculegă în sine, să se concentreze și să nu se încreadă nimănui decît sieși, pentru ca, oricînd va avea ceva de cercetat, el să fie singur cu sine; numai așa sufletul poate înțelege ceva din realitatea în sine a lucrurilor, pe cînd cele ce le va percepe prin simțuri sunt uneori într-un fel, alteori în altul, și nu-și arată deloc adevărul; ea-i spune că ceea ce sufletul vede prin simțuri este numai lumea perceptibilă și vizibilă, pe cînd el însuși este în măsură să vadă și o altă lume, care-i neperceptibilă, însă inteligibilă”.

În grecește expresia a se concentra este redată de verbul *synathroizo*, care înseamnă a reuni, a aduna într-un tot. Energiile intelectului trebuie concentrate, astfel ca trupul să se desprindă de percepțiile senzoriale. De aici, deducem că *mysterion*, *telete* și *melete* cu sensurile lor de tăcere, realizare și practicare (A. Dumitriu) formează un mesaj limpede: întreruperea oricărui contact cu lumea senzorială pentru ca *nous*-ul să iasă din corpul care este pentru el ca un mormînt. Sensul pe care îl relevăm aici pentru expresia *melete thanatou* este asemănător cu acela al misterelor, adică *theoria* – contemplația.

Din volumul în curs de apariție:
Poezia, filozofia, știința și imaginativul
(titlu provizoriu)

Note

- 1 Cf. David Armeanul, *Cp. cit.*, cap. XV, p. 59, Ed. Academiei, 1977.
- 2 Heidegger, *Cp. cit.*, p. 24-25.
- 3 Diels-Kranz, *Cp. cit.*, fr. 50, Reclam, 2012.
- 4 Anatole Bailly, *Dictionnaire Grec - français*, Hachette, Paris, 2000, tabla de rădăcini.
- 5 David Armeanul, *Cp. cit.*, p.99, trad. rom., Ed. Academiei, 1977. Vidi și interpretarea lui Anton Dumitriu în *Aletheia*, interpretare care pornește de la David Armeanul, la fel ca și interpretarea noastră care le are în vedere pe amîndouă.
- 6 Apud, A. Dumitriu, *Aletheia*, Buc, 1984.
- 7 A. Dumitriu, *Cp. cit.*, p. 159, Buc., 1984.
- 8 Platon, Republica, cartea a VII-a, 529 b. *Opere*, V, Buc., vol. I-VI, 1974 - 1989.
- 9 B. Spinoza, *Cp. cit.*, cartea a IV-a, teorema LXVII, trad rom., 1995.
- 10 Platon, *Phaidon*, 67 e., *Opere*, Buc., vol. I-VI, 1974-1989.
- 11 David Armeanul, *Introducere în filozofie*, p. 39, trad. rom., Ed. Academiei, 1977.
- 12 Platon, *Cp. cit.*, 493 a, *Opere*, vol. I-VI, 1974-1989.
- 13 Platon, *Cp. cit.*, 400 b, *Opere*, vol. I-VI, 1974-1989.
- 14 E. Zeller, *Cp. cit.*, I, l, p. 53, 91., O. Reissland, Leipzig, 1920.
- 15 E. Zeller, *Cp. cit.* p. 63, O. Reissland, Leipzig, 1920.
- 16 M. Eliade, *Cp. cit.*, I, p. 307.
- 17 V. Magnien, *Cp. cit.*, ed. a II-a, p. 9-16, Payot, Paris, 1938.
- 18 V. Magnien, *Cp. cit.*, loc cit., Payot, Paris, 1938.
- 19 M. Eliade, *Cp. cit.*, p.307.
- 20 Plutarch, *Cp. cit.*, III, 5.
- 21 V. Magnien, *Cp. cit.*, pag. 209, Payot, Paris, 1938.
- 22 Platon, *Cp. cit.*, 82 d - 83 a, *Opere*, vol I-VI, 1974 - 1989, Buc.

Pe Daniel Pișcu îl (re)cunosc din *Antologia poeziei generației '80*, obiect fetiș al adolescenței mele: pe-atunci Alexandru Mușina colabora cu editura Vlasie, una dintre cele mai prețioase, impactante antologii de poezie nouă apărea pe hîrtie de ziar: o țin și acum pe birou, în fața mea, îmi plimb palma pe coperta alb-negru, moale, ca o broderie tocită, deschid la pagina poemului care deschide grupajul Daniel Pișcu: „Dacă aş putea să mai fiu/ încă o dată tînără/ și să învăț/ m-aș face astronom/ dar dacă nu se poate/ du-mă și pe mine odată/ la Observatorul din București/ să văd stelele mai de aproape»./Mama e casnică/și merită să vadă cerul mai mare!” (*Mama*). Textul e selectat din volumul de debut al autorului *Aide-mémoire* (Litera, 1989). O poezie a textului alb (scrie Mușina), o investigație ludică a universului domestic, banal, recuperînd/ identificînd zonele de poeticitate (replci, gesturi, biografii) umile, care scăpau generațiilor și poeticilor precedente. Pe lîngă *Cel mai mare roman al tuturor timpurilor*, publicat la Aula în 2002, Daniel Pișcu publică noi volume de versuri: *Game* (2002), *Jucătorul de cărți* (2006), *Poemul lui Nokia* (2013), pînă la recentul – și intrînd în dialog calamburitic cu culegerea de debut – *haide-memorie!*, apărut la Casa de pariuri literare, București, în 2019.

Ce surprinde de fiecare dată la poezia lui Daniel Pișcu e îmbrățișarea punctului de vedere al omului comun: cald, lipsit de fașoane, exhibînd fără teamă stereotipuri, clișee, judecăți general acceptate, asamblate în obiectul textual, fără a exclude subversiunea și ironia. Iată o mostră – de la începutul noii cărți – de simplitate și adecvare: „Am crescut și la casă/am trăit și la bloc/dar nu-mi place ideea/ca ai mei copii/ și în special cel mic/să crească într-o cutie de chibrituri./Poate asta ne e destinul:/pentru unii, construcția deosebită/a unui arhitect,/pentru alții, șabloane./ Singur, El viețuiește/Pretutindeni. El are/casa cea mai mare./Oaspeți îi suntem cu toții./Și aici. Și acolo.” (*Domiciliu*) Concisă, demetaforizată, aproape un discurs *utilitar*, transparent, poezia pare *speech*-ul unui guru al imobiliarelor dintr-o lume a viitorului apropiat. Unde spiritualul, supranaturalul, misticul, mitologicul sînt eventualele urme de alunecări și fistic în textura comună a ciocolatei. De o inteligență abil amorsată în text și trimițînd la unele experimente ale congenerilor optzeciști (Mușina, Ghiu, Iova) este (și) micul poem-eseu intitulat *Artizan*: „Poetul e un artizan/al cuvîntului/un fel de om de afaceri/(cu spiritul său,/pe undeva,/dacă se poate spune așa)/speculațiile sale au/aceleași motivații/cu ale celorlalți vînători –/ ca să-și asigure/un confort spiritual/nu spiritul confortabil./Cuvîntul e o muncă grea:/ca și statul în picioare,/suportarea frigului/iarna, a caniculei, vara, la piață etc./Cine vrea poate să cumpere/textele mele./ Cine are nevoie de ele./Cine are nevoie de ele?”. De o eleganță intruvabilă azi, această poezie a definițiilor, a empirismului inteligent, autoironic – realul e apropiat prin vers sau poem, care îi hașurează conturul, îi stabilește – ca o descriere farmaceutică – zona de



acțiune, de eficiență, riscurile, efectele secundare etc. Ca reprezentant al realului, orice obiect (re)definit de poet capătă o aură extraordinară, devine obiectul – de cult, de artă, de uz comun, ca în instalațiile lui Ion Grigorescu – prin definiție. Iată, spre exemplu, *Cana cu apă*: „Cana cu apă,/Așezată pe o farfurioară.../ Beau toți din ea:/Eu, mama, tata și sora/Apa inodoră, incoloră și rece/Umplînd-o/Rînd pe rînd/După preferințe. Acea cană cu apă/De servicii/Era îndestulătoare/Pentru noi toți.”

Nedumerește, după aceste exerciții extrem de precise, prezența în volum a unor mici poezii ocazionale, muzicale, îndrăgostite de rima leneșă (*Ionii*, *Din tren* și altele). E o zonă în care rătăcea, uneori, și prolificul Ion (Nino) Stratan, invocat, de altminteri, în compania lui Nichita Stănescu, într-un poem-vis intitulat chiar așa: *Despre ei*.

Focusate pe verb și pe substantiv, decupînd din realul global detaliul revelator, micile poeme ale lui Daniel Pișcu au și deschidere etică: „Un om de culoare/Ținea, se pare,/În mînă, o carte./Dar polițistii l-au împușcat/Crezînd/Că ține în mînă/O armă.” (În SUA) Și cuceresc prin versatilitatea și erudiția bine temperate, prin umorul irigînd capilarele acestei arte în definitiv ironic & stenice.

Închei această recenzie a volumului *haide-memorie!*, într-adevăr multe nuclee autobiografice se activează aici, nu fără a cita excelentul text epigramatic *Cîinele* din partea finală: „Stătea ca un prinț/Pe pervazul ferestrei deschise./Prima femeie, candidă, l-a salutat:/- Hello, cuțu!/Apoi două tinere/După ce l-au tras în poză/Pe tabletă/Îl salută și ele tacit/Clapetînd din degetele mîinilor/Și zîmbindu-i afectuos./Dar el, cuțu/Sau cîinele/Stătea imperturbabil/Pe pervazul ferestrei deschise/Vrînd parcă să le zică:/ne cave canis»./După care, a zbughit-o în casă.”

Poezia lui Daniel Pișcu își conservă aura, prospețimea, de la debutul din 1989 la volumul publicat – orgolios, cu titlu (auto)ironic – treizeci de ani mai tîrziu.

Amenințarea clasicii în recontextualizarea lecturii

Adrian Lesenciuc

Lucian-Vasile Szabo.
Amenințarea clasicii.
Scriitori și jurnaliști în dispută cu puterea politică
Junimea, Iași, 2019, colecția Efigii. 214p

Maramureșean prin naștere, timișorean prin adopție (după un periplu de câțiva ani buni în sud, în Teleorman), Lucian-Vasile Szabo este un remarcabil eseist, critic literar, cercetător și jurnalist, universitar și, totodată, cel mai important exeget al lui Ioan Slavici. Cărțile lui Szabo – fie cele de specialitate, din domeniul comunicării mass-media, fiind cadru didactic universitar la Departamentul de Filozofie și Științe ale Comunicării în cadrul Universității de Vest, fie eseurile care gravitează în jurul aceluiași nucleu plin de miez, Ioan Slavici în parcursul prin literatura română – sunt caracterizate de rigoarea cu care, conceptual, autorul își proiectează pașii demersului investigativ și de neutralitatea, echidistanța cu care tratează toate subiectele. Și recent apăruta lucrare la Junimea, *Amenințarea clasicii. Scriitori și jurnaliști în dispută cu puterea politică*, pleacă de pe același palier al unei echilibrate operaționalizări a variabilelor. Nu aș insista atât de mult asupra acestei meticuloase așezări în dezbateri, asupra conceptelor din titlu, „amenințare” și „clasici”, cât mai degrabă asupra unei poziționări corecte în raport cu efectele liberei exprimări într-un context politic constrângător. Jurnaliștii și scriitorii (din subtitlu), cei care au avut de îndurat urmările propriei exprimări pentru faptul că au probat în primul rând reflectarea adevărului în propria conștiință (Szabo exprimă direct acest fapt: scriitorii și jurnaliștii „suportă consecințele pentru că au conștiință”) și au contribuit, în al doilea rând, la construirea conștiinței sinelui mai larg, țara și neamul, au avut o constantă atitudine asumată prin articolele din presa scrisă și au plătit pe(ste) măsură: „(...) când analizăm textele pentru care importanți scriitori și jurnaliști au avut de suportat măsuri represive (legale sau abuzive, arbitrare), constatăm că anchetarea, judecarea sau condamnarea s-au petrecut pentru atitudinea combativă exprimată preponderent (dar nu exclusiv) în articole, în pagini de jurnalism literar sau generalist”(pp.5-6).

Am încercat dubla așezare interpretativă în text, în calitate de universitar lecturând o lucrare științifică din domeniul de specialitate, dar și în calitate de critic literar în contact cu un text (meta-)literar consistent, și am avut bucuria (dublă) a lecturii unei cărți care se califică deopotrivă ca lucrare științifică importantă și ca text critic, de referință în domeniul criticii literare românești pentru anul proaspăt încheiat. Am descoperit în cartea lui Lucian-Vasile Szabo nu doar o serioasă așezare metodologică exprimată prin operaționalizarea variabilelor, prin îndepărtarea dubiului interpretativ în raport cu nuanțe sau asimilări conotative, ci și printr-o asumată proiecție metodologică, a parcursului cercetării, plecând de la trecerea în revistă a cercetărilor anterioare (restituirea integratoare necesară), totodată și

de la definirea tehnicilor, procedurilor și metodelor de cercetare asumate. Abandonând (nu complet) instrumentarul criticii impresioniste și apropiindu-se de geografia literară a concitadinului Cornel Ungureanu, în înțelesul de „revalorificare a operei și înțelegere a autorilor în contextul locului/ locurilor de viață (și de afirmare)” (p.16), Szabo își revendică un parcurs metodologic propriu, metacritic(ist), presupunând analiza textului și contextului său (în complexitatea scrierii și producerii), ca în desul de recent apăruta disciplină (*Critical Discourse Analysis*, presupunând lectura lumii ca „text social”. „Metacriticismul și geografia publicistică oferă căile pentru trecerea mai ușoară a granițelor dintre domenii”, afirmă Szabo (p.19).

Cu un parcurs asumat – doar îmblânzirea efectelor de răspuns din partea actualei clase politice și focalizarea studiilor preponderent pe poziția asumată a clasicii dintr-un orizont de timp din zorii modernității românești îl fac să nu devină obiectul propriei investigații din *Scriitori și jurnaliști în dispută cu puterea politică*, dar să nu uităm a menționa că Lucian-Vasile Szabo este, totodată, unul dintre cei mai cunoscuți militanți civici –, eseistul timișorean aduce în dezbateri cazurile ilustrative ale lui Ion Heliade-Rădulescu, nedreptățit ca scriitor prin multitudinea preocupărilor sale și, mai ales, prin incapacitatea celorlalți de a-l supune judecării pozitive, v. „Ion Heliade-Rădulescu și cenzura rusească” (pp.55-75), Mihai Eminescu, cel mai investigat jurnalist dintre clasicii literaturii române, în dubla ipostază analitică „Eminescu, „Echilibrul” și procurorul” (pp.76-119), preponderent cu instrumentarul geografiei literare și metacriticii, respectiv „Eminescu și Bierce: despre afaceri cu calea ferată” (pp.120-135), în analiză comparată, Alexandru Macedonski, cu accent pe poziția inflamată și virulența antidinastică din „Macedonski, jurnalist contestatar” (pp.136-164), nelipsitul Slavici, acel individ bănuț „de surplus de caracter” (Lucian Boia), în „Ioan Slavici, jurnalist și deținut în Europa Centrală și de Est” (pp.165-179), respectiv Constantin Noica, filosoful nevoit a se lega de universal prin viziunea românească, în „Imagologie, gazetărie și aprecieri inconfortabile la Constantin Noica” (pp.180-200). Chiar dacă, discutând despre clasicii culturii române, poziția nu ar necesita o angajare personală (motivată), ci o simplă distanțare neutră, dintr-o perspectivă de la peste un secol depărtare, proiecția metacritică înseamnă studiul în contextul producerii și recontextualizarea (spre înțelegerea adecvată în lectură). Ilustrativ în acest sens mi se pare chiar raportul cu cel mai frecvent citat și investigat jurnalist din pleiada de clasici ai literaturii române, Mihai Eminescu, pe care Szabo îl surprinde în maniera propusă de Nemoianu încă de la începutul anilor 90, dezbrăcat critic de aura mitică și coborât de pe piedestalul pe care îl urcase ideologia comunistă, dar înțeles din rațiuni de imagologie culturală ca purtător al acestei aure: „Există tendința, necritică, de a vedea în Eminescu omul total al culturii române,



Karol Pomykała (Polonia)
linogravură, 72,5 x 53,5 cm

Schimbări III (2012)

considerând că el a performat la superlativ în toate activitățile sale. Mitizarea lui Eminescu este un demers imagologic necesar pentru fixarea reperelor culturale” (p.79), totodată apărut de abuzurile interpretative: „Surprinde cumva la un cercetător atât de aplicat ca Ruxandra Cesereanu¹ punerea în context a lui Mihai Eminescu cu Corneliu Zelea Codreanu, e drept, pe urmele lui Ioan Petru Culianu [...]. Sunt presupuziții greu de susținut. Argumente ar fi mai ușor de găsit împotriva” (pp.117-118).

Dar, pentru a-ți putea asuma o asemenea poziție corectă și în cunoștință de cauză în raport cu modalitatea în care, prin intermediul mijloacelor de comunicare de masă, reperelor unei culturi le sunt proiectate holograme imagologice cu rol în construirea convergentă a unor trasee care se vor dovedi a fi de proiect național (în parcursul spre o comunitate de destin, cum visa Constantin Rădulescu-Motru), e nevoie nu doar de plus-cunoașterea pe care a probat-o cu vârf și îndesat universitarul timișorean, nu doar de neutralitate epistemică, ci și de bune intenții în raport cu adevărurile cunoașterii și cele ale fundamentării riguroase a proiectelor naționale de anvergură. Lucian-Vasile Szabo pare să fi împrumutat de la maestrul său, Ioan Slavici, acel „surplus de caracter”, care se adaugă fericit unei munci susținute, răsplătite prin numeroasele lucrări apărute în ultimii ani (un alt maestru al său, Cornel Ungureanu, îl remarca printre cei mai productivi scriitori ai specializării sale).

Nu în ultimul rând, *Amenințarea clasicii. Scriitori și jurnaliști în dispută cu puterea politică* este o lucrare care se citește ca o poveste ce decriptează rolul scriitorului în cetate în calitatea de formator de opinie. Dar și aici, cu ironie, Szabo subliniază că spre deosebire de epoca clasicii, s-a schimbat ceva în tradiția formatorilor de opinie, „deoarece oamenii de litere nu mai intervin doar în partea culturală, ci sunt adesea consultați în chestiuni sociale și mai ales politice” (p.48). Acesta este tristul adevăr pe care îl aduc în recontextualizarea necesară a *amenințării clasicii* clasicizabilii literelor românești, care subordonează puterea simbolică a propriilor producții și a mass media unor interese sociale și politice imediate.

Notă

¹ Cu referire la lucrarea din 2003, *Imaginarul violent al românilor*, apărută la Humanitas.

„Pot face oricând din sufletul meu camera de ardere a unui motor cu explozie”

Alexandru Sfârlea

Ion Monoran
dragă poezie
(antologie, ediția a doua)
Timișoara, Editura Brumar, 2019

... Așa îi scria, între altele, Ion Monoran lui Geo Dumitrescu, cel care ținea, prin anii 70 – 80, poșta redacției la revista *Luceafărul*, ... „și când scriu am impresia că demontez un buldozer piesă cu piesă în poezie. Și asta cu talent. Aceasta fiind condiția elementară pentru a deveni Poet (!) și nu un pițigoi literar.” - continua petentul intempestiv poet din Timișoara, aspirant la gloria (glorioleta ?) literară. Era perioada când – cum zice în alt loc – „hoinăream prin parcuri și cafelele cu Trakl, cu Rilke, cu P. Celan, cu Roetke, cu J. Follain și Poezia nordică modernă sub braț”, asta după ce fusese exmatriculat, din ultima clasă de liceu, pentru tentativă de trecere frauduloasă a frontierei, după care le-a declarat anchetatorilor că a vrut să plece din țară pentru a călători și a scrie poezie. Ceva mai târziu, debutează în revista *Forum studentesc* (avea 23 de ani) cu poemele *Prietenilor mei* și *Multă vreme*, activând și la Cenaclul „Pavel Dan”, al Casei de Cultură a Studenților din Timișoara, perioadă din care, poetul Lucian Scurtu își amintește despre Ion Monoran : „Era sfârșitul anilor 70, domina cenaclul prin talentul său impetuos, deși nu era student. Trăia poezia cu o pasiune devastatoare”. Terifianta (scurtă) viață monoraniană mai cuprinde și „episodul” de la începutul revoltei timișorenilor, din 1989, când, aflându-se în frunte cu alți curajoși și temerari, oprește tramvaiele, îndemnând oamenii să se ridice împotriva dictaturii.

În mini-prefața la prezenta antologie, Tudor Crețu subliniază – pertinent și profund relevant - că Monoran „ (...) a fost unul dintre cei mai acerbi autodidacți. (...) N-avea cum să nu fi conștientizat atât mizeria, cât și măreția, oricât de neagră, a undergroundului. (...) Post factum și post mortem, anii subterani au trecut prin inevitabilul proces de romanțare. Imaginea revoluționarului s-a răsfrânt asupra poetului. Și invers.” Indubitabil, distingem un halou livresc socio-literar în curs de edificare, încă, iar aici mă gândesc, desigur, în primul rând, la o reacție mai apăsătoare canonică a receptării critice. La câteva luni după moartea prematură (avea 40 de ani) îi apare volumul de debut (1994), intitulat *Locus periucundus*, un titlu care „poziționează” lectorul în aria ascensională și elevată a referențializării poetice. Iar volumul chiar își face intrarea în scenă abrupt, oarecum sfidător și percutant, printr-un „VETO!” de toată frumusețea : *Nu ne vom înghiți niciodată/ sub epiderma sfâșiată a zilei/ ascunși în avanposturi înșelătoare /îmbâcsiți de mirosul de gașcă al realității / (subl. mea A.S.) când forțe neînduplecate prind a se roti/ iar greața lentă a grijilor te silește să fii puternic/ și să uiți de șiful din coaste de prietenii/ din umbră pregătind arme să te doboare/ viteză tu-mi ești dragă/ vuietul centrifug al poemului/ în toate direcțiile basculând forțe/ce-și schimbă natura și se îndreaptă spre fantasmă/ ființe bastarde imagini tranzistorizate/ și bineînțele Maestrul dar ca și absent/ și*

se evaporază-ntr-un fleac/ (...) dar cum îți spuneam Frumoasa mea Doamnă/ cu pieptul descoperit și în mare pompă/ înainte de moarte ne vom spăla de păcate/ cu-n furtun.

Într-un „fragment autobiografic”, Ion Monoran scrie, în stilul-i caracteristic: „A devenit o modă poezia orașului cu tramvaie, poduri, ... autostrăzi, cai, poluare. Compostezi toate astea și controlorii nu mai au nimic cu tine. Dar mie-mi coace mintea altceva. Iată de ce continuu să refuz ceea ce se cheamă generație, noul val etc. Pe pielea mea am libertatea să experimentez ceea ce vreau. Originalitatea nu în lei, ci în valută forte! Ar fi într-adevăr un gest de patriotism.” Și, incontestabil, aceste afirmații un pic iconoclaste, de nu chiar ritoase, te trimit, instantaneu, cu gândul la sintagma intens uzitată „fapte (marfă!) nu vorbe”. Iar poemul de mai sus chiar este un peremptoriu argument, în ce privește efortul inovativ și efervescent spre acea originalitate, spre acel „altceva”, de care vorbea în extractul autobiografic de mai sus. Este vorba aici, ca și în întreg volumul de debut, despre acele „adeziuni spontane și totale pentru Poezie, în numele căreia îl simți vehement încordat”, despre care vorbea Dinu Flămând, în prezentarea la pagina de poezie a lui I.M. din revista *Arta Teatrului* (1978). Nu avem decât a subscrie și următoarele afirmații ale Ruxandrei C., la recenzarea volumului *Locus periucundus* (*Steaua*, nr. 7-8, 1994): „Nu pot să nu mă gândesc cu tristețe că dacă *Locus periucundus* ar fi apărut prin 1985, de pildă, ar fi fost astăzi o carte de reper între volumele de poezie ale optzeciștilor.” Doar că, probabil, cenzura de atunci i-ar fi cerut imperios poetului să renunțe la versuri precum cel subliniat de subsemnatul în „VETO!”, ca și la multe altele, desigur, iar dușmanul feroce al compromisului, care era Ion Monoran, nu ar fi acceptat în ruptul capului așa ceva. Așa a fost să fie (și) cu acest poet *maudit* din stirpea unor Rimbaud, Verlaine, Villon și alții ca ei, sfârșite și scoate fum nedreptatea impardonabilă ce i



Caroline Koenders (Olanda)
mezzotinta, 42,5 x 57 cm

Lemniscat 2 (2014)

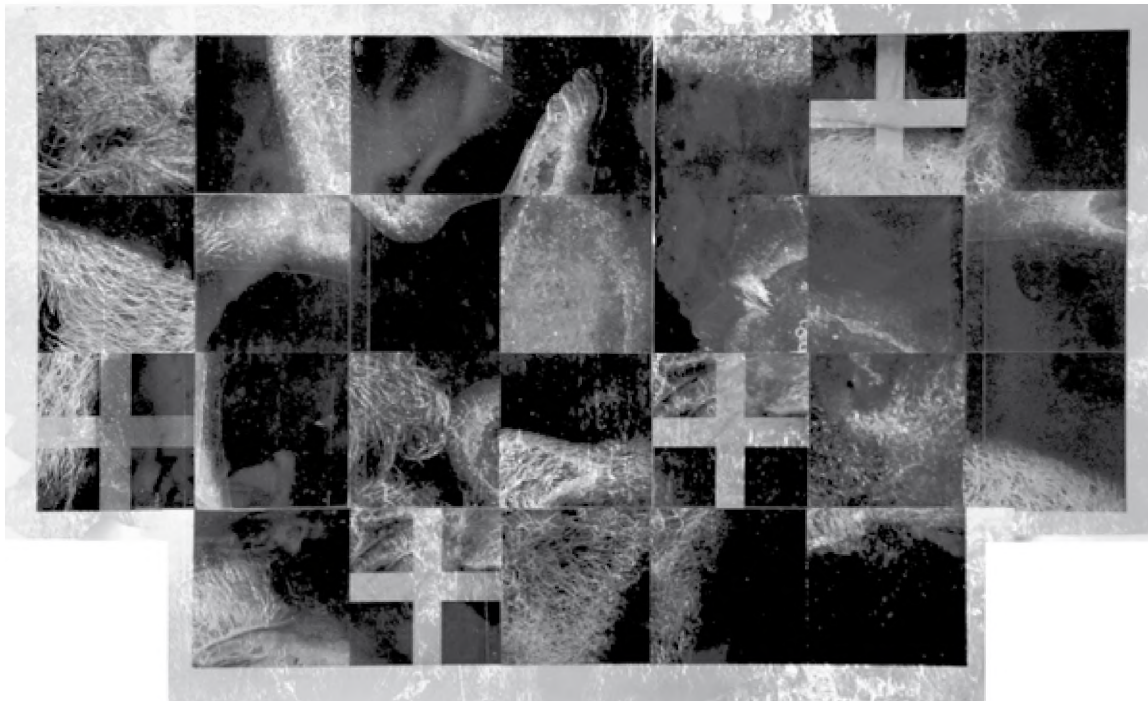
s-a făcut. Iar el știa asta, știa și suferea, *tristețe mai apăsătoare decât versul- surâsul tău/ într-un azil de priviri/ deghizat în monștri și aiureli/ și-mproșcat pe ziduri ca noroiul sau ploaia/ cu mici salturi și neatenții pe caldarâm/ unde cerul își strivește tâmpilele - după cum se confesează acid- amar într-o Rimbaldiană.*

„Muncesc până la epuizare în fața colii de hârtie și nu-mi permit niciodată să scriu texte slabe. Dintre cele bune le aleg pe cele mai bune. Am niște planuri enorme în ceea ce privește poezia și condiția de poet. Poezia contemporană mă nemulțumește. Altfel nu aș mai găsi niciun suport moral pentru scris.” – mai scria, prin anii 80, Monoran. Cred că își fixa (propunea) o ștachetă poetică, hmm... cam ca aceea de record (la început) național al Iolande Balaș, cu toate că în acea perioadă erau în prim-planul notorietății și atenției critice autori precum Brumar, Blandiana, Dimov, Dinescu, Stănescu, Ursachi. În orice caz, câteva texte din *Locus periucundus* (sau, mă rog, excerptații din acestea) sunt (certamente) peste (chiar dacă... milimetric, poate) cele ale unora dintre cei amintiți mai sus, sau ale optzeciștilor. De pildă, autorul volumului *cartea alcool* (2010), s-ar cuveni să se uite un pic în sus, spre acela care scrie astfel, din interiorul aceleiași tematici abordate : „(...) ... până nu demult/ gândurile tale/ cu străluciri de intensă materialitate/ în floarea în peisajul atât de feminin al memoriei/ ca niște săni ademenitori și tandri/ ascunși în vegetația de climă caldă a imaginarii./ Stai în birt și bei/ până când vocalele numelui tău/ devin cupe din care îți sorbi viața/ deși pe măsură ce sorbi îți dai tot mai mult/ seama că licoarea e mai searbădă decât anii ce s-au dus. (*Spleen*), sau : (...) *Un poem ca un astmatic/ ce-și pipăie mereu pieptul/ de teama unui irfart/ preocupat doar de propria pribegie/ hărăzit la un moment dat/să se resoarbă / în niște scriituri haotice/ dezlănțuind în jur mase de forțe arzătoare/ puternice mișcări de colorii/ într-un timp epuizat/ deși o neliniște de pendul domnește pretutindeni (... pag. 57), sau întreg poemul de șapte pagini – palpitând de o subiacență a istoricității inflamate în interstiții funambulești, exultând într-un onirism hiper-activat de sorginte tragică, interferând, uneori, cu realul halucina(n)t - intitulat *Vis cu Pan*, din care citez : (...) *Tovarășii tăi/ cu capete de lup sau de câine/ cu urechi monstruoase și ochi scăpărători/ încoronați cu ghirlande de trandafir sălbatic/ iar câte unii cu câte-un corn în frunte/ înaintează extaziați pe potecile/ frecventate pînă adineauri de jivinele/ ce-au dispărut speriate/ fără a avea totuși ceva din aspectul/ altădată atât de negrelor păduri nibelunge/ dar în care disperat încerci și tu / să te pierzi fără urmă/ (...) cutreierai nestingherit pustietățile/ până îți se arăta acea lumină aproape electrică de magneziu/ ce te-a făcut să urci contrariat colina/ (...) dezvăluindu-ți adâncuri obscure ale timpului/ imagini – amintire ale unui strămoș/ ce pe nesimțite s-a reintrupat în tine/ un de fapt zeu/ ascuns în ființă ca orice alt amănunt/ despre care de la o vreme începi să uiți/ așa cum în genere uităm cu toții (... - pag. 87 – 88).**

Ce-ar mai fi de spus, iar apoi de... tăcut amar, în urma celor spuse ? ... Doar că Poetul Ion Monoran ar fi trebuit să fie (eu spun chiar că este!) unul din liderii incontestabili ai optzeciștilor, chiar dacă el nu agreea aceste formule și clasificări. Dar... cum să se accepte ca un... fochist la o centrală termică de bloc (ca încadrare civilă) să fie așa ceva ?! (...) Închei cu aprecierile unui laureat al Premiului Național *Eminescu*, Aurel Pantea : „Am convingerea că, atât cât a scris, e de ajuns pentru ca Ion Monoran să-și aibă un loc al său în poezia românească a acestui sfârșit de mileniu” (*Vatra* nr. 3/ 1998).

Între etnologie și literatură

Monica Grosu



Christian Paraschiv (Franța)

Nomos (2002), imprimare digitală pe suport transparent, foiță de aur, 36,5 x 60 cm

Vasile V. Filip

Între etnologie și literatură (2009-2019: un deceniu de publicații culturale, la Bistrița și în împrejurimi)
Cluj-Napoca, Ed. Limes, 2019

Apariție recentă, cartea profesorului și cercetătorului Vasile V. Filip, *Între etnologie și literatură (2009-2019: un deceniu de publicații culturale, la Bistrița și în împrejurimi)*, redă simbolic bilanțul celor zece ani menționați, dând seamă despre activitatea profesional-culturală a autorului. Câteva puncte biografice-reper pun în evidență preocupările constante pentru etnologie, folclor, literatură și modul în care acestea se întâlnesc sub aceeași cupolă a consemnării scriptice, drept singură șansă a dăinuirii în timp. Amintim, în acest context, activitatea de muzeograf etnograf la Muzeul Județean Bistrița Năsăud (1983-1986) și pe cea de profesor de limba și literatura română în diverse instituții de învățământ din Codlea (Brașov) și Bistrița. Totodată, numele autorului se leagă de Universitatea de Nord din Baia Mare, extensia Bistrița, unde a lucrat ca profesor asociat între 2000-2010. Aflăm, așadar, liniile de forță care i-au marcat devenirea și scrisul, suprapunând obligațiilor profesionale pe acelea cultural-gazetărești, dacă avem în vedere numărul consistent al articolelor destinate presei literare locale și nu numai.

Cercetările individuale în domeniul etnologiei, marcate de prezența constantă la Colocviile anuale de Etnografie și Folclor de la Alba Iulia, ca și atenția acordată fenomenului cultural-literar în genere, vin în sialul unei aspirații personale foarte puternice – (re)întoarcerea la valorile spirituale autentice ale neamului sau, în cuvintele autorului: „Înapoi la Poezie! Înapoi la Cultură! Înapoi la valorile tari, la o Românie profundă și cuminte! O Românie a muncii, și nu a politicianismului oportunista, corupt și dezmățat. Națiunea nu trebuie să se închidă în sine, dar nici n-a ajuns ceva ce poate fi șters cu buretele, spălat din creiere și inimi, pentru că e ceea ce timpul cel lung a zidit în noi. Sau, în termeni teologici, e legătura noastră cu Dumnezeu“ (p. 371).

Totodată, scrisul aduce re-așezarea, punerea în ordine a gândurilor și a înfăptuirilor, devenind nu doar o pasiune, ci mai ales o necesitate, dacă nu o obligație: „Scrisul e ordonarea, punerea într-o formă tranzitivă, transmisibilă, a unui haos de sentimente. Așadar, un gest cosmic“ (p. 202). Dacă autorul observa această tendință în cazul unor scrieri comentate, înțelegem prin ediția de față o manifestare asemănătoare. Prin urmare, pe acest palier al lucrului dus la bun sfârșit, ne apare consistentul volum al profesorului Vasile V. Filip, care inventariază, selectiv, texte, articole, însemnări de călătorie, prefețe sau studii, majoritatea publicate în reviste, volume personale sau colective, iar câteva rămase inedite. Disponerea textelor pe două mari coordonate facilitează accesul cititorului și clarifică, dintru început, aspectele avute în vedere: partea I: *Etnologice*; partea a II-a: *Literatura și fenomenul cultural*, fiecare cu subsecțiunile sale.

Primele secțiuni ale cărții fac referire, așadar, la zone etnografice (Văile sudice ale Țibleșului, satele Budacu de Sus, Agrieș, Chiuza, Salva ș.a.), pornind analiza de la culegeri sau culegători de folclor. Fiecare articol în parte deschide evantaiul comentariilor dintr-o perspectivă științific-obiectivă, autorul făcând dese referiri și trimiteri la studii de specialitate din arealul românesc sau străin. În plus, ca o notă particularizantă, ne apar introducerile cu deschidere amplă, pregătind terenul dezbaterii din punct de vedere istoric și teoretic. Tocmai datorită acestor ramificații semantice, articolele profesorului și publicistului Vasile V. Filip surprind prin naturalitatea exprimării într-o limbă românească frumoasă și clară, dar cu profunde subtilități, cu accente critice pe alocuri, cu opinii asumate și argumentate. În mod evident, multe nume s-ar cuveni amintite, o face autorul cu generozitatea și bucuria specifică cercetătorului avizat de etnologie și folclor, dedicând texte omagiale (profesoarei Ana Filip, spre exemplu) sau scriind consistente studii, recenzii, prefețe, incluse, unele, în volume colective sau apărute în presă (cu referire la sărbători religioase, la diverse personalități ale zonei, la obiceiuri și mentalități, la cercetările de antropologie poststructuralistă etc.).

Astfel, își aduce propria contribuție la promovarea acestor cercetări și la mai buna lor receptare, căci o prezentare atentă și meticuloasă cere, la rândul ei, un tribut de timp și efort. Un exemplu potrivit se regăsește în substanțialele pagini dedicate culegerii *Literatură tradițională din Nord*, realizate de Andrei Moldovan, ajutat de câțiva colaboratori (Mircea Prahase, Menuț Maximilian, Flavius Mureșan), realizare de excepție, în opinia autorului: „În folcloristica din județul nostru, lucrarea se așază în fruntea tuturor strădaniilor de acest fel, și va rămâne probabil multă vreme un reper greu de egalat și de depășit. În raport cu care, paginile de față se vor o formă de promovare și chiar – dacă mi se îngăduie – de (modestă, târzie) colaborare“ (p. 156).

Scrisorile de pe front (1942-1944) ale lui Octavian Hodoroga, din Maieru, Bistrița Năsăud, editate în 2007, de profesorul Icu Crăciun, ne-au amintit de *Sărsănuța cu scrisori* a Veronicăi Oșorheian, pe care și autorul o menționează. Se deschide, așadar, din aceste texte, mai mult sau mai puțin izbutite literar, un timp cu realitățile și provocările lui, cu oameni apăsați de o istorie violentă, dar care își trăiesc micile sau marile evenimente personale, raportându-se mereu la satul natal, la natură, la iminența morții. Astfel de texte ivesc din faldurile trecutului mărturii vii, devenind, în mod cert, documente istoriografice, dacă nu și memorialistice.

Partea a doua a antologiei continuă prezentarea unor cărți sau scriitori aflați sub „cerul clasicității“ (Mihai Eminescu, Liviu Rebreanu, Bartolomeu Anania), dar și a altora din generațiile mai recente (Vasile Avram, Olimpiu Nușfelean, Titus Wachsmann-Hogiu, Ioan Popa, Alexandru Bar și alții). Totodată, câteva articole de final surprind fenomenul cultural contemporan prin întâlnirile care au loc (cea de la Leșu, de pildă), studiile de sinteză, cum este și cel al profesorului clujean Mircea Muthu, *Balkanismul literar românesc*, încheind cu rândurile unui apolitic, dedicate Centenarului. De multe ori, profesorul Vasile V. Filip strecoară în textele pe care le scrie succinte aprecieri asupra societății contemporane, alteori vorbește despre pericolul pierderii identității naționale sau despre situația școlilor și a orelor de limba și literatura română. În mod firesc, opiniile domniei sale nu pot fi puse la îndoială, deoarece vin din partea unui cunoscător din interior al fenomenului cultural și educațional românesc.

Un sentiment de bucurie ne-a prilejuit regăsirea printre autorii și cărțile comentate a unor titluri de care, la rândul nostru, ne-am apropiat cândva, iar opiniile profesorului Vasile V. Filip au venit să completeze armonios impresiile noastre de lectură. Diversitatea abordărilor rezumă interesul acordat atât unor pagini de jurnal, cât și unor studii de istorie și critică literară. Dacă ar fi să ilustrăm printr-un singur exemplu, în prima categorie ar intra memorialistica de călătorie a profesorului clujean Ilie Rad, *Călătorii prin țară și O călătorie la capătul lumii*, coautor Doina Rad, iar în cea de a doua, volumul masiv al universitarului Gheorghe Glodeanu, *Scriitori, cărți, muze. Ipostaze ale discursului amoros în literatura română*. Dar, în mod evident, cărțile comentate sunt mai multe și reflectă bogat fenomenul editorial contemporan. Însuși autorul inserează câteva însemnări de călătorie și o scurtă povestire.

Între etnologie și literatură este un volum ce impune prin spectrul larg al cărților pe marginea cărora se glosează, prin acuratețea comentariului critic ori limpiditatea exprimării, așezând în rost „un deceniu de publicații culturale, la Bistrița și în împrejurimi“ – timp și texte purtând semnătura profesorului și cercetătorului Vasile V. Filip.

Cristelnița poetului național

Menuț Maximilian

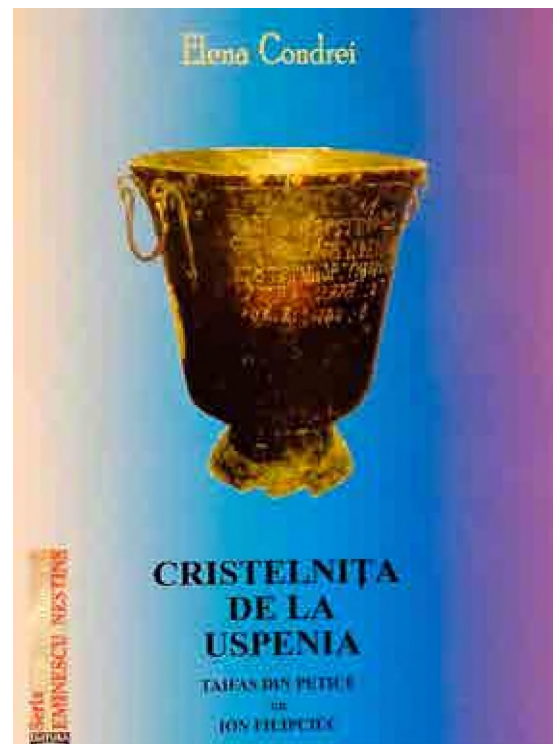
Purtând numele „Cristelnița de la Uspenia”, făcându-se referire la vasul în care era botezat poetul Mihai Eminescu, volumul în care Elena Condrei se află în dialog cu Ion Filipciuc merită a fi citit în cheia cunoașterii valorilor naționale.

Cartea, apărută în seria bibliografică „Eminescu nestins” a Editurii Geeea din Botoșani, coordonată de Elena Condrei, propune un dialog cu un eminescolog care, de-a lungul vremii, a răscolit arhivele din mai multe județe ale țării, aducând dovezi extraordinare despre opera și activitatea poetului. Interesant proiectul Elenei Condrei de a provoca laureații festivalului „Mihai Eminescu” la un dialog privind viața și opera poetului național. În 2019 au apărut în această serie cărțile cu Theodor Codreanu („Itinerare în miracolul eminescian”) și Ion Filipciuc („Cristelnița de la Uspenia. Taifas din petice”).

Prima parte a cărții vorbește și despre istoria ținutului bucovinean. Ion Filipciuc, pornește în cercetare colindând și răscolind arhivele din Suceava, Cernăuți, Botoșanșjași, București, Râmnicu Vâlcea, Câmpulung Muscel, Cluj-Napoca sau Bistrița după documentarea istorică despre cel dintâi război mondial și Unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu Regatul României. Cunoscut ca un om al documentelor, Filipciuc a conturat câteva cărți pe care „în cazul în care nu voi afla disponibilități de finanțare oficială, le voi imprima artizanal în câte 10-20 de exemplare spre a proba că totuși în Bucovina a existat un interes pentru asemenea probleme”. Credem însă că nu se va ajunge aici și ele vor fi tipărite, aducând la lumină frământările istorice prin care a trecut poporul nostru, ca pildă pentru viitoarele generații. Sunt într-un tot de acord cu autorul care spune că istoria trebuie scoasă din dosarele vremii pentru „a răspândi imaginea limpede și netrunchiată a acestor fapte peste toate ținuturile românești întrucât unirea politico-administrativă își împlinește rostul doar în cugetul și simțământul întregului popor”. Nu lipsește spiritul acid, dar care spune atâta adevăr: „negreșit că, dacă Bucovina ar fi fost priponită de Dumnezeu pe malurile înmiresmate ale lacului Snagov, altă faună s-ar fi măcinat la moara... centenarului... Ceea ce s-ar impune în scurtă vreme în Bucovina ar fi o consfătuire cu oameni de știință, cultură și artă, colecționari, filateliiști, numismaticieni. care nu așteaptă „pe la colț de cotitură” obiective aniversare, ci au gândite și trudite din vreme și din sincere sentimente patriotice studii, cărți, fotografii, facsimile, tablouri, statui, medalii, cărți poștale, timbre, pe care doresc să le ofere publicului interesat”.

Adevărul este că un comitet de urgență ar fi necesar în fiecare colț al țării, pentru că ne dispar valorile, iar odată cu ele și dorința de a mai cerceta arhivele. Apoi unele dintre documentele de real interes au fost distruse cu bună știință, iar nepăsarea unor autorități și depozitarea altora în condiții nefaste au dus pur și simplu la „măcinarea” lor, devenind praf peste care se va așterne uitarea. Îmi aduc aminte de deplasările mele la Cernăuți unde în cimitirul în care este îngropat și Aron pumnul autoritățile merg noaptea și șterg numele românești de pe cruci. Pentru că doar acolo se mai află perosnalități care îi mai deranjează. În cimitir. Până unde se poate ajunge nici nu ne putem imagina...

Pornind de la indemnul de a participa la Adunarea de la Alba Iulia, unde va asista și o delegația din partea Bucovinei, la Unirea Transilvaniei cu Regatul României, „Glasul Bucovinei” dă, în 22 octombrie 1918, întâiul zvon pentru unirea tuturor românilor: „La fapte mari, cuvinte puține”. „Adică să fim bucovineni în spirit și vorbă, în idee și faptă. Cei din urmă cu un veac au fost iar noi cei de astăzi nu le putem uita sau veșteji povara moștenită” spune Ion Filipciuc” (p. 25). Surprinde aici și portretul făcut lui Camil Petrescu, care rămâne o pildă grăitoare în fața acelor „corbi albi” „înfierați de acest filosof, corbi care și-au captușit averile în vremea marelui război mondial din anii 1914- 1918. Căci, la toate popoarele și în toate timpurile, tagma jefuitorilor câștigă toate războaiele. Și încă fără să tragă un ascuțit de sabie sau un foc de armă!!! Iar cei naivi și înveșmântați în profunde sentimente patriotice își dau sângele și viața pentru acești jefuitori”. Camil Petrescu în memoriul semnat cere să fie primit ca voluntar în artilerie, dar pentru că nu are bani drept garanție obligatorie pentru cal și echipament, este acceptat, ca absolvent al unei școli militare, doar cu gradul de plutonier la Regimentul VI Infanterie Mihai Viteazul (Liviu Călin, *Camil Petreacu în oglinzi paralele*, Ed. Eminescu, București, 1976, p. 15). „În iulie 1917, două companii au însărcinarea ca, ajutate de o companie de mitraliere, să păzească dealul Ungureanul care supraveghează de o parte valea și șoseaua Oituzului și, pe dreapta, dealul și șoseaua Slănicului. Timp de două zile artileria lor bate rar, atât numai cât să ne împiedice să reparăm șanțurile și adăposturile luate în primire de la ruși. Dar a treia zi cad matematic reperate obuz lângă obuz de-a lungul șanțului. Sunt numai detunături groaznice și țipete de răniți. Ne învăluie pe toți nori negii de fum. La 10 încep împușcăturile de infanterie. Într-o



clipă oamenii rămași sunt la locurile lor și cele două mitraliere păstrate cu grijă” spune Petrescu, citat de Filipciuc în carte (p. 36).

Mereu în gardă în ceea ce privește apărarea valorilor naționale, Ion Filipciuc este și unul dintre specialiștii ce au analizat ani întregi o capodoperă a literaturii populare, „Miorița”, despre care a scris în nenumărate rânduri, aducând-o în fața lumii și asupra căreia trage un semnal de alarmă că nu este promovată la valoarea ei. Însă din păcate constatăm că se bate de un zid al nepăsării: „cu Miorița m-am cam lehamisit pentru că am constatat o prea rodnică indiferență chiar din partea profesorilor de limbă și literatură română, cărora le-am oferit o cheie de lectură mai proaspătă și nu s-au îndurat să lepede scrisa lui Vasile Alecsandri cu moartea a lumii mireasă și toată resemnarea bine înșurubată pe schina poporului român”. Fundația cultural-științifică Biblioteca „Miorița” și-a propus editarea următoarelor cărți: *Miorița*, coipus de texte folclorice autentice, însumând aproximativ 2.000 de variante, colindă sau balade, în completarea materialului (930 texte) cuprins în monografia întocmită de Adrian Fochi, *Miorița*, 1964; *Efemeridele „Mioriței”*, antologie cu texte pseudofolclorice și parodii, studiu despre autentic și fals în culegerea și editarea folclorului românesc; „*Miorița*” *străbate lumea* sau 123 de traduceri ale colindei și baladei, semnate de... și orînduite... într-o singură carte de Ion Filipciuc, *Cîmpulung Bucovina*, 2001, XLVI+464 p.; *Lepturariul „Mioriței”* - o lectură diacronică, antologie de aprecierii critice, analize, eseuri și comentarii (întregi sau fragmente) tipărite din 1850 pînă în anul 2000;

„*Miorița*” *printre munții ce se bat în capete* - o lectură sincronică - răspunsuri la anchete literare de-slășurate în presa românească în 1989 (București), 1994 (Sibiu), 1996 (Cîmpulung Moldovenesc), 1998 (Cluj), ediție alcătuită de Ion Filipciuc, *Cîmpulung Bucovina*, 2003, XVI+ 272 p.; „*Miorița*” și alte semne poetice - studiu de Ion Filipciuc, asupra constantelor poetice și semnificațiilor arhaice din variantele colindă și baladă - *Cîmpulung Bucovina*, 2002, 456 p.; *Totul (vechi) și nimic (nou) despre „Miorița”* - eseuri despre cei ce n-au scris nimic despre *Miorița* (Mihail Eminescu), puțin și important ca ecou (Lucian Blaga) ori au respins „spiritul” (Constantin Noica, Emil Cioran) din capodoperele literaturii populare românești;

„*Miorița*” în școala românească - texte cuprinse în manual școlare, interpretări, exerciții, indicații de metodică, planuri dl lecții, tehnologii didactice, activități cultural-artistice în afară orelor de clasă,



KyeongAh Min (Coreea de Sud)

Creație (2011), linogravură, 69 x 178 cm

răspunsuri ale elevilor la două (1987 și 20031 sonde de opinie literară; „Miorița” în muzica românească - texte muzical-folcloric] analize și comentarii muzicologice, valorificări în compoziții culte; *Bibliografia „Mioriței”* - analitică și sistematică, înregistrați autori, titluri, publicații, iconografie, filme, emisiuni radio și televiziune despre subiectul ca atare. „Titlurile ilustrează o bancă bogată de date despre subiect, de a diferenția sectoare distincte și de a configura o paradigmă cât mai largă pentru a observa constantele și variabilele din asemenea întreg” declară Filipciuc. (p. 87)

Partea a doua a volumului include eseuri dedicate poetului, despre care se spune că are rădăcinile în Polonia plecând cercetarea provenienței numelui Mihail Eminoviciu, a radicalului „Emin”.

Cartea are meritul de a prezenta, dincolo de documente inedite și imagini de la diferite evenimente în care a fost sărbătorit poetul, și câteva pagini de literatură, începând cu cea dintâi odă închinată de Grigori Milidon în „Secolul”, ziar politic, judiciar și comercial, pe 5 septembrie 1870: „*Eminentului poet Eminescu / Pentru ce sombru de gânduri, scoți din lira ta duioasă/ Cântul trist al disperării, mințind geniului tău;/ Când accentul tău sonor și-a ta limb-armonioasă/ Pune omul în uimire, ca la cântul unui zeu;/ Pentru ce pe fruntea-ți dalbă unde-o rază strălucește / Întinzi vălul alb și rece ca un giulgiu peste-un mormânt/ Și ne spui cu glas-ți jalnic că o lume se sfârșește/ Și că alta nu începe pentru noi așa curând?/ Aste forme-s trecătoare, fiice a necesității;/ Ea constrânge și pe nații și pe om a le-mbrăca;/ Timpul trece, timpul zboară, însă Zeul existenței/ Pe a lumii oceanuri poartă vecinie slava sa!*” (p. 157). Eminescu cel adulat de țara întreagă este surprins în diverse ipoteze.

În privința mitului bolii lui Eminescu spune: „Internarea lui Mihail Eminescu la sanatoriul vienesez din Ober-Dobling nu a fost un gest de caritate din partea prietenilor poetului, ci o garanție din partea politicienilor români către curtea imperială austro-ungară că ziaristul de la cotidianul «Timpul» din București, M. Eminescu, nu mai are cunoscuta și temuta autoritate publicistică”. „Miturile românești sunt și foarte firave și foarte puține, în cazul în care cercetătorul domeniului se înveșmântă în straiul prudenței că nu orice buturugă sau bolovan iscă mituri. Cu atât mai dificil e de conturat un mit cultural Eminescu, pentru care nu avem la îndemână vreun element comparative, întrucât istoria literaturii universale nu înregistrează încă un mit Shakespeare, altul Goethe, altul Pușchin, altul Mickiewicz, altul Whitman, altul Petofi ș. a. m. d. Dar nici măcar doi poeți cu o soartă similară cu a lui Eminescu, Friedrich Holderlin, la germani, și Cierard de Nerval, la francezi, n-au avut: „privilegiul” unor mituri corespunzătoare” crede Filipciuc. Sunt comentate cărțile semate de Lucian Boia, *Mihail Eminescu, românul absolut. Facerea și defacerea unui mit și Mihail Eminescu, poet național român. Istoria și analiza unui mit cultural*, de Ioana Bot.

„Suntem în fața unei cărți de o remarcabilă densitate a ideilor, expuse cu o impresionantă forță de convingere, uneori polemică, de unde nu lipsește și o ușoară undă de ironie. Îl văd așezat în spatele textelor, încercând o oarece mulțumire pentru a fi descâlcit niscaiva aspecte din viața culturală mai ales a Bucovinei” declară în Crai Nou Ioan Țicalo.

Asemenea volume sunt un bun ghid pentru generațiile actuale de a-și cunoaște personalitățile din trecut a căror activitate literară trebuie să rămână ca un model, să fie cunoscute și receptate la adevărata lor valoare.

O carte lămuritoare

Gheorghe Pârja

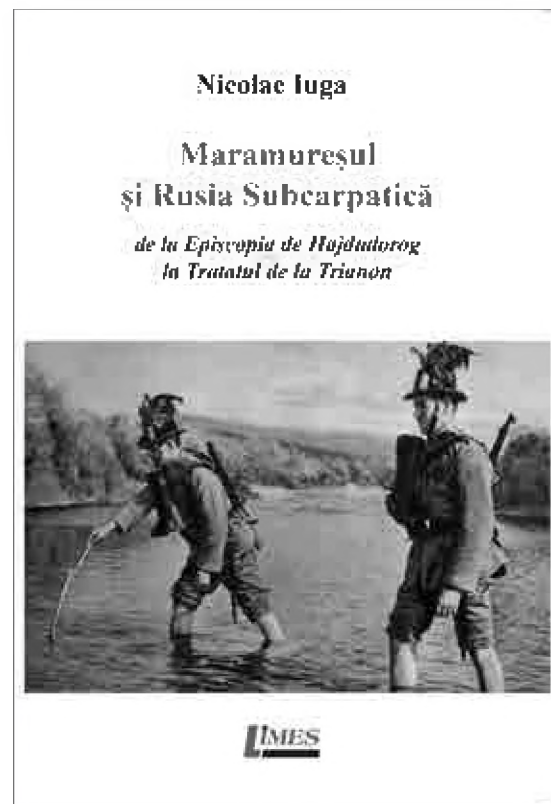
Nicolae Iuga
Maramureșul și Rusia Subcarpatică
Cluj-Napoca, Ed. Limes, 2019

Nu puțini dintre noi ducem lipsă de o viziune sistemică asupra fenomenelor politice, religioase, sociale, care au marcat destinul unor comunități. Evenimente, despre care se pronunță, de multe ori, amatorii care vor să impună zvonul, falsul, ca adevăr istoric. Ba mai susțin unii că istoria se poate citi și invers. De aceea, îmi adun informațiile din surse credibile, care apelează la document, folosesc argumentul în luminarea timpului trecut. Un autor care folosește cu succes o asemenea metodă de cercetare este universitarul Nicolae Iuga, cu lucrări care au defrișat multe teritorii neumblate de alții. În acest registru este și recenta apariție editorială, semnată de eseistul maramureșean, *Maramureșul și Rusia Subcarpatică*, abordând perioada cuprinsă între două momente de referință și pentru istoria acestui Ținut: de la Episcopia de Hajdudorog la Tratatul de la Trianon.

La Simpozionul academic de la Săliștea de Sus, din acest an, acad. Alexandru Surdu a explicat, în termeni elogioși, motivul pentru care Academia Română a girat lucrarea. După cum ne spune autorul, demersul lui nu s-a voit o cercetare de ordin istoric, ci se dorește „un eseu incorect politic, care privește relația dintre Geopolitică și Religie în bazinul superior al Tisei, de pe timpul dualismului Austro-Ungar până azi, un eseu merit să evedențieze asaltul Ungariei din acel timp, asupra civilizației vechi-ortodoxe a Maramureșului, în scopul expansiunii sale teritoriale pe direcția nord-est”. Eseul lui Nicolae Iuga nu abordează maghiarizarea prin școală, ci doar prin biserică. Face referire, pe etape de devenire, la Episcopia greco-catolică ruteană de Muncaci. Care s-a instalat pe locul fostei ctitorii a voievozilor maramureșeni, Mănăstirea Peri, nume de fală în cultura română. Este preocupat de Biserica Greco-Catolică Română din Transilvania, căreia îi evedențiază „meritele imense și nepieritoare în evoluția națiunii române și configurarea spiritualității românești moderne”.

Este decupată figura luminoasă a preotului Vasile Lucaci și animozitățile cu episcopul Szabo. Episcopia Greco-Catolică maghiară de Hajdudorog a fost înființată în anul 1912, deoarece guvernul de la Budapesta nu era mulțumit de rezultatul obținut în primii patruzeci de ani de maghiarizare a naționalităților nemaghiare: români, slovaci, ruteni, astfel se preconiza o forțare a maghiarizării prin biserică. Românii au protestat împotriva acestui act, cu scop precis, printr-o adunare la Alba Iulia, care a adoptat și un Memoriu. Precizându-se că scopul Bisericii lui Cristos nu este ca, prin instituțiile sale, să provoace conflicte religioase între credincioși. Este perioada în care se consolidează profilul unor luptători pentru drepturile românilor, pe care îi vom întâlni la 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia.

Autorul, citând documentele vremii, consemnează atitudini ferme, dar și ezitări ori



trădări. O calitate a acestei cărți este abordarea fără patimă a evenimentelor, de un interes major pentru apărarea ființei naționale prin biserică. Și gesturile, care ne sunt nefavorabile, au parte de o tratare riguroasă, după regula cercetătorului. Un capitol este dedicat mișcării de revenire la ortodoxie, tendință reluată la începutul veacului trecut și în Maramureș. Dar și în rândul rutenilor din Rusia Subcarpatică, din fostul comitat Maramureș din dreapta Tisei și comitatele Ugocia și Bereg. Tentativele de trecere la ortodoxie s-au făcut anevoios. Celebru a rămas procesul de la Sighet al grupului condus de preotul Alexei Kabaliuk. Cu multe episoade palpitate, la care au participat persoane importante din epocă, cum a fost contele Bobrinski din Petersburg. Autorul ne prezintă atentatul de la Debrețin, izbucnirea Războiului Mondial. Ca o privire în oglindă, a procesului de maghiarizare, sunt prezentate tendințele de asimilare prin biserică în Ucraina contemporană. De la destabilizarea politică, la dezbinare religioasă, Ucraina repetă într-o formă agravată genocidul lingvistic de pe vremea Austro-Ungariei, susține autorul. Este ilustrat fenomenul cu procesul preotului Dimitry Sidor, de la Ujgorod. O carte scrisă cu priceperea omului de știință, care nu ocolește timpul istoric izvorât din documente. Aflăm evenimente care au marcat destinul religios al locuitorilor din Maramureș și Rusia Subcarpatică. *Maramureșul și Rusia Subcarpatică* este o carte de istorie scrisă cu talent, în spiritul jurnalismului de investigație. O carte extrem de necesară pentru cultura religioasă a omului de astăzi. O carte lămuritoare. Multe învățăminte pot trage cititorii, de la preoți, la enoriași. Dar și oamenii politici. Subiectul cărții este organizat pe un portativ, de pe care notele compun o simfonie în primă audiență.

Situații

Christian Crăciun

Sidonia Drăgușanu
Una din noi e de prisos
 Cărțile Tango, 2019

Dacă ar trăi astăzi, Sidonia Drăgușanu ar fi aproape cert moderatoare a unei emisiuni Tv de succes cu și despre femei. Scriitoare și traducătoare prolifică, rămâne în memoria presei românești mai ales prin rubrica ei „Spune-mi secretul tău”, semnată *Catrinel* din *Femeia și căminul*. De bună seamă multe dintre „cazurile” întâlnite în această rubrică vor fi furnizat materie epică pentru romanul de față. Roman scris ca o rafinată pledoarie pentru feminitate, a unei reprezentante remarcabilă a unei întregi generații. Într-un articol publicat în *Viața Literară* din 1935, (care avea să stârnească firește polemici, ca tot ce scria autorul, în special cu Lucia Demetrius) intitulat *Generația fetelor*, Eugen Ionescu încheia: „Nu mai avem deci scriitori tineri. Dar avem fete, numai fete, pensioane de fete, școli de fete, interioritate de fete, fete amoroase, fete studențe. Înainte, fetelor! Să faceți cultură și bucătărie! Și iați bucătăria devenită salon cultural: Erastia Peretz, Anișoara Odeanu, Lucia Demetrius, Yvonne Rossignon, Sidonia Drăgușanu, Marta Rădulescu, Coca Farago, Elena Eftimiu etc. etc. În curând se vor politicianiza la rândul lor. Și literatura și cultura se vor copilări de tot”. (*Război cu toată lumea*, 1992, p.104). Literatura feminină a interbelicului și anilor imediat următori este un teritoriu literar care rămâne de recitat. Ascunde încă multe surprize.

În ciuda titlului oarecum „telenovelistic”, avem de-a face cu un roman de dragoste de o finețe neabătută și cu soluții epice ingenioase. Printre care atrage atenția alegerea formei de roman epistolar, cu un singur sens. Soluția facilă compozițional a jurnalului este astfel înlăturată. Iar destinatarul scrisorilor, personajul absent, *Catrinel*, - cum a fost semnat și romanul la prima ediție din 1946 - despre care nu aflăm decât din scrisorile Aurorei,

naratoarea epistolară, creează un pol de tensiune epică foarte interesant compozițional. Avem prin această opțiune tehnică o narațiune modernă la persoana întâi, o posibilitate de utilizare a analizei psihologice, dar și a tabloului social. În felul acesta, romanul se înscrie în seria romanelor de (auto) analiză care au modernizat epica noastră interbelică. Subiectul nu ambiționează originalitatea, un scurt capitol introductiv, al cărui narator este *Catrinel*, ne prezintă două domnișoare în ultima clasă de liceu, aparent adversare dar în fond prietene, care se prefac bolnave iar Aurora Crăciun își propune să-l seducă pe doctorul Alexandru Negoianu. Evident că reușește și, odată cu despărțirea lor în pragul vacanței de iarnă, cele două prietene se văd pentru ultima oară, pentru mulți ani de atunci înainte. De aici începe propriu-zis romanul. Care nu cuprinde numai povestea/ poveștile de iubire ale Aurorei și a căsniciilor ei eșuate. Ambiția autoarei este ca, în jurul acestui ax, să construiască o serie de alte istorii alternative. Explic astfel titlul pe care l-am dat acestei prezentări. Sartrian (nu e vorba de viață în orice roman?), autoarea pare a ambiționa să cuprindă un catalog tinzând spre completitudine de *situații tip* ale iubirii. De aceea romanul nu este nicio clipă banal, pentru că, fenomenologic, situațiile erosului sunt de veacuri standardizate, contează forța eroinei care și povestește trăirile, autenticitatea analizei. Găsim, mai simplu spus, aproape toate situațiile în care te poți afla într-o iubire. După modelul inubliabilului seminar al lui Roland Barthes despre discursul îndrăgostit (aș trimite însă și la alt curs, devenit firește carte: Aurel Codoban, *Amurgul iubirii. De la iubirea-pasiune la comunicarea corporală*, Ideea Design&Print, Cluj, 2004, unde poate fi găsită toată armătura teoretică a analizei situațiilor erotice) am încercat un astfel de sumar inventar, incomplet, firește. *Gelozia*, „Gelozia este un cancer”. *Inconstanța*, *schimbările de umoare*, „Ți-am trimis o scrisoare oribilă acum câteva zile”. *Prezența* coplesitoare a Celuilalt, „Când vine Sandu”. *Nehotărârea*, „Uneori, simt deodată că Sandu nu mă mai iubește”. *Tiranizarea* din cuplu, „se tiranizau reciproc”. *Eșecul*, „Eșecul, falimentul e al meu”. *Durerea*, „Cum mă doare, cum mă doare!”. *Resemnarea*, *indiferența față de sine*, „Ajung încet, încet la un grad de nesimțire căruia îi voi spune în curând cu un cuvânt frumos: resemnare”. *Prăbușirea în interior*, „Am căzut în adâncul meu”. *Fericirea*, „Sunt beată de fericire”. *Replica*, „Mă cercetez adânc și mă întreb dacă totuși mai profundă decât dorința de a fi pe placul părinților nu este nevoia de a da o replică lui Sandu!”. *Dragostea cade greu*, „Dinu mă iubește și cu toate că dragostea lui îmi cade de atâtea ori greu...”. *Nepotrivirea*, „Rar am văzut un cuplu mai dezasortat”. *Măsura iubirii*, *iubirea are totdeauna o măsură a ei*, „Dar Dinu mă iubește cu măsura lui”. *Puterea dragostei*, „Și cu o dragoste ca asta nu se poate clinti nimic din loc”. *Regretul*, „Cer dor mi s-a făcut de el, *Catrinel*!”. *Defazarea*, *vârstele*, „Trebuie să ne grăbim să îmbătrânim, dragă *Catrinel*, ca să fim și noi iubite”. *Tinerețea*, „Nu conta pe tinerețea dumitale” (de altfel apar și vreo două Lolite irezistibile în acțiune). *Plinătatea ființei*, „Îmi plăcea ce mi se întâmpla, participam cu toată ființa mea”. *Dezolarea*, *uscarea ființei*, „Apoi, începe deodată

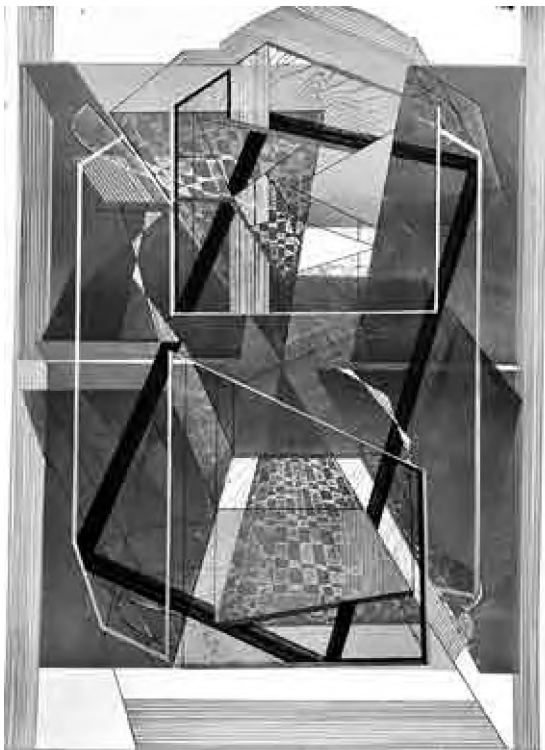


Wanda Mihuleac (Franța)
 imprimare digitală, 28 x 24 cm

Sărut 1 (2017)

să sufle în mine un vânt de dezolare care îmi veștejește, îmi usucă toate iluziile”. *Viața ca în teatru, film, carte*, „...acest ultim episod al marelui meu roman de dragoste cu Tibi Herța...”, vezi și rezumatul epic de la pagina 55. „*Geografia, distanța*, „Nicio prietenie, nicio legătură sentimentală nu rezistă la geografie”. *Vina*, „Față de el mă simțeam vinovată, nu față de Dinu”. *Altruismul fericirii și exaltarea. Femeia ca obiect al dorinței*. „...nu mă iubește nimeni, nu mă dorește nimeni! De altfel, observ că de la o vreme, nu numai la birou nu mai inspir niciun interes bărbaților, dar nici pe stradă; înainte nu era zi să nu se ia câte unul după mine, acum parcă nu se mai uită nimeni la mine și nici bărbații pe care îi întâlnesc pe la prietene nu fac niciun haz de mine”. *Vacantarea*, „Am rămas prea disponibilă, prea vacantă”. *Femeia care nu iartă*, scrisoarea de la pagina 286. *Recitirea scrisorilor* ca o recapitulare a istoriei, a ceea ce a mai rămas din iubirea pierdută. *Frigul*, „Nu știu, parcă adusesese cu el în odaie tot frigul de afară, tot frigul din inima lui”. *Femeia tip soră de caritate*, personajul Maria Roibu, cealaltă iubire a lui Tiberiu. *Prezumtivul*, „M-aș amorea și eu puțin de el”. *Cicatricile vechilor iubiri. Purtări în societate lamentabile* (p.158). *Sentimentalismul, răsfațul*, „mi-ar fi poate rușine de sentimentalismul meu și le-aș șterge”. *Teama de a iubi*, „De ce mi-e atât de teamă uneori?”. *Fumatul*, „Am fumat 40 de țigări”. *Altceva*, „Cu Sandu era altceva, cu totul altceva”. *Tachinarea, cochetăria. Plictiseala de celălalt*, „Din anumite confidențe pe care mi le-a făcut, mi-am putut da seama că de Cornel s-a cam plictisit”. *Clandestinitatea. Vulgaritatea și brutalitatea*, „Recunosc, am fost vulgară și brutală, dar mi-a fost peste putință să mă stăpânesc”. *Dragostea ca datorie*, „O admir pe Ileana cât de bine știe să-și iubească bărbatul!”.

Harta aceasta luată din aer arată are avantajul de a depăși nivelul epic. De a rezuma, cum spunem, situațiile erotice. Scrisorile devin la un moment dat rare, una, două pe an, alteori mult mai frecvente, în funcție de ritmul sufletesc și al evenimentelor importante. O căsătorie grăbită după o dragoste „literară”, adolescentină, înșelări, altă căsătorie, din disperare. Eșec. Bovarizări. Alte îndrăgostiri și apoi marea iubire, (nume convențional, toate apar așa la început) cu momentele ei de extaz și de prăbușire. Încet, în acest spațiu se introduce discret istoria: ascensiunea legionarilor, rebeliunea, războiul, cutremurul din 1940,



Miguel Rivera (SUA)
 Alegorie VI (2018)
 intaglio, gravură laser, monotipie, desen, 75 x 56 cm

bombardamentele, refugiul. Finețea (auto)analizei este, în fond, cea a unei lumi obișnuită să observe și să *semnalizeze* prin cele mai delicate moduri conținuturi sufletești. O lume *tihnită*, codificată, și preocupată să respecte codurile, care își permite răgazul trăirii și analizei trăirii. Oare să fie o legătură, o directă proporționalitate, între otium și profunzimea iubirii? Eu cred că da, nu se poate iubi de pe motocicletă. Felul de a se îmbrăca, de a-și aranja casa, de a vorbi, de a face o vizită sau o ieșire în oraș, de a primi oaspeți, de a răspunde la o jignire sau o întâmplare neprevăzută, de a vorbi în societate – comunicând, firește, mult dincolo de cuvinte, de a flirta, toate sunt atent codificate. Într-un cuvânt, asta se numește civilizație. Și, ajungând inevitabil la marele cod care este iubirea, din care am dat mai sus câteva excerpte. Aspectul social al romanului, citadin, psihologic, autenticist, cum voia Lovinescu, într-această convenție socială interiorizată se prezintă. De altfel, acțiunea se încheie (neîntâmplător) imediat după 1944, odată ce această lume (adică toate aceste alfabetse secrete) avea să fie definitiv distrusă. Nu ar trebui să scape lecturii nici cele câteva aluzii culturale, presărate cu o parcimonie care atrage atenția asupra însemnătății lor reale, pentru că sunt nume ce aveau să fie în curând trimise în clandestinitate: Kierkegaard (citât cu *Crainte et tremblement*), Jean Giraudoux (*Război cu Troia*), Freud, Proust, Roger Martin du Gard. Referințele acestea nu sunt întru snobire, ci adaugă delicat câteva semitonuri la romanul de atmosferă care ne vorbește astăzi ca un document de epocă. Câteva cuvinte merită și bărbații din roman, la fel de diferiți și de atent portretizați ca și femeile, fără urmă de parti-pris. Feminitatea (nu feminismul, Doamne ferește!) pentru care militează romanul se vede, printr-un inteligent paradox, tocmai în puterea femeilor de „a-i îmblânzi” pe bărbați și în puterea acestora de a fi la înălțimea pretențiilor acestora.

„...dacă mă uit mai bine în jurul meu, nu văd decât femei dezamăgite, nu văd decât femei cu o viață devastată de o mare dragoste”. Este, poate, în această frază întreaga „morală” a romanului, explicația cazuisticii amoroase aproape exhaustive pe care o ambiționează autoarea. Fiecare aproape își poate găsi în constelația „situațiilor” din roman propria poveste. Este, poate, și explicația succesului pe care l-a avut la apariție, cu o a doua ediție imediat în anul următor. Dar el merită, cu siguranță, recitit și azi, când contextele nu mai seamănă deloc, iar codurile erotice s-au schimbat și ele radical. Tocmai pentru a ne convinge că există „ceva” greu de numit în adâncurile noastre care nu se schimbă. Poate chiar situația fundamentală, cea sugerată de însuși titlul romanului și descifrată în final. Anume că oamenii funcționează pe principiul vaselor comunicante: o fericire se construiește aproape totdeauna pe o nefericire a altcuiva. „Când un bărbat are de optat între două femei, nu este destul să se decidă la una din ele, mai trebuie să o respingă pe cealaltă. Trebuie să o sacrifice pe cealaltă. Și nu se poate fără să sacrifice și ceva din el. Uneori, ambiția lui de a fi om de caracter... Mă gândesc foarte des la Aurora. Mi-e foarte des dor de ea. Dar n-o caut”. Cuvintele acestea le spune Catrinel, vocea tăcută din tot restul romanului. Prin asta ele devin adevăratul memento. Totdeauna cineva, undeva, fie că-și dă sau nu seama, este de prisos...

Revista „Convorbiri literare” ca istorie a literaturii române (Cassian Maria Spiridon)

Constantin Cubleşan

Scriind de fiecare dată la vârstă jubiliară câte un amplu articol de investigație istorică, de comentarii analitice nu mai puțin, despre „Convorbiri literare” („O sută patruzeci de ani de *Convorbiri literare*”; „O sută cincizeci de ani de *Convorbiri literare*”; „*Convorbiri literare* la zece ani din actuale serie” etc.), Cassian Maria Spiridon a avut în vedere, tot timpul, realizarea unei veritabile istorii a acestei reviste fanion, cum se zice acum, al literaturii române, prin reunirea într-un volum de ample dimensiuni a tuturor acestor intervenții care au, totuși, un pronunțat caracter publicistic, ceea ce face ca întreprinderea actualului director al publicației să nu aibă aerul searbăd al studiilor prea docte elaborate de cercetătorii de... profesie. Cartea lui Cassian Maria Spiridon – *Convorbiri literare. Povestea unei reviste* (Editura Muzeului Literaturii Române, București, 2019) – se citește ca un veritabil roman, avându-i ca eroi pe toți membrii „Junimii” și pe cei mai importanți colaboratori al „Convorbirilor...”, cu medalioane (polemice adesea) pentru toți cei care au condus revista, de la înființarea ei, din martie 1867 și până la zi. Incursiunea are o turnură cronologică astfel încât autorul acesteia realizând o istoricitate a evenimentelor evoluției revistei, văzute în conjunctura momentelor generale ale epocii, dă seama, într-un fel particular, asupra evoluției întregii noastre literaturi pe durata existenței publicației ieșene, mutată de la un moment dat la București și cu o întrerupere în perioada războiului (mai exact a anilor de imediat de după război) pentru a fi reluată în anii „60 într-o nouă dimensionalitate (nu doar grafică) și dezvoltată pe orizonturi mult mai largi de cuprindere literară și culturală după evenimentele din 1989, în ceea ce numește Cassian Maria Spiridon, Noua serie. Este utilizat din plin documentarul oferit de sumarul numerelor (tematica, orientarea, colaboratorii), dar și memorialistica membrilor Junimii, alături de comentariile terților privitoare la revistă și la cei care i-au *populat* paginile, evident având el însuși comentarii aplicate, opinii și aprecieri critice adecvate.

Totul pleacă, se-nțelege, de la momentul în care Junimiștii simt nevoia realizării unei reviste menită a ilustra preocupările culturale ale membrilor societății și nu numai. „Societatea Junimea – punctează Cassian Maria Spiridon – a fost privită totdeauna ca un grup animat de o strategie comună, dar în care s-au manifestat voci și discursuri ce susțineau programe diferite, sigur, fără a fi contrare scopului constitutiv. Creatori ai marilor genuri moderne în literatură, dar și în științele umane, junimiștii, prin corifeul Societății, vor reuși a separa, în cultură, literatura de politică, prin apel la autonomia kantiană a esteticului: autonomie ce va favoriza nașterea literaturii și artei moderne în spațiul național”. Și, mai apoi: „Importanța Societății Junimea în nașterea și consolidarea culturii naționale moderne este una ce niciodată nu va fi suficient afirmată și



Leon Zakrajsek (Slovenia)
monotipie, 70 x 70 cm

Enso I (2013)

recunoscută. Junimea a fost/este mai întâi o stare de spirit, una care a reușit să traverseze secolii și milenii. O stare de spirit care și-a aflat materializarea în revista pe care a publicat-o la nici patru ani de la naștere. E admirabilă și aproape incredibilă puterea de transmitere a acestei stări peste vremi și epoci, nu totdeauna favorabile”. Acest spirit și acest crez este urmărit în toată „povestea” revistei, detaliată în factologiile care au ilustrat-o, până în actualitatea momentului nostru, când, se mărturisește actualul ei director, „ne-am silit să onorăm intențiile prezentate în articolul program, publicat în primul număr al noii serii, din ianuarie 1996”, formulate după modelul programului inițial al revistei, din 1867, evident cu alte imbolduri și capacități de acțiune. Apoi, adăugă: „Ne vom strădui – este vorba de începutul seriei ce debuta în 2002 – să continuăm «direcția nouă» cultivată de revista junimistă în prima ei serie, direcție asupra căreia Maiorescu atenționa, în 1872, că «în deosebire de cea veche și căzută, se caracterizează prin simțământ natural, prin adevăr, prin înțelegerea ideilor, ce omenirea întregă le datorește civilizației apusene și totodată prin păstrarea și chiar accentuarea elementului național»”.

Amplul studiu, recapitulativ, asupra biografiei revistei „Convorbiri literare”, din perspectivă istorică, pe care îl realizează Cassian Maria Spiridon, este, cu bună credință, și o mărturisire a programului de activitate al seriei actuale a revistei, continuatoare declarată a programului maiorescian, căruia a știut și a fost în măsură să-i calibreze direcțiile în contextul noilor desfășurări strategice ale momentului (social, politic, spiritual) al zilei. Astfel, studiul se afirmă ca unul fundamental pentru o perspectivă istorică asupra întregii noastre istorii literare, cu un trecut atât de zbuțuit dar și de bogat, ce se ilustrează cu prisosință în paginile elegantei reviste ieșene.

Ocna city

(Meteorologul stațiunii sau Războiul alb)

Savu Popa

Concursul Național de Proză „Ioan Slavici”, 2019
Premiul II, secțiunea Proză scurtă

Johan, meteorologul stațiunii din Ocna, a dispărut într-o zi printre nori, înconjurat, spuneau oamenii, de un stol de porumbei. Pe vremuri, fiecare stațiune își avea propriul meteorolog. Acesta stabilea prognoza vremii, pentru câteva zile, o săptămână. Uneori, se încumeta să spună cum va fi vremea, timp de o vară întreagă. Pentru locuitorii care veneau la băi, mai ales pentru cei care aveau restaurante sau hoteluri, prognozele erau binevenite.

La Ocna, în timpul războiului, prin 1940, fusese angajat un astfel de om. Johan venea dintr-o comunitate de sași, din zona Brașovului. Omul și-a început cariera de meteorolog, prima dată, la Zimnicea, la Dunăre, în timpul Războiului de Independență. Când ajungeai prin stațiune, aveai ocazia să dai peste un om înalt, uscățiv, albicios, purtând mereu aceeași vestă neagră, cu lornion. Mereu, afișa un zâmbet straniu, parcă în contrast cu aspectul feței, ca o gaură într-o tencuială de zid vechi. Își avea biroul în incinta stațiunii și vorbea foarte bine româna. Aparatele de măsurare a vremii, în parte, și le adusese de la Brașov. Culmea era că, dacă acesta spunea că mâine va fi soare, așa era. Dar dacă spunea că în vreo două ore va ploua, când nu te așteptai, începea o ploaie cu găleata.

Pe de altă parte, îl puteai vedea tot timpul, în curtea casei unde locuia, înconjurat de porumbei. Cu cât te apropiai mai mult de casă, în jurul lui, aerul era alb, însă un alb luminos, iar jocul zecilor de pene în aer părea halucinant. Avea zeci, poate chiar sute de porumbei. Locuia în chirie, pe strada Gării, lângă lacul Mâțelor, într-o casă veche, toată din lemn, cu o șură și o grădină nu foarte întinsă. Își ținea porumbeii

în șură, iar cei care treceau pe acolo, vorbeau despre o dezordine și o gălăgie de nedescris! Fiecare, însă, rămânea cu imaginea unui război alb, zărit pe geamurile murdare și pline de pânze de păianjen ale șurii, care dădeau spre lac. Alții mai afirmău că el, chipurile, și prin porumbei măsura vremea. Că aceștia i-ar dezvălui lui niște semne secrete. Cum își mișcau ei aripile sau simplul fapt de a privi în ochii lor, erau pentru Johan lucruri hotărâtoare în stabilirea unui tip de vreme ploioasă sau călduroasă. Și totuși, cum ar fi fost posibil ca Johan să dispară în asemenea circumstanțe? Cine să-l fi văzut înălțându-se la cer și făcându-se nevăzut printre nori, înconjurat de atâția porumbei?

O astfel de imagine rămăsese foarte bine întipărită în memoria localnicilor din acea vreme. Povestea a luat naștere în mod neașteptat și a circulat de-a lungul anilor, cu un avânt nemai-pomenit. Cel mai bine însă o relata, ca de fiecare dată, cu un aer solemn, babul lui Dordea, cel despre care se spunea că ar fi vrăjitorul țuicar. Acesta tămăduia orice, folosindu-se doar de țuica lui, pe care o primea în cantități industriale de la un frate de al său din Sălaj. Dacă erai rănit sau doar răcit, dacă aveai o stare proastă și nu te puteai duce la câmp, mergeai la dânsul, acesta stătea într-o căsuță ca din povești, pe ulița Vitelor. Intra cu tine în casă, vă operați în *cumnă*, aducea un ștergar, îi îmbiba un colț în *damigenea* cu pălincă, apoi te pune, fie să-l duci la frunte, fie să inspire partea umedă. Imediat, îți reveneai ca prin minune. Unii veneau și pentru a avea noroc în dragoste sau să îi dezlege de te miri care farmece. În astfel de situații, babul nu se prea băga.

Doar mai existau și alții care aveau spirtoase prin casă și mai încercau să îl imite pe babu, însă degeaba, nu le ieșea. Oamenii îl căutau de

zor, unii spuneau că ce are el în damigenele înșirate peste tot prin casă, nu era țuică, ci altceva, vreun lichid vrăjitoresc. El însă, asculta, zâmbea satisfăcut și îi lăsa pe toți să creadă ce vor.

Iar omul acesta, cu o voce adâncă, spunea următoarele despre dispariția meteorologului: - Se zvonea că, după un an de la sosirea în Ocna a meteorologului, prin patruzeci, urma, în vara aceea, la vreo două zile după Sânziene, o invazie teribilă a nemților în localitate. Oamenii știau cu precizie, căci unul de a lui Măria lui Chindrea, un ficior de-i ziceau Domnosul, că se ținea ca un domn prin sat și de când ajunsese în armată, era și mai și, venise la mumăsa și o anunțase de viitoarea vizită. Cum de știa acesta? Poi, vreo câțiva dintre cei tineri, printre care și el, nu merseseră pe front, ci rămăseseră în țară, undeva în munți, unde ai noștri își aveau o tabără. Și cum a aflat ficiorul, numa ce s-a trezit mămăsa cu el și a primit vestea, apoi Măria o dat fuga pe la toți prin sat, și din sat, Măierelul, cel care lucra la stațiune pe trăsură, o dat de veste prin stațiune. În zilele care or urmat, din senin vremea se schimbă de tot. O venit niște furtuni teribile, o tunat cu grindinoase, de zici că cineva de sus ne trăgea cu pietre în cap. Erau cât pietroaiele nu așa, acele boabe de grindină. Eu, să tot fi avut atunci cinci sau șase ani, dar tot știu ceva minte, așa întunecos, ca și acum, văz un cer de plumb, cu niște nori imenși, de zici că cerul fusese tăiat în mai multe bucăți, chiar sfărâmat. Și munții din zare le păreau oamenilor, văzuți prin ploaia zdravănă, ca și când se tot prăbușeau. După o săptămână de ploioase, timpul și-a mai revenit. Dar se făcuse un frig de îți înghețau oasele. Parcă venise iarna, așa tam nesam. Într-o duminică, în biserici, în timpul slujbei s-a auzit toaca. Deși nu era momentul să tragă și nimeni nu era în turn. Apoi, seara, mormintele văzute de sus, ardeau pur și simplu, deși erau puține luminări aprinse. Parcă pluteau fiecare într-o lumină a lui, de zici că se sculaseră morții sub forma altor corpuri, mai pure, mai curățite, așe. După alte zile, mai multe vite care trebuiau să fete, au slobozit, în loc de viței, un fel de mâl pietros și urât mirositor. Ei, ce să mai lungim vorba, vreo tri oameni și-au pierdut mințile tot atunci, așa din senin, cântau, își dădeau ochii peste cap, scoteau sunete de animale și se plimbau în patru labe.

Însă, cel mai ciudat a fost atunci când Lina lu' Pietrucă, ceea, ghețoasa, era o femeie cu mințile rătăcite, umbla noapte pe străzi cu două strachine de lapte și uda trotuarele. Spunea ea că așa alunga strigoii. Numai că, tot așa, într-o noapte o zărit ceva luminos la mai multe case. Ceva ce se înălța. Ajunsese și în stațiune. Știa unde șade meteorologul și pe acesta, spunea ea îngrozită, îl văzuse cum se înălța la cer, lin, foarte lin, înconjurat de porumbeii lui. Nu îi zărise decât picioarele și multe pene care pluteau în aer, după ei. O lumină de la pene, zicea ea, îl înconjura, îl țânea ca într-o palmă imensă. Asta o fost. Vreo câțiva, într-adevăr, dispăruseră din localitate, după acea noapte, printre care și meteorologul. La început, nimeni nu o crezuse pe nebuna aceea, spuneau că delirează și că acei oameni fugiseră din calea nemților. Să fi fost așa, să fi fost altfel? Cine ne poate spune, cine să se întoarcă din morți să ne dumirească?



Yonggu Shin (Coreea de Sud)

Vis (2019), artă digitală, 70 x 100 cm

„Fără cultură și artă, acest iureș al vieții noastre parcă nu are sens”

de vorbă cu Prof. Univ. dr. Alexandru Balaș, SUNY Cortland, SUA



Alexandru Balaș

Alexandru Balaș s-a născut la Focșani, unde a urmat clasele primare, gimnaziale și liceale, după care a studiat științele politice (în limba engleză) la Universitatea din București. În anul III de facultate obține o bursă de un an la Universitatea Vermont, din SUA, revine în țară pentru încheierea studiilor, după care frecventează un masterat de doi ani la Universitatea Sabanci din Istanbul. Pleacă din nou în SUA, pentru doctorat, la Universitatea din Illinois, în Urbana Champaign, doctorat coordonat de profesorul Paul Diehl. În 2006, este ales de MAE al României să reprezinte România la Adunarea Generală a ONU, axată pe probleme de tineret, care a avut loc la Viena, apoi la New York. După un an de profesorat la Universitatea Vermont, se transferă la Universitatea Loyola din Chicago, după care se stabilește la SUNY Cortland, ca profesor de relații internaționale. Aici devine și director al Centrului „James M. Clark”, care se ocupă de internaționalizarea campusului și a comunității orașului Cortland în general. A publicat două cărți și mai multe studii în reviste de specialitate. Vorbește engleza, franceza și italiana, dar poate conversa și în spaniolă, catalană și turcă, având cunoștințe de bază în germană, arabă și portugheză.

Ilie Rad: – Dragă Alex, ești născut în România, iar acum deții o poziție foarte importantă la State University New York College at Cortland (SUNY Cortland). Ne poți povesti cum a început aventura ta americană? Cum ai ajuns în State?

Alexandru Balaș: – Am studiat în anul III de facultate cu o bursă, oferită de Fundația pentru o Societate Deschisă, la Universitatea Vermont. După un an de studii în acest stat de munte din estul Americii, am petrecut vara în New York City (NYC), lucrând la o organizație afiliată cu sistemul Națiunilor Unite. Apoi am revenit în țară, pentru anul IV de facultate, am absolvit și, spre deosebire de colegii mei, care se îndreptau spre vest, eu m-am dus spre est, pentru un masterat la Istanbul, la Universitatea Sabanci. Am văzut cei doi ani de masterat la Universitatea Sabanci drept rampa de lansare spre un doctorat la o universitate de top din SUA. Și așa a și fost. După doi dintre cei mai buni ani din viața mea, la Istanbul, într-un mediu universitar de o calitate foarte ridicată, cum nu mi-a mai fost dat să întâlnesc de atunci încolo, am fost acceptat, pentru doctorat, la mai multe universități din SUA, și am ales să lucrez cu Paul Diehl, la Universitatea din Illinois, în Urbana-Champaign.

Cum a fost în State? În 2002-2003, când eram la Vermont și NYC, am trăit „visul american”. Lucram la biblioteca din campus și câștigam într-o săptămână mai mult decât mama, ingineră

în România, într-o lună. Ce m-a șocat a fost „viteza” cu care se „mișcău” lucrurile în campus. Erau multe prelegeri, conferințe, oportunități. Am intrat în Clubul de Dezbateri și am călătorit cu ei la campionate de dezbateri la Rochester și la Academia Militară West Point. Am înființat un club al Națiunilor Unite și am pledat în fața Senatului Studențesc pentru finanțarea unei călătorii la NYC, la o conferință mare, Model United Nations. Erau multe oportunități și practic lucram, de la 8 dimineața la miezul nopții, pe tot felul de proiecte academice sau la bibliotecă. Apoi vara, în NYC, a fost de vis. Am muncit mult, dar m-am și bucurat de jazz în cluburile din Greenwich Village sau de simfonia new-yorkeză în Central Park. Cu un coleg român, Ionuț, jucam fotbal cu un grup de sud-americieni, în Central Park, sâmbăta dimineața, și plănuiam să ne facem țuca noastră, în apartament (asta a rămas, din fericire, la stadiul de idee). Tot atunci, în vară, am fost la două conferințe la Washington, DC. Și așa am văzut pentru prima dată și capitala Americii. Am rămas însă îndrăgostit de NYC și de adrenalina și viteza din acest oraș, care chiar nu doarme.

Apoi, în Champaign-Urbana, la doctorat, mi-am dat seama că Midwest-ul Americii este inima Americii. Oamenii sunt buni, te ajută și sunt extraordinari. Acum mă simt un „Midwestern” în inima mea, pe lângă vrânceanul din mine. Atunci, la doctorat în Illinois, m-am apucat de dansuri sportive și tango argentinian. Aceste „hobby-uri” m-au salvat într-un fel din stresul unui doctorat într-un mediu extrem de competitiv.

Ca să vă dați seama cât de competitiv a fost doctoratul, vă pot spune că, din 20 de doctoranzi, câți am pornit la drum, în august 2006, la științe politice, la Universitatea Illinois din Urbana-Champaign, am mai rămas doar 10, în august 2008, dintre care doar 8 dintre noi au terminat doctoratul.

Ce m-a salvat? Matematica de clasa a XI-a și a XII-a, clase făcute la real, la un liceu din Focșani (pentru că, fără matematică și statistică, nu mai ai cum să termini un doctorat în SUA, în ziua de azi, indiferent de domeniu), și aceste hobby-uri, care mi-au permis să fac și altceva decât științe politice în acei ani, și oarecum să pun lucrurile în perspectivă. Poate că și acea proverbială „foame” a românului ajuns în America și care nu-și permite să nu reușească a jucat un rol în faptul că am terminat doctoratul în 5 ani (termen considerat foarte scurt în SUA).

– În 2006 și 2007 ai reprezentat România la Adunarea Generală a Națiunilor Unite, unde ai luat cuvântul în plen. Cum a fost această experiență?

– Da, a fost o experiență foarte bună pentru mine. Împreună cu o colegă din Ciad, am fost moderatorul unei sesiuni plenare de lucru. Țin minte și acum detaliul că această colegă era înspăimântată înainte de a intra în sesiune, nu pentru că trebuia să moderăm discuțiile unui grup de vreo 100 și ceva de oameni, într-una din sălile ONU, ci pentru că nu știa dacă familia ei e în viață, pentru că trupele Janjaweed, responsabile pentru genocidul din Darfur, Sudan, trecuseră granița în Ciad și atacaseră orașul din care era ea. În fine, sesiunea a fost puțin intimidantă, dar deja la momentul acela ținusem prelegeri la universitate în fața unor săli pline, așa că a ieșit bine. Asta mi-a confirmat-o ulterior chiar diplomatul român din delegația României la ONU, care venise incognito oarecum, să vadă cum mă descurc. Cu ocazia aceasta am fost în sălile de consiliu de la sediul ONU din NYC și l-am ascultat în sala Adunării Generale chiar pe secretarul general ONU, Kofi Annan. Acel eveniment a fost un summit pe probleme de tineret, la care fiecare țară a trimis doi reprezentanți. Eu am fost ales de MAE, împreună cu o colegă, să reprezentăm România la adunarea regională, la Viena, în vara lui 2006 și apoi la summitul global la NYC, în octombrie 2006. Pentru adunarea regională, România a fost țara care a dezvoltat rezoluția-draft, pe care s-a discutat ulterior. Cu ocazia aceasta, eu și colega mea, cu acordul MAE, am pus pe picioare programul UNYouth și în România, astfel că, din toamna anului 2006, România trimite în mod constant delegați la acest program ONU. Mai multe detalii se pot găsi aici: <https://www.un.org/development/desa/youth/what-we-do/youth-delegate-programme.html> și aici pentru România, <http://unyouthdelegate.ro/>

– Călătorești foarte mult în lume, participi la conferințe, seminarii internaționale etc. Cum reușești să faci față acestui program atât de încărcat?

– Da, așa este. Când lucrez sunt axat pe muncă, iar când mă relaxez nici macar nu-mi verific emailul de la serviciu. Nu am smartphone, ci un telefon vechi, și aceasta îmi permite să nu fiu conectat la Internet tot timpul. Când au apărut copiii, respectiv fetițele noastre gemene, atunci s-au schimbat și prioritățile. Îmi place să cred că sunt eficient atunci când mă axez pe muncă. Mi-am învățat programul optim de lucru încă din anii de școală din România și îmi mențin același ritm. Nu am pierdut nicio noapte studiind, încerc să îmi fac somnul de siestă cât pot de des și îmi programez

vacanțe în mod constant. Am 6-7 ore de lucru pe zi, în care dau 110% pentru muncă. În restul timpului îmi refac energiile și las ideile să germineze nestingherite, pentru că atunci vin cele mai bune idei. Cel mai greu a fost să învăț să spun „Nu” la tot felul de oferte tentante de proiecte și să învăț să mă implic în mai puține proiecte. Cu toate acestea, am nevoie de adrenalina unor proiecte, care să mă stimuleze intelectual.

– Care au fost motivele pentru care ai optat să lucrezi la SUNY Cortland?

– Piața academică este foarte dificilă în Statele Unite. Deși mi-am terminat doctoratul la o universitate de top din SUA, este foarte greu de obținut o poziție universitară aici. Prima poziție după doctorat a fost de un an la Universitatea din Vermont, apoi am obținut o poziție de durată medie la Loyola University Chicago. Problema în Chicago era ca m-aș fi plafonat în acea poziție, care nu oferea oportunități de avansare. Dar mai important a fost aspectul familiei, pentru că nu prea mai aveam vreme să mă văd cu soția, din cauza timpului foarte mare petrecut în trafic. Și atunci am făcut o aplicație, la SUNY Cortland, și m-au vrut. A fost – și este în continuare – poziția perfectă pentru mine. Sunt profesor de studii internaționale, predate într-un mod european, i-aș spune eu, adică foarte inter-disciplinar, și în același timp sunt directorul unui centru responsabil pentru internaționalizarea campusului. Am vrut să fiu profesor, pentru că iubesc lucrul cu studenții. Dar am vrut să am și responsabilități administrative și mână liberă, să organizez programe internaționale.

– Care sunt principalele proiecte ale Centrului Clark, pe care îl conduci?

– Centrul Clark se ocupă cu internaționalizarea campusului și a comunității (a orașului Cortland, un oraș de vreo 20.000 de oameni). Organizăm evenimente pe teme internaționale și cu invitați internaționali (așa cum ați fost și dvs.); organizăm proiecte educaționale pe anumite teme și cu finanțare exterioară (spre exemplu: cursuri și evenimente legate de Uniunea Europeană, legate

de politica și cultura în Europa Centrală și de Est, de Orientul Apropiat, Mijlociu și în Asia de Sud, de Africa, legate de America Latină). Avem diverse grupuri de lucru, axate pe aceste regiuni. Apoi promovăm studiul pentru un semestru sau un an în afara țării, și de asemenea promovăm, la nivel internațional, schimburile de idei și colaborarea pe proiecte ale profesorilor.

– Am participat, cum știi, invitat de tine, la o ședință a consiliului de conducere al Centrului Clark. Unii erau oameni în vârstă, cu un CV impresionant. Cum ai reușit să te impui în fața lor?

– Am fost primit foarte bine aici, deși vârsta tânără nu ar fi sugerat că ar fi trebuit să devin directorul unui astfel de centru. Nu sunt mulți cei care ar risca să pună un atât de tânăr profesor la conducere. De aceea îi mulțumesc mentorei mele, Sharon Steadman (profesoară de arheologie la SUNY Cortland), care a văzut în mine energia și dorința de a lucra pe astfel de proiecte. Au fost colegi, veniți dintr-o tradiție europeană, care au încercat să-mi arate cine e „șeful” doar pe baza vârstei lor. Dar, fără lipsă de modestie, pot să spun că acești colegi s-au convins repede că nu le merge cu un român ca mine! Chiar i-am spus unuia că aici suntem în SUA și vârsta, pentru a fi un bun lider, nu contează, așa cum ar conta în Europa. Colegii americani m-au sprijinit în permanență. Practic e o poziție care te obligă să negociezi mult cu toți colegii și să știi cum să îți atragi pe toți de partea ta, în așa fel, încât să tragem toți în aceeași direcție.

– De ce crezi că Universitățile americane oferă atât de multe burse de cercetare unor aplicanți străini? Nu există riscul ca aceștia să se întoarcă în țările lor de origine, gata școlii pe bani americani?

– Citeam un articol de curând, care arăta că cercetarea cea mai bună este atunci când e făcută într-un mediu internațional. Când ai mulți oameni din diverse colțuri ale lumii, crescuți în tradiții diferite, aceștia vor aborda problemele altfel. Și din acest amestec de idei se nasc idei revoluționare, care schimbă lumea. Unii dintre doctoranzii internaționali rămân în SUA, la fel cum am rămas

și eu, pentru că aici am găsit un loc de muncă. Dar foarte mulți se întorc în țările lor, ceea nu face decât să contribuie la nivelul academic din acele țări, pentru că acești foști doctoranzi, actuali profesori, își mențin contactele și colaborările cu SUA și cu colegii de doctorat, ajunși prin diverse părți ale lumii. Alții se duc acolo unde sunt locuri de muncă cu predare în engleză: în Europa, Brazilia (care a investit enorm în mediul academic), Coreea de Sud și Japonia, Australia și Noua Zeelandă, chiar și Turcia și Kazahstan, care iarăși au investit enorm în câteva universități de top. Acești oameni, în cele mai multe cazuri, vor rămâne americanofili și vor promova cultura americană în țările unde lucrează. Acest „soft power” e esențial pentru SUA. Sincer, nici nu aș ști cum să aplic pentru o poziție academică în România, pentru că pozițiile academice în mediul universitar din România nu sunt făcute publice pe site-urile internaționale, pentru astfel de joburi.

– Cum s-a născut cartea ta, Peace Operations (War and Conflict in the Modern World), scrisă în colaborare cu Paul F. Diehl?

– Pur și simplu i-am propus lui Paul, care a fost profesorul meu îndrumător la doctorat și unul din mentorii mei, să scoatem a doua ediție, revizuită, cu descoperirile făcute de mine în teza mea de doctorat. El a zis că e o idee foarte bună și ne-am apucat de treabă.

– Vorbești fluent engleza, franceza și italiana, dar poți conversa și în spaniolă, catalană și turcă, având cunoștințe de bază în germană, arabă și portugheză. Când și cum ai învățat atât de multe limbi?

– Am învățat engleza din clasa a III-a la Focșani, apoi franceza din a V-a. Amândouă până în clasa a XII-a. La gimnaziu, mama m-a dat la o școală cu un program intensiv de engleză (făceam 6 ore de engleză pe săptămână, mai mult decât româna, și la fel ca matematica). Atunci, și ulterior la facultate, când am făcut științe politice în limba engleză, am învățat engleza foarte bine. Chiar am avut un moment de panică, atunci când am fost invitat să țin o prelegere la Universitatea „Babeș-Bolyai” și am fost întrebat dacă pot ține prelegerea în limba română. Învățând științe politice și relații internaționale numai în engleză, mi-ar fi fost foarte greu să țin o prelegere academică în română. Altfel, vorbesc româna aproape zilnic, prin Skype, cu familia din România și încerc să-mi învăț și fetele limba română.

Ulterior am studiat germana și araba în timpul facultății. Spaniola, catalana, și portugheza au venit ușor, pe filiera latină. Iar turca am învățat-o parțial, cât am trăit în Istanbul și ulterior, într-o vară de doctorat, când nu aveam bani și am obținut o bursă a Guvernului american să învăț o limbă străină. Și așa am avut și bani pe vară, și am învățat și o limbă, pe care doream să o învăț de mult.

Zilnic folosesc engleza, româna, franceza și spaniola. Abonamentele la publicații din Franța și faptul că urmăresc mult sport comentat în limba spaniolă aici mă ajută să-mi mențin la un nivel bun aceste limbi străine.

– Cunoașterea acestor limbi a fost un avantaj la concursul pe care l-ai câștigat la SUNY? Ne poți spune cum s-a desfășurat acest concurs?



Karol Pomykala (Polonia)

Gemini 5 (2016), linogravură, 90 x 130 cm

– Nu neaparat. Poate faptul că am ajuns să cunosc foarte multe culturi m-a ajutat. Undeva, în octombrie, am văzut anunțul pentru această poziție pe o pagină de „joburi” academice. Ulterior am trimis un dosar de aplicație și am așteptat să văd dacă voi fi sunat, pentru un interviu telefonic. Am avut acest interviu telefonic prin noiembrie. Apoi am fost invitat pentru două zile în campus, să țin o prelegere și să am întâlniri cu cei care îmi vor deveni colegi. Numai 3 candidați sunt invitați în campus, deci știam că sunt pe lista celor 3, din vreo sută de aplicați. Și cu câteva zile înainte de Crăciun, când eram în vacanță într-o stațiune montană, am fost sunat să-mi spună că sunt prima lor opțiune. Am negociat salariul și alte costuri (mai ales costul mutatului, pentru că acesta poate fi foarte scump), așa cum e regula, și am zis da. Ulterior, în augustul anului următor, ne-am mutat din Chicago în Cortland, NY.

– *Profesorii de la SUNY Cortland, din universitățile americane în general, sunt angajați pe o durată determinată sau nedeterminată?*

– Dacă ești angajat pe „tenure track”, ești angajat pe durată determinată, până ai făcut 7 ani la acea instituție SUNY, iar ulterior, dacă ai obținut „tenure”, devine contract pe durată nedeterminată. Din păcate, aceste „tenure jobs” sunt din ce în ce mai rare și mai greu de obținut.

Dacă profesorii sunt „adjuncts” sau „visiting assistant professors”, atunci sunt angajați pe durată determinată, care de obicei e doar de un semestru. Stresul e foarte mare pentru acești profesori, pentru că nu au de obicei asigurările medicale plătite de angajator și sunt plătiți la salariul minim. Sunt cazuri de „adjunct professors” care lucrează la 3-4 universități sau, și mai rău, care trăiesc în mașină (nu glumesc!), pentru că nu își permit chiria pentru un micuț apartament. E viața foarte grea pentru „adjunct professors”, dacă sunt singuri și nu au alt suport material. La acel moment, eu le recomand să aplice pentru joburi în afara SUA.

Acești oameni sunt „adjuncts” sau „visiting assistant professors” nu pentru că ar fi mai slab pregătiți decât cei de pe „tenure track”, ci pentru că piața muncii academice produce mult mai mulți profesori decât numărul de locuri, și doi la mână, pentru că universitățile americane sunt „business”-uri, care și-au dat seama că pot tăia costurile, platind unii profesori atât de prost. Nu în ultimul rând, e acel sentiment că ai ratat, dacă după un doctorat ieși din mediul academic. Unii preferă acest stil de viață, al unui „adjunct”, decât să iasă din mediul academic sau să devină administratori în mediul academic.

– *În funcție de ce priorități se stabilește curricula unei specializări, la universitățile din SUA?*

– Aici, nu pot vorbi decât de studiile internaționale, de care mă ocup. Sunt trei linii directe: 1) studenții mei să știe să pună întrebările corecte în viață și să știe cum să gândească critic și analitic, 2) studenții mei să fie pregătiți pentru a fi cetățeni ai lumii, care pot vorbi la nivel internațional despre artă și poezie, la fel de bine ca și despre politică și economie, și 3) să le dăm studenților noștri acele „instrumente”, care să le permită să găsească un loc bun de muncă (ex.: limbi străine, abilități de negociere, de mediere, de a folosi anumite tipuri de software gen GIS sau R, de a ști cum să lucrezi cu oameni din culturi diferite etc.).



Toshihiko Ikeda (Japonia) *Om bătrân-Q*
Model confortabil cu buline (2009), acvaforte, 60 x 60,5 cm

Nu „producem” pentru piața muncii, ci vrem să șlefuiim oameni cu caractere bune. Dar nu negăm că acești oameni au nevoie și de locuri de muncă, pentru ca să-și plătească datoriile făcute pentru a studia la universitate.

– *Absolvenții de universități din SUA își găsesc de lucru în domeniul pentru care s-au pregătit?*

– Da. Pentru studii internaționale, aproximativ 80% din absolvenții din anii anteriori lucrează în domeniu. În general, e foarte greu, dar pentru studenții care termină studii internaționale, piața muncii e la nivel mondial, nu doar național sau statal. Și atunci sunt mai multe oportunități.

– *Cum se împacă, în cazul tău, pragmatismul american cu sentimentalismul românesc?*

– Mi-a luat foarte mult timp, și încă îmi ia, să-mi înțeleg identitatea. Sunt român americanizat, cum îmi spun prietenii. Dar în același timp sunt și vrâncean, focșănean și „Midwesterner” american, și un Istanbulite (dupa anii petrecuți în Istanbul), și un newyorkez. Cum spune Shrek, identitatea mea e ca o ceapă – are straturi. Am fost întotdeauna o persoană directă și îmi place pragmatismul american. Dar, pe de altă parte, sunt un visător, sentimental român, care ascultă Radio România zilnic, mănâncă românește când îmi gâtesc ceva de acasă, citesc *Dilema veche* și cărți în limba română lunar (mi-am adus vreo 200 de volume în limba română aici, în New York, și în fiecare an aduc peste 30 de cărți în limba română), am vin și țuică din România în beci, și urmăresc handbal, volei, rugby și fotbal din România. Sunt un român care trăiește în America, care a învățat regulile acestei societăți, dar în mod constant trăiește după traiul de acasă. Sper să nu uit vreodată că sunt din neam de viticultori vrânceni și că pentru noi succesul înseamnă să ai o vie, să faci un vin bun și să fii ospitalier. De abia atunci voi putea spune că am reușit în America. De ce să nu recunosc că-mi place să-mi șochez prietenii americani cu „românismele” mele – gen făcut grătar iarna, o flexibilitate mai mare în interacțiunile cu toata lumea, și cu ospitalitatea cu care am fost învățat din familie – „covorul roșu” pentru orice invitat străin la universitatea noastră, ca să plece cu impresii extraordinare de la noi.

– *Cunoști interesul meu pentru legăturile avute de Theodore Dreiser cu orașul Cortland. Nu crezi*

că turismul ar avea de câștigat, dacă s-ar populariza aceste legături?

– Cunosco bineînțeles acest interes, din cartea pe care ați scris-o. Din păcate, această idee nu cred că ar prinde în America, pentru că aici, în continuare, avem probleme cu armele, pe care le poți cumpăra la supermarket, odată cu roșiile și castraveții. Și aceste masacre continuă din păcate în școli și universități, și în multe locuri publice. Oamenii nevinovați mor din cauza faptului că armele pot fi cumpărate de oricine, oricând, fără a verifica prea multe despre persoana care le-a cumpărat. Așa că un astfel de turism nu cred că ar prinde în America, pentru că prea multe persoane sunt afectate de acești ucigași cu sânge rece.

– *Prin anii '90, când am avut primele contacte cu lumea universitară americană, primeam, la sfârșit de an, un fel de scrisori-bilanț de la noii mei prieteni, cu ce făcuseră ei în anul care se încheia. Mai există acest obicei? Care crezi că era filosofia lui?*

– Nu mai există. Am câțiva colegi care mai fac acest bilanț la sfârșit de an, dar din păcate cerințele academice asupra timpului profesorului au crescut exponențial în ultimele două decade, încât majoritatea nu mai au timp de așa ceva. În schimb, trebuie să scriem aceste bilanțuri anuale, pentru șefii noștri. Eu scriu două astfel de bilanțuri, unul pentru Centrul Clark și unul pentru programul de Studii Internaționale. Fiecare are cam 17 pagini de raport/bilanț anual.

– *Ce legături are Centrul Clark (sau SUNY Cortland, dacă vrei) cu universitățile europene? Dar cu cele românești?*

– Avem parteneriate cu multe universități europene – Salamanca, Fulda, La Rochelle, cu universități din Anglia și din Turcia. Avem parteneriate puternice. De asemenea, avem un parteneriat inițiat de Henry Steck, de la SUNY Cortland, cu Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. Eu am obținut câteva granturi europene pentru Centrul Clark și am încheiat, cu ajutorul kolegei Carmen Țăgșorean, de la Centrul de Cooperări Internaționale al Universității „Babeș-Bolyai”, un parteneriat Erasmus+ Key Action 1, care ne permite să facem schimb de studenți și de profesori.

– *Pentru că acest interviu apare în revista Tribuna, din Transilvania, ce mesaj ai dori să transmiți cititorilor?*

– Din multe puncte de vedere îmi doare să am o mentalitate de transilvănean, de om care face treabă bună și cu cap. Am fost plăcut impresionat, în 2017, când, cu ajutorul dvs., am văzut părți din Transilvania, pe care nu le mai văzusem, și mi-am dat seama că peste munți se gândește într-un stil mai american, al lucrului bine făcut.

În încheiere, vă încurajez cititorii să continue să promoveze cultura, pentru că, fără cultură și artă, acest iureș al vieții noastre parcă nu are sens. Vă mulțumesc!

– *Și eu mulțumesc pentru timpul acordat!*

Interviu realizat de
Ilie Rad

Defăimarea lui Zoil

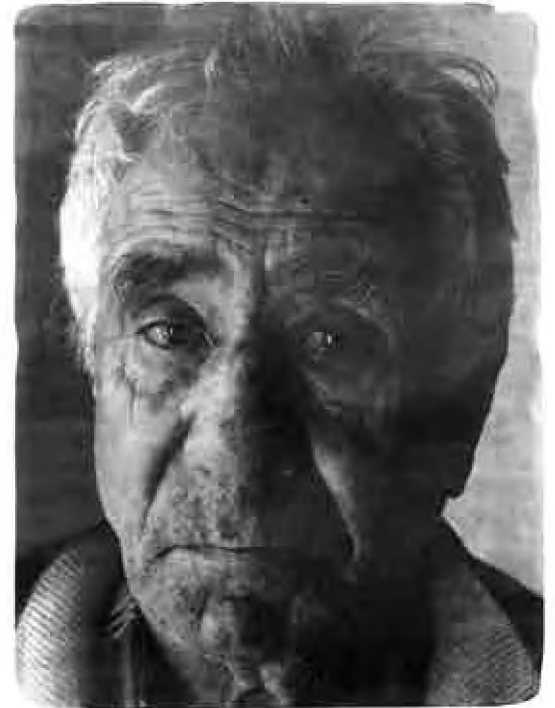
Alexandru Dobrescu

În veacul al IV-lea înainte de Hristos, a trăit unul dintre cei mai detestați învățați ai lumii antice, despre care majoritatea intelectualilor din timpurile precreeștine pomenea cu neascuns dispreț, socotindu-l aproape o aberație a firii, iar urmașii lor din vremurile de mai târziu l-au plasat cu obstinație la stâlpul infamiei publice. Până și azi, după atâtea milenii și secole, numele său trezește oroare, ba chiar un soi de repulsie organică, de parcă rostirea lui ar fi o veșnică insultă de neiertat la adresa spiritului creator dintotdeauna. Este unul dintre multele stereotipuri pe care antichitatea ni le-a lăsat moștenire și la care părem hotărâți să nu renunțăm cu nici un chip. Numele acestui bărbat strivit de hula aproape generală a urmașilor era Zoil din Amphipolis, deopotrivă istoric, gramatic și retor, stabilit de foarte tânăr la Atena, discipol al sofistului Polycrate (autor al unui pamflet împotriva lui Socrate), profesor și autor – zice-se – a tot felul de scrieri, între care o gramatică și o retorică. Dar scrierea care i-a atras celebritatea negativă, cunoscută sub un titlu ce împrumută o poreclă a autorului: *Homeromastix* („biciul lui Homer”), era alcătuită din nouă părți, fiecare mustind de rezerve și observații la adresa ilustrelor epopei atribuite lui Homer, *Iliada* și *Odiseea*. Cel puțin asta ne-au transmis autorii greci și latini care i-au menționat, în treacăt ori mai pe îndelete, numele și pe care, lipsind posibilitatea verificării nemijlocite, mai nimeni nu a cutezat să-i contrazică.

Nu mi-am propus în rândurile de față să reabilitez atât de terfelita memorie a cărturarului din Amphipolis, năzuință sortită dinainte eșecului după mai bine de două mii de ani în care intelectualitatea europeană nu a ratat nici o ocazie de a-l îngropa sub mormane de imputări și insulte. Mi-am propus, în compensație, să mă concentrez,

plecând de la cazul Zoil, asupra metamorfozelor suferite de noi înșine prin îmbrățișarea fără rezerve a unei poziții pe cât de categorice, pe atât de discutabile. Pentru că, la drept vorbind, nu personajul Zoil atestat istoricește a avut de suferit de pe urma modului în care posteritatea a găsit cu cale să-l înfățișeze, ci tocmai această posteritate, care și-a pus astfel în evidență limitele de percepție, capacitatea de a cântări realitățile cu măsura propriilor idiosincrasii și de a relativiza adevărul până la confuzia cu opusul său. Oricât de mare ar fi prețuirea, disprețul ori nepăsarea pe care urmașii le-o arată personajelor istorice, ele continua să rămână impasibile în paginile trecutului, așteptând răbdătoare momentul unei mai drepte judecăți. Care, uneori, nu vine niciodată.

Prejudecățile s-au dovedit întotdeauna mai puternice decât adevărul. Noi suntem înclinați să trecem o astfel de distorsionare a lucrurilor în seama straturilor prea puțin sau deloc educate ale societății, pe care le socotim mai expuse și mai devotate ideilor înghițite pe nemestecate. Se întâmplă însă că și păturile instruite, din partea cărora am aștepta o cântărire a realităților cu propriile minți, cad victime locurilor comune de tot felul, pe care le susțin, de nu cumva le apără, cu un devotament ce merge până în pânzele albe. Și, de obicei, opiniile persoanelor cu educație superioară sunt adoptate de cei cu instrucție precară. Pricinile unei asemenea cecități contaminante precum gripa sunt diverse, de la comoditate la presiunea de nestăvilire a umorilor și de la ațipirea temporară (ori ireversibilă) a lucidității la ambiția integrării într-o tradiție de gândire suficient de îndelungată și de bogat reprezentată ca să treacă drept prestigioasă. Dacă un Heraclid din Pont, un Strabon, un Plutarh, un Vitruviu și un Aelian l-au socotit pe Zoil din Amphipolis un nenorocit



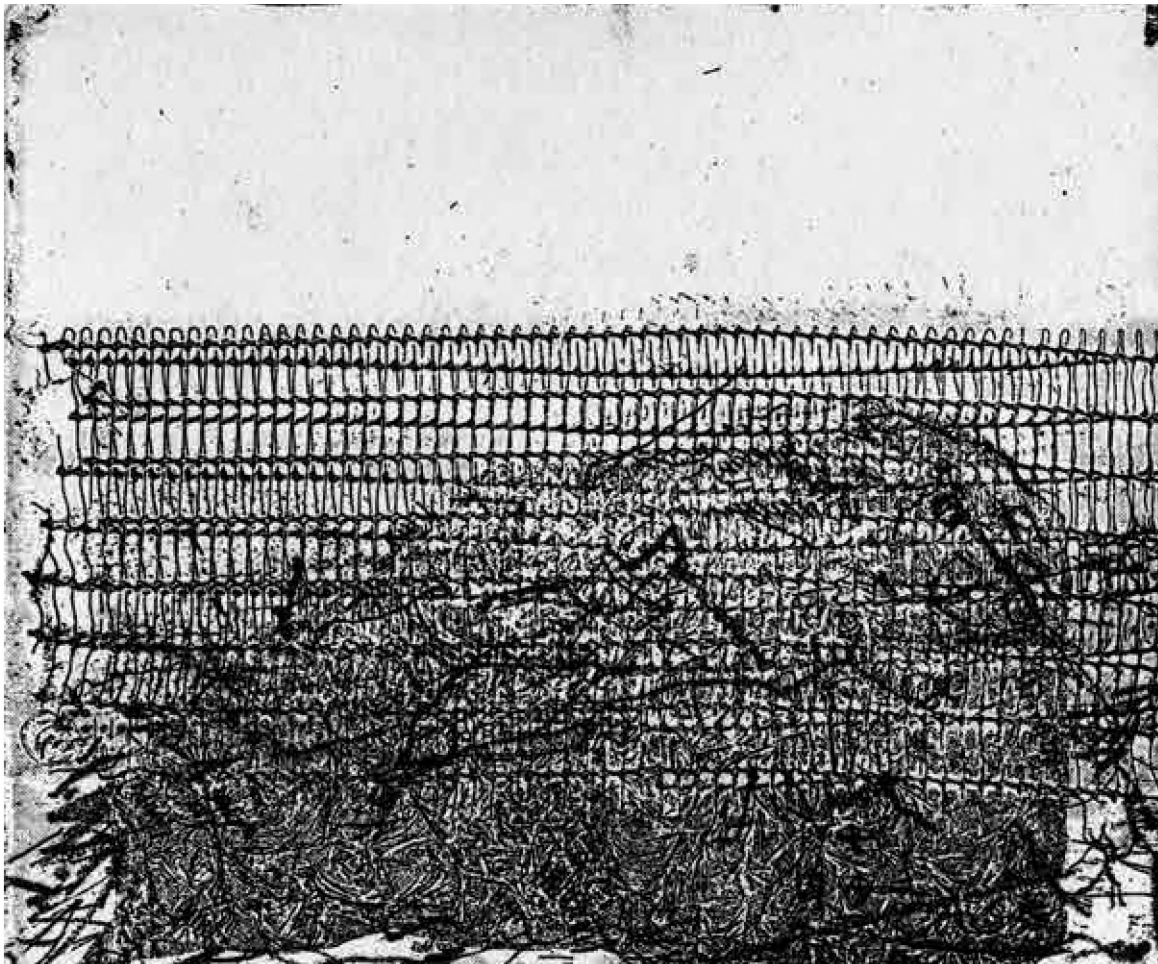
Cristian Opriș (România) 80. *Portretul tatălui* (2017) litografie, 65 x 49 cm

de sclav ce se închipuia un spirit superior părintelui epopeii și i-au atribuit o formă hipertrofiată de gelozie crescută din neputința de a crea ceva durabil, iar un Ovidiu și un Marțial l-au declarat prototipul detractorului de profesie, se cheamă că lucrurile trebuie să fi stat musai așa. Prea concordă între ele, prea se susțin una pe cealaltă aceste mărturii, ca să ne mai încerce, nu-i așa?, gândul de a risipi timp și energie căutând adevărul în altă parte.

De fapt, căutarea încăpățanată a adevărului nu e nicidecum prisoselnică. Nici măcar atunci când munți de dovezi par să ne încredințeze că eram demult în posesia lui. Se prea poate ca, adeseori, perseverența punere sub semnul întrebării a faptelor la îndemână să se dovedească pur și simplu superflua, nefăcând decât să reconfirme în cele din urmă ce știam deja. Ceea ce oricum reprezintă un beneficiu de necontestat, căci îndepărtează definitiv îndoiala din preajmă-ne. Numai că, alteori, operația aceasta, în fond inocentă, are darul de a deschide noi orizonturi, obligându-ne să subscriem încheieri mult diferite de acelea cu care fuseserăm obișnuiți.

În cazul particular al lui Zoil din Amphipolis, orice om cu puterile minții intacte s-ar conveni, înainte de a se preda fără condiții opiniei perpetuate prin tradiție, să ia aminte la câteva detalii de natură a pune pe gânduri. Primul se referă la împrejurarea că scrierile atribuite lui Zoil și incriminate cu atâta vigoare de literații generațiilor ulterioare, în speță criticile epopeilor homerice și ale dialogurilor platoniciene, nu s-au păstrat nici măcar fragmentar. Noi le cunoaștem, ca să zicem așa, exclusiv prin intermediul comentariilor de mai târziu, puține, sumare, fundamental ostile și îndeajuns de asemănătoare ca să bănuim că vor fi trecut nesfite din unele în altele. Numai că această situație insolubilă nu ne-a clătinat defel convingerea că judecata antică se însoțea fericit cu adevărul și merita, în consecință, a fi transmisă mai departe întocmai.

Un alt amănunt vrednic de reflecție ar fi acela că mai toate mărturiile despre biografia și scrierile lui Zoil a fost redactată mult după dispariția acestuia (petrecută după unii prin lapidare, după alții prin aruncare de pe o stâncă, iar după alte izvoare prin ardere pe rug), niciun grec din veacul al IV-lea î. Hr. sau din cel imediat următor negăsind



Nubia Landell Valdivia (Mexic)

Chemarea muntelui III (2015), gravură electroplăc, 12 x 14 cm

de cuviință să ofere relații despre presupusul detractor al lui Homer și al lui Platon. Semn că fiele lucrările lui Zoil nu erau atât de cunoscute încât să inflameze cercurile intelectuale ale vremii, fie că ideile din cuprinsul lor nu erau considerate suficiente de contrariante, necum strigătoare la cer. A existat, totuși, o excepție, pe nume Heraclid din Pont, trăitor și el în veacul al IV-lea î. Hr., care – în *Alegorii homerice* – îi impută contemporanului său tot felul de calomnii și sacrilegii, socotindu-l vrednic de disprețul public. Atâta doar că nu există probe neîndoelnice care să așeze alegoriile cu pricina printre creațiile acestui Heraclid. Ceea ce hrănește ipoteza că transformarea inclementului critic al lui Homer în sinonimul detractorului de meserie al valorilor de prim rang, departe de a fi opera contemporanilor criticului, reprezintă o performanță a posterității sale târzii. Dovadă versurile lui Ovidiu, poetul de la cumpăna erelor, primul care-și plasează denigratorii în descendența lui Zoil: *Ingenium magni detractat livor Homeri:/ Quisquis es, ex illo, Zoile, nomen habes (Remedia amoris, 365-366)*. Două veacuri după aceea, prindea contur și explicația „oficială” a purtării intolerante a criticului Zoil față de Homer, trecută în contul firii pizmașe a acestuia: în cartea XI din *Varia Historia*, Claudius Aelianus (175-235 d. Hr.), un colportor destoinic de informații culese din scrierile altora și din „gura lumii”, îi schițează portretul, după care îl „psihanalizează”: „Plăcerea lui era să calomnieze și singura-i preocupare era să caute mijloacele de a se face urât. Detractor universal, nu știa decât să blameze și să insulte.” Și, spre a înlătura orice umbră de îndoială, adaugă, de parcă ar cita dintr-un interviu: „O persoană cu capul pe umeri îl întrebă într-o zi de ce se încăpățâna să vorbească de rău pe toată lumea: Pentru că nu pot să fac eu însumi, în ciuda dorinței pe care o am, răspunse Zoil.”

Contrariant e și faptul că opinia negativă despre Zoil a comentatorilor antici nu e atât de unanimă pe cât suntem îndemnați să credem. Dacă, bunăoară, un Vitruviu (sec. I î. Hr.) sau un Galienus (sec. II) se întrec în a-i arăta cu degetul felurite păcate, suspectându-l inclusiv de adevărate sacrilegii, există cel puțin doi învățați, măcar la fel de iluștri, cu păreri diferite. Criticul Dionisios din

Halicarnas (sec. I), autorul unei treceri în revistă a vechilor oratori, și istoricul Plutarh (sec. I), de la care ne-au rămas celebrele *Vieți paralele*, sunt incomparabil mai cumpăniți în afirmații, tratându-l cu neascuns respect și neezitând a-i recunoaște imparțialitatea și dreapta judecată, adică tocmai însușirile contestate cu obstinație de ceilalți. Dar opiniile lor, flagrant minoritare, n-au contat deloc în constituirea imaginii publice a întâiului critic atestat al epopeilor homerice. Cum n-au contat, în vremuri mai apropiate, nici tentativele de reconsiderare încercate de câteva minți strălucite, precum Boileau (*Reflexions critiques sur quelques passages du rhéteur Longin*), marchizul de Saint Aubin-sur-Loire (*Traité historique et critique de l'opinion*, I, 1758) ori Jean-François de La Harpe (*Lycée ou cours de littérature ancienne et moderne*, I, 1799). Nu are rost să reproduc aici pasaje din autorii pomeniți și din alții pentru a convinge că luciditatea nu a adormit definitiv în fața cazului Zoil, probabil cel mai elocvent exemplu de fanatism literar din câte se cunosc.

Ce păcat de neiertat va fi comis, la urma urmelor, Zoil ca să binemerite o condamnare postumă atât de categorică și de fără recurs? Și-a îngăduit, nefericitul, să alcătuiască un inventar al versurilor și pasajelor din epopeile homerice care i se păreau distonante în ansamblul acestora, a semnalat o serie de inadvertențe istorice și excese stilistice, a insistat asupra inconsecvențelor și erorilor, pe scurt – a făcut o critică a *Iliadei* și a *Odiseei*. Nu vom ști niciodată dacă *Homeromastix* se reducea la o înșiruire de observații și imputări sau dacă numai ele au fost reținute de comentarii ulterioari. Important e că, fie și concentrată asupra slăbiciunilor socotite flagrante, scrierea lui Zoil nu reprezenta altceva decât un punct de vedere, sigur că parțial și, în consecință, discutabil, însă nu mai puțin legitim. Iar acest punct de vedere, cât de nedrept ar fi fost, departe de a echivala cu desființarea creațiilor analizate, tocmai că le proiecta în centrul atenției. Să nu uităm, apoi, că observațiile și rezervele nu aparțineau unui ageamiu, unui străin de literatură și de mișcarea ideilor, ci unui familiar al acestora, un ins cu educație umanistă solidă, spirit exersat în asocierea și disocierea abstracțiilor, și un retor prestigios. Pe de altă parte,

am cădea într-o imensă eroare presupunând că Zoil va fi fost singurul intelectual din epocă nedispus a-i trece cu vederea părintelui epopeii excesele și inadvertențele. O bună parte dintre învățații greci despre care ni s-au păstrat relații sau din operele cărora ne-au parvenit excerpte au exprimat, deodată cu admirația față de cele două epopei, și anumite rezerve, fățișe ori voalate, la adresa lor. Diogenes Laertios ne asigură că poetul și filozoful Xenofan din Colofon (sec. VI-V î. Hr.) i-ar fi atacat pe Homer și pe Hesiod pentru felul în care i-au descris pe zei. Același susține că Pitagora ar fi văzut în Infern sufletul lui Homer atârnat de un arbore și înconjurat de șerpi, chinuit din pricina sumedeniei de povești inventate despre locuitorii Olimpului. Și tot Diogenes ne transmite că Heraclid (sec. VI-V î. Hr.) era de părere că Homer și poetul elegiac Arhiloh (sec. VIII-VII î. Hr.) meritau cu prisosință să fie hăituți și alungați din cetate. Platon (*Republica*, III, 10) îi imputa lui Homer dezonorarea zeilor, cărora le atribuiseră acte josnice și chiar criminale. Cicero era nemulțumit că, în loc să-i ridice pe oameni la înălțimea zeilor, Homer le conferise acestora din urmă toate slăbiciunile omenești. Departe de a reprezenta, așadar, o scandalosă excepție, scrierea consacrată de Zoil poemelor homerice se integra unei direcții de gândire critică necomplexate de reputația publică a operelor luate în discuție. Spre deosebire însă de evocații critici ai *Iliadei* și *Odiseei*, Zoil ar fi adunat laolaltă toate observațiile posibile, care au căpătat astfel o greutate imposibil de atins altminteri. Probabil că în destule rânduri va fi exagerat gravitatea lucrurilor pentru a fi înțeles mai bine, după cum, alteori, unele dintre remarcile sale, în fond nevinovate, pentru că lipsite de efecte practice, aveau să fie interpretate ulterior drept revoltătoare afronturi (cum e, de pildă, cazul episodului pomenit de mai toți comentarii, cu tovarășii lui Ulise prefăcuți de Circe în porci, pe care Zoil se crezuse îndreptățit a-i numi „purceluși plângăcioși”). Dar nici exagerările „câinelui retor”, cum zice-se că-i plăcea lui Zoil să se alinte, nici interpretările vizibil răuvoitoare ale urmașilor n-ar trebui să pună în cauză seriozitatea și îndreptățirea obiecțiilor, oricât de antipatice, cuprinse în *Homeromastix*.

E de la sine înțeles că, văduvită de șansa analizei pe text, cheștiunea atitudinii lui Zoil față de Homer poate fi examinată doar în principiu. Cum tot în principiu putem estima și probabilitatea vulnerabilitate a întreprinderii sale, care ar consta în exclusivă concentrare asupra porțiunilor susceptibile de rezerve. Chiar dacă nu va fi intenționat aceasta, imaginea globală era a unei creații în care slăbiciunile și erorile au partea leului. Se prea poate ca gândul lui să fi fost pornit din bună credință, încercând să echilibreze astfel tabloul eminentamente superlativ pictat de homerizi. Numai că o asemenea abordare, exclusiv negativă, distorsionează inevitabil imaginea de ansamblu, deschizând, cum s-a și întâmplat, poarta interpretărilor tendențioase, de felul aceleia care așază geloția la obârșia tratamentului ostil aplicat lui Homer. Critica, oricât de legitimă și de susținută cu argumente incontestabile, presupune și o corectă înfățișare a ansamblului, o justă proporționare a luminilor și a umbrelor, câte și când există, în cuprinsul întregului. Prin demersul său, Zoil pare să fi nesocotit complet luminile, concentrându-se doar asupra umbrelor, ceea ce i-a permis unui Boileau să susțină că grecul din Amphipolis se închipuia mai înțelept și mai priceput în



David Frazer (Australia)

Așteptând ploaia (2013), xilogravură, 68 x 97,5 cm

mănuirea cuvintelor decât ipoteticul creator al epopeilor (*Oeuvres*, II, 1800, p. 149).

Dacă toate observațiile despre care s-a pretins că ar exista în *Homeromastix* vor fi fiind adevărate, va trebui să convenim că Zoil a făcut dovada unui curaj de zile mari. Pentru că îți trebuie un curaj ieșit din obișnuit ca să exprimi un punct de vedere la antipodul opiniei cvasiunanime a vremii, potrivit căreia Homer era nu doar întruchiparea fără cusur a idealului artistic al unei umanități averse de repere, ci însăși chintesența gândirii creatoare grecești. Despre Homer nu știm nimic sigur: nici când și unde va fi trăit, nici dacă va fi compus vreo operă și care va fi fost aceea. Însă admiratorii *Iliadei* și *Odiseei* nu se puteau închina unui templu gol. Aveau trebuință de un zeu, a cărui statuie să o înalțe pe soclu și dinaintea căreia să se prosternă. Iar din această nevoie s-a încheșnat Homer, desemnat părintele poveștilor despre Ulise și războiul troian, la a căror transmitere și cizelare au lucrat generații întregi de poeți și rapsozi. I-au întocmit o biografie fabuloasă, l-au făcut cetățeanul tuturor cetăților dispuse să-i fie loc de naștere, i-au ridicat temple, l-au imaginat suferind de cecitate, sugerând că acuitatea ochiului său lăuntric suplinea cu prisosință infirmitatea fizică, l-au îndopat cu vitamine ca să atingă o vârstă matusalemică, l-au încununat cu laurii cuveniți celui mai de seamă istoric, diplomat, politician, filozof, psiholog și, evident, poet. Acest Homer, despre care ne instruiesc istoriile literare și enciclopediile, este o ficțiune de aceeași speță cu poemele socotite homerice, crescută din nevoia grecului arhaic de a da nume și chip ideilor de bine, adevăr și frumos. A te așeza fără ezitare, precum Zoil, împotriva curentului dominant al momentului nu a fost nicicând o atitudine confortabilă și, deci, recomandabilă. Dacă a făcut-o totuși într-un mod atât de categoric, nepăsător la consecințe, se cheamă că Zoil era încredințat de justetea poziției sale, care, oricât de parțială, se constituia într-o contrapondere la tot pe atât de parțială judecată a contemporanilor. În fond, el le transmitea astfel cohortelor de admiratori necondiționați ai creatorului epopeii, nici ei lipsiți de argumente, cât de mare era riscul idolatriei de a călca în picioare marginile adevărului. Fiindcă nu există, în ordine omenească, fapte vrednice doar de laudă, la fel cum nu există fapte demne numai de blam, atitudinea față de ele atârând de împrejurările în care s-au petrecut. Desăvârșirea, vrednică de a fi nemurită cu adjective eminent superlative, rămâne un atribut exclusiv al zeilor, adică un ideal de neatins. Homerizii, care au făcut din epopeile homerice expresii definitive ale spiritului creator și din tentativele, cât de timide, de a semnala eventuale slăbiciuni – sacrilegii, au fost pionierii cultului lui Homer, înfloritor de-a lungul întregii antichități grecești. Ulterior, majoritatea culturilor europene au procedat în același mod, concentrându-și resursele de admirație asupra unor valori presupuse a fi expresiile cele mai înalte ale disponibilităților creatoare proprii, și nu au ocolit nici un mijoc de a le impune și, mai ales, de a le apăra în fața eventualelor încercări de a le readuce la scara puterilor omenești. Până și cultura noastră, târzie și bizuită în bună măsură pe imitație, s-a exersat în acest efort de mitizare a valorilor, decretate net superioare posibilităților de creație dovedite ale locului și, în consecință, inegalabile. Cum Homer



Raluca Iancu (SUA)

Autobuz alb (2010), serigrafie, litografie, 70 x 100 cm

în Grecia arhaică, Eminescu a devenit, îndată după moarte, obiect de cult, idolatrizat aidoma zeilor antici și sfinților de mai târziu, protejat cu o energie fără de egal de observații și rezerve, a căror simplă formulare i-ar fi știrbit, în ochii zelatorilor, măreția. Ca și în cazul bătrânului Homer, tot ceea ce gândise și exprimase poetul în cuvinte se situa deasupra analizei critice, a discuției, a controverselor, trebuind să aibă parte numai de încuviințarea fără rezerve. Religiiile s-au hrănit întotdeauna din credință oarbă, fanatică, nu din argumente ale minții și ale gustului.

Istoria criticii literare europene ar trebui să consemneze la începuturi o mistificare de proporții. Unele spirite mai radicale nu au ezitat să vorbească, precum deja amintitul La Harpe (care evoca în context un vers amar din Lucrețiu: *O miseris hominum mentes, o pectora caeca!* – *De rerum natura*, II, 14), de o veritabilă crimă, calificând tratamentul aplicat de posteritate lui Zoil drept „un assassinat en l'honneur d'Homère“. O crimă, desigur, simbolică, pe cât de simbolice erau și legendele care descriau crudul sfârșit al criticului din Amfipolis. Iar urmarea a fost că autorul *Homeromastix*-ului s-a pomenit exclus din procesul nașterii criticii europene, unde îi era locul cu prisosință, fiind pus să reprezinte pentru eternitate categoria jalnică a inșilor preocupați să găsească pete în soare cu orice preț. Deși, dacă am mai avea obiceiul să stăm strâmb și să judecăm drept, tocmai pretinsul calomniator al lui Homer pare să fi fost cel calomniat, punându-i-se în cărcă puzderie de slăbiciuni și păcate abominabile numai și numai pentru că, în naivitatea-i fără margini, se crezuse îndreptățit să-și exercite îndaroririle de critic, între care se cuprinde și formularea cu franchețe a părerilor defavorabile. Cât și cum se va fi achitat Zoil de această obligație profesională, e o altă chestiune, din păcate insolubilă în absența textelor propriu-zise, singurele în stare să-l învinovățească ori să-l absolve. Oricum, urmașii săi în această meserie ingrătă au preferat să se revendice din pulpana altui critic, mai tânăr cu vreo două veacuri și

adversar declarat al amfipolitanului, Aristarh din Samotrache, elev al gramaticului Aristofan și custode al Bibliotecii din Alexandria, cunoscut ca editor al poezilor greci și cu deosebire al lui Homer, ale cărui epopei și-a propus să le curețe de adăugirile succesive, năzuind a le restabili forma originală, autentică (operație ușor donquijotescă), și ale căror lexic arhaic și porțiuni obscure le-a comentat cu asiduitate. Refuzând să-și asocieze numele cu „cenzorul lui Homer“, criticii de mai târziu s-au considerat moștenitorii acestui mod de a examina ficțiunile literare, erudit, predominant explicativ, în care judecata de valoare era mai degrabă subînțeleasă decât explicită. Printr-o asemenea alegere, ei lăsau a se înțelege, pe de o parte, că enumerarea slăbiciunilor operei unui artist de prim ordin ar fi, în fond, o formă de denigrare și, pe de altă parte, că simpla ei interpretare este prin sine însăși o garanție a valorii îndubitabile. Ca și cum nimicul n-ar suporta la fel de bine cele mai aiuritoare dezvoltări interpretative. Toate maladiile de care a suferit critica în existența sa își au rădăcinile în aceste concluzii, ce sfidează nu doar legile raționamentului, ci și bunul simț elementar. Ca să fie întregă, funcțiunea critică e nevoită să parcurgă ambele etape, asumându-și într-o primă instanță datoria de a selecta, în spiritul lui Zoil, și abia pe urmă pe aceea de a descifra și explica, în felul lui Aristarh, tesătura la vedere sau ascunsă a operei. Într-o scriere cândva celebră (*Essai historique sur l'École d'Alexandrie*, I-II, 1820), Jacques Matter era de părere că numele lui Zoil a ajuns să echivaleze cu o injurie supremă din pricină că amorul nostru propriu obișnuiește să se indigneze mai degrabă la reproșul prostiei decât la acela al răutății. Sigur e că ideile diferite de ale noastre, mai cu seamă acelea contrare celor noastre, ne scot din minți, ne lasă surzi și orbi la argumentele rațiunii, prefăcându-ne în niște bieți fanatici, pentru care adevărul nostru, cât de strâmb, este singurul demn să existe. Iar Zoil din Amfipolis a fost cea dintâi victimă a acestei metehne psihologice. ■

Revenirea la idealism

Andrei Marga

Despre fecundele și promițătoarele demersuri ale lui Robert B. Brandom – noua stea a filosofiei mondiale - am scris (vezi Andrei Marga, *Introducere în filosofia contemporană*, Compania, București, 2016) considerând atunci patru pași făcuți de strălucitul elev al lui Richard Rorty și Wilfried Sellars. Este vorba de: 1. Restabilirea rolului cuprinzător al filosofiei la capătul dominației analitice și reasumarea răspunderii clasice filosofiei de abordare a întregului câmp al culturii; 2. Reluarea, în plină atmosferă științifică, a filosofiei ce-și asumă libertatea și autonomia de gândire a omului în practicle vieții. Capodopera lui Robert B. Brandom (*Making It Explicit. Reasoning, Representing, and Discursive Commitment*, 1994), a fost socotită, pe bună dreptate, o cotitură în filosofia teoretică, comparabilă cu epocala carte *A Theory of Justice* (1971), a lui Rawls în filosofia practică. S-a spus concludent că după ce Sellars a făcut trecerea, în filosofia analitică, de la Hume la Kant, Robert B. Brandom a făcut trecerea mai departe, de la Kant la Hegel; 3. Reinterpretarea cunoașterii prin plasarea semnificației expresiilor la nivelul rolului lor în raționare (*Articulating Reasons. An Introduction to Inferentialism*, Harvard University Press, 2000). Robert B. Brandom a creat „pragmatismul inferențialist”, care abordează cunoașterea ca inferență și consideră inferențele drept feluri de a face (*doings*) și, deci, ca fețe ale acțiunilor. În acest cadru, „semnificația” unei expresii este privită ca acțiune a interlocutorului atunci când acesta ia în seamă pretenția de adevăr pe care vorbitorul o leagă de actul său de vorbire; 4. Fructificarea „cotiturii lingvistice a filosofiei” mutând însă valorile de cunoaștere din sfera trăirilor individuale în spațiul comunității comunicării mijlocite de limbă și asumând că subiecții diferiți se raportează unul la altul ca membri responsabili ai comunității.

Independent de Habermas, Robert B. Brandom a luat pragmatica comunicării prin limbă drept cheie a dezlegării problemelor filosofice. El a realizat cea mai departe dusă tentativă de până astăzi, pornind din cadrele filosofiei analitice și ale pragmatismului, pentru a conceptualiza condiționarea interacțional-pragmatică a produselor culturii.

Suntem deja după cel de a cincilea demers epocal al lui Robert B. Brandom. El se află în cartea *Wiedererinnerter Idealismus* (Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2015). Aceasta a fost elaborată în cadrul unui program de revizitare a filosofiei clasice germane desfășurat la universitățile din Pittsburg (SUA) și Leipzig (Germania), pentru articularea a ceea ce se numește „idealismul german analitic (Analytic German Idealism)”.

Premisa generală, mărturisită de cei care coordonează programul, cunoscuții James Conant și Andrea Kerr, este că „idealismul german se află nu în urma noastră, ci în față” (p.10) și „nu prezintă vreo contradicție cu filosofia analitică, ci invers, cel care îi dă acesteia reperul și calea de ieșire (Fluchtpunkt)” (p.9). Astăzi se pot pune în valoare demersurile vestitei *Begriffsschrift*, prin care Gottlob Frege a inaugurat filosofia analitică, ca și cel puțin alte două scrieri de cotitură - importanta carte a lui Wilfrid Sellars, *Empiricism and the Philosophy of Mind* și nu mai puțin importanta carte a lui Peter Strawson, *The Bounds of Sense*. Acestea au arătat că nu filosofia analitică, ci înțelegerea ei empirică este antagonică filosofiei clasice germane. „În măsura în care empirismul domină filosofia analitică, se maschează orientarea proprie acesteia, care este aceeași cu cea a idealismului german” (p.12). Abandonarea empirismului este calea întâlnirii celor două tradiții de importanță majoră ale gândirii și a conlucrării lor fructuoase.

Cartea lui Robert B. Brandom,

Wiedererinnerter Idealismus, deschide seria de publicații ale acestui program original și îndrăzneț. Printr-o examinare neobișnuit de profundă, absolventul de odinioară al studiilor de matematică, filosofie, istoria artei readuce în actualitate idealismul clasic german în varianta sa cea mai elaborată – idealismul lui Hegel – și îl face pe acesta din nou fecund, în mod explicit, în filosofie. El a și fost considerat pe drept ca „hegelianul filosofiei analitice”.

Teza generală la care a ajuns Robert B. Brandom este că „cea mai bună concepere a lumii (a obiectului capacității noastre de cunoaștere) de care dispunem este inteligibilă numai ca parte a unei explicații mai cuprinzătoare în care luăm în considerare și esența subiectului care dispune de această capacitate” (p.313). Nu mai este posibilă o imagine plauzibilă a lumii, oricât de elaborată și abstractă ar fi, fără ca „subiectul” să fie condiție a formării ei.

Dar dacă această observație au făcut-o, în pofida empirismului, deja Kant și alții, a fost meritul lui Hegel că, punând în joc noi concepte, precum „determinare”, „negație”, „negație determinată”, „mijlocire”, a elaborat „holismul semantic” – acea abordare în care conținuturi conceptuale determinate se înțeleg plecând de la relațiile de excluziune dintre ele” (p.320). Nu numai atât. „Holismul semantic” al lui Hegel face determinarea obiectelor dependentă de relații modale de excluziune și aduce în executarea ei conținuturi de gândire. Abordăm fapte sub condiția inexorabilă a angajării conținuturilor noastre de gândire – nu este posibil altfel.

Robert B. Brandom spune că „ar trebui ca idealismul lui Hegel să-l concepem astfel cum el se evidențiază, ca presuposiție implicită a inteligibilității tocmai a acestui holism, cum este motivat în această privință în *Fenomenologie*” (p.327). Aici, în *Fenomenologia spiritului*, celebra scriere hegeliană, s-a deschis o nouă perspectivă în semantică abordând conceptele, empirice și teoretice, deopotrivă, ca rezultat al experienței istorice a oamenilor. Hegel a speculat-o ulterior într-o direcție tradițională, dar ea rămâne marea sa contribuție și în filosofia de astăzi.

De o abatere de pe calea acestei înțelegeri a filosofiei lui Hegel trebuie să ne ferim, însă, chiar dacă unele formulări ale filosofului ne pot îndemna să apucăm pe ea. Hegel recunoaște o structură holistă nu numai „obiectului”, realității deci, ci și „conștiinței (Bewusstsein)”, iar „conștiința” o echivalează la un moment dat cu „conștiința de sine (Selbstbewusstsein)”. Pe nesimțite, însă, el nu observă asimetria pe care o creează între „obiect”, „conștiință”, „conștiința de sine” și ajunge „să privilegieze conștiința de sine pe baza caracterului ei holist ca un membru fix” al lumii. „Pe această ramură subțire trebuie să se edifice construcția idealistă” (p.330).

Dar tot Hegel nu ne lasă să greșim luând în serios formulările explicite ale idealismului său când reduce totul la relația dintre „conținutul obiectiv (fapte, obiecte, proprietăți)” și „subiecții cunoașterii”. El plasează procesul istoric în interacțiunea dintre „relațiile obiective” și „procesele subiective” și ajunge la un „pragmatism conceptual”.

Atunci când le tratează pe primele, Hegel vorbește de „incompatibilitatea materială (materiale Unvereinbarkeit)”, care pune conștiința în fața imperativelor dizolvării „incompatibilității propriilor ei datorii” (p.335). El mai vorbește



Ovidiu Petca (România)

Conexiuni XIII (2019), artă digitală, 66 x 94 cm

de faptul că cele două șiruri de „incompatibilități” sunt „dependente una de alta” și imprimă „sens (Sinn)” procesului istoric. Hegel descrie ca „negativitate (Negativität)” ceea ce pune lumea în mișcare și o conotează observându-i „dubla față: din punct de vedere obiectiv ea se prezintă ca formă a relațiilor modale robuste ale excluderii materiale; din punct de vedere subiectiv ea se prezintă, dimpotrivă, ca mișcare, ca anumită activitate – altul datorii noastre, în măsura în care cuprindem și recunoaștem acele relații” (p.355). Robert B. Brandon abordează idealismul lui Hegel ca soluție teoretică aproape necesară în raport cu noua perspectivă asupra lumii deschisă de filosof. „Idealismul obiectiv – o teză a dependenței sensului, care pune în legătură unul cu altul conceptul structurii de relații holiste obiective și conceptul unui numit fel de procese subiective, apare astfel ca răspuns la dificultățile conceptuale ce apar în consecința unei concepții în care se asumă structuri de relații holistice puternice (p.357).

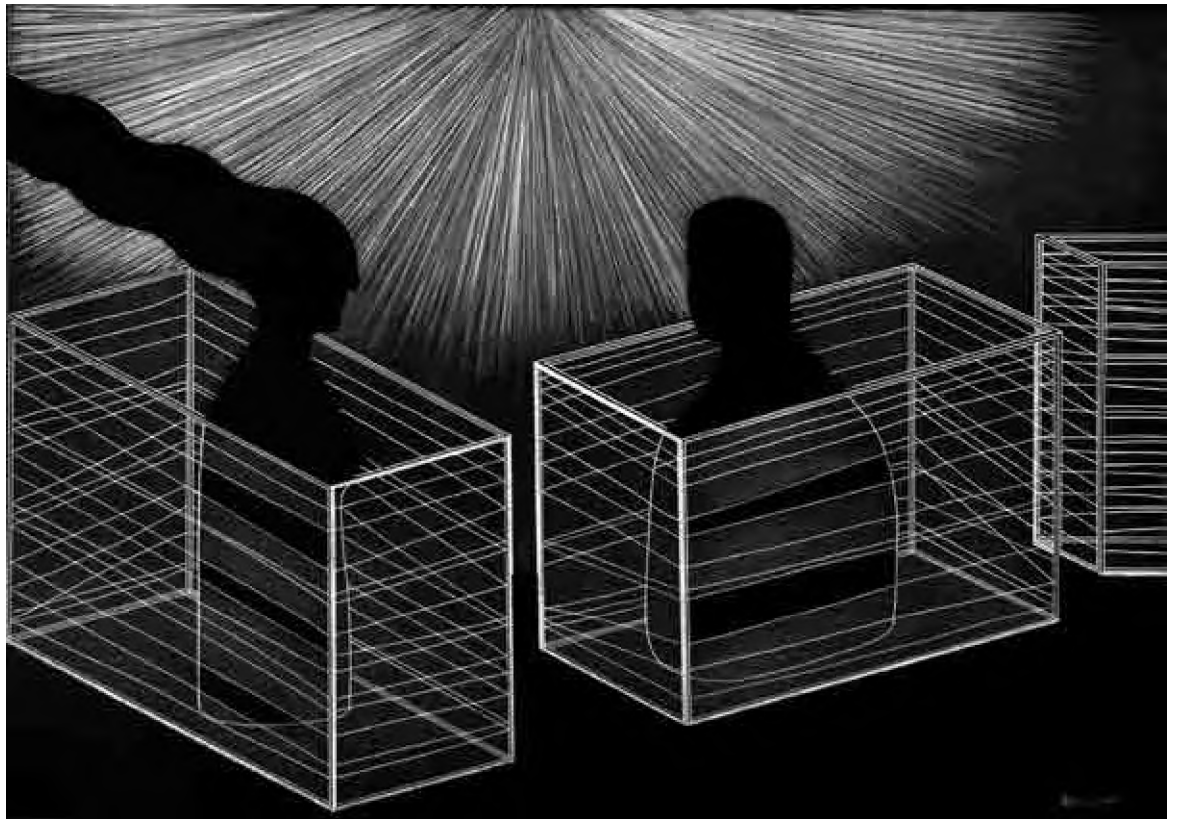
Soluția filosofică era aproape necesară din momentul în care structura lumii a fost preluată în termenii „momentelor” identitate și diferență, nemijlocire și mijlocire, a fi pentru sine și a fi pentru altul (p.349). În raport cu aceste trei perechi de determinări, scrie Hegel, „conștiința trebuie să se știe pe sine ca ea însăși”, care este, observă autorul cărții *Wiedererinnerter Idealismus*, „armătura de bază a idealismului hegelian” (p.355). Numai că afirmația filosofului german trebuie înțeleasă în cadrul cuprinzător al filosofiei sale – care spune că „determinabilitatea (Bestimmtheit) lumii obiective și a procesului structurat în care noi o concepem sunt, conform sensului lor, concepte reciproc dependente unul de celălalt, pe care le putem înțelege numai plecând de la celălalt” (p.356). Acesta este idealismul obiectiv hegelian, iar argumentul clasic adus împotriva lui – anume că lumea a existat înainte de a se fi exercitat vreă activitate a subiectului – este un argument adevărat, dar nu-l atinge.

Se simțea de multă vreme că odată cu critica idealismului hegelian – de către Feuerbach, Kierkegaard, Marx – socotelile cu această filosofie nu sunt nicidecum încheiate. Este, de altfel, vetust să se pună în fața idealismului argumente de genul natura, existența, realitățile materiale ale vieții preced „spiritul”. Aceste argumente pot fi concludente în alt loc, dar nu aici.

Hegel nu era atât de naiv încât să nu-și asume, la rândul lui, asemenea adevăruri. Miza lui era însă alta – aceea de a elabora un tablou conceptualizat al lumii humano-socio-cosmice plecând de la premisa că realitatea, ca obiect, și oamenii care o abordează, ca subiect, sunt în reciprocă dependență, încât nici obiectul și nici subiectul nu se lasă elucidat fără a-l lua în seamă pe celălalt. Idealismul este legat de această conceptualizare cu totul, nu de vreă descriere a lumii fără oameni.

Robert B. Brandon dă o carte de cotitură în ceea ce privește înțelegerea filosofiei lui Hegel și aduce viguros această filosofie în actualitate. El mărturisește că țelul său este de „a conferi o nouă viață” idealismului ce a început cu Kant și Hegel și că are convingerea că de la aceștia se poate învăța „o lecție filosofică mai profundă și mai cuprinzătoare” (p.119) chiar pentru a dezlega probleme „tehnico-semantice” de astăzi.

În cartea *Wiedererinnerter Idealismus* Robert



Maria Chiara Toni (Italia)

Eclipsa cuplului (2015), ac rece, ruletă, perforare pe forex, 70 x 100 cm

B. Brandon începe prin a revizita construcția filosofiei kantiene, cu celebra teorie a predicției (judecăților) și delimitarea conținutului și formei acestora. Pe fondul unei exegeze precise a construcției, el identifică la Kant un „pragmatism metodologic”, ce constă în postularea întâietății „actului (Akt)” față de „conținutul (Inhalt)” cunoașterii. „Acest pragmatism nu susține un primat explanatoriu al activității practic-discursive față de cea teoretic-discursivă, ci mai curând un primat al actului față de conținut, iar aceasta atât în domeniul teoretic, ca și în cel practic. Primatul explanatoriu al activității sintetizatoare a ceva în unitatea apercipției, al lui Kant, găsește ecou în idealismul german care i-a urmat și a fost preluat și dezvoltat mai departe Fichte și Hegel” (p.33). La Kant este, în alte cuvinte, un teren mai profund de unitate a „Criticilor” pe care le-a elaborat, anume cel al relației dintre „conținut” și „act” și al recunoașterii primordialității „activității” subiectului. De altfel, în întreaga întreprindere critică kantiană, care a dat celebrele trei *Critici* – a rațiunii pure, a rațiunii practice, a puterii de judecată – a funcționat pentru autor, pentru Kant, o experiență a normativității pe care și-a însușit-o din tradiția juridică ilustrată de Grotius, Puffendorf, Crusius și pe care a tematizat-o în explorarea celor trei rațiuni. La pragmatismul amintit Kant a ajuns plecând de la această optică care i-a permis să sesizeze intenționalitatea actelor de cunoaștere și încadrarea acestora într-un „întreg” ca parte a vieții în societate. „Kant concepe judecățile și voința ca ceva prin care noi preluăm forme specifice de răspundere. În același timp, el înțelege ceea ce se aprobă în ele – posibile conținuturi de judecată și maxime practice – considerând înainte de toate la ceea ce îndatorează acestea, adică forme respective de răspundere practică ce se preia în acest fel” (p.48). Iar totalitatea lor se integrează într-un „întreg unificator”.

Robert B. Brandon nu este primul care vorbește de pragmatismul din filosofia lui Kant, înaintea lui a fost Karl Otto Apel, creatorul pragmatismului transcendent. El devine însă primul care identifică pragmatism în filosofia din scrierile lui Hegel.

A fost meritul lui Hegel de a fi privit „întregul unificator” din punctul de vedere al „dependențelor” și de a fi conceput un veritabil „model social al statusului normativ” (p.79) din punctul de vedere al „recunoașterii reciproce”. Hegel a rupt „limitările <concepției naturale a cunoașterii>” punând problema la care nici Kant nu a ajuns – cea a formării cunoașterii (p.191). Autorul *Fenomenologiei spiritului* și al Științei logicii a inițiat o nouă semantică și a înaintat pe cursul ei cel mai mult, precedându-l de fapt pe Gottlob Frege. El a deschis abordarea nonpsihologică a conceptelor și le-a privit ca expresie a experiențelor oamenilor socializați. Este meritul lui Robert B. Brandon de a fi inițiat o nouă lectură, o lectură susținută de învățăminte pragmatice comunicării a impunătoare opere hegeliene și de a fi înaintat pe cursul ei până în punctul în care actualitatea lui Hegel se dezvăluie în toată grandoarea ei, în chip nou și surprinzător.

Robert B. Brandon vorbește de „pragmatismul” lui Hegel, în înțelesul pragmatice comunicării. „Judecata empirică și acțiunea constau la Hegel așadar nu (ca la Kant și Carnap) doar în aceea că ceea ce numim concept sunt doar alese pentru aplicare sau un concept format complet este înlocuit cu altul. Ele constau mai curând în schimbarea și dezvoltarea conținuturilor acestor concepte” (p.279). Iar schimbarea și dezvoltarea sunt ancorate într-o „experiență” ea însăși adusă la o nouă înțelegere, fără „limitări”. „Hegel prelucrează intuiția lui Rousseau și Kant într-o formă de normativitate bazată pe autonomie, și o face cu ajutorul modelului autorității și răspunderii reciproce, a cărui paradigmă este recunoașterea reciproce. Aceasta este după părerea mea ideea nucleu ce însufleștește și structurează metafizica și logica lui Hegel” (p.311). Faimosul „idealism” al lui Hegel este de înțeles, dincoace de unele formulări vetuste, în legătură cu noua abordare a normativității adusă tot de filosofia hegeliană.

Căile metafisicii platonice (I)

Viorel Igna

Teoria ideilor și doctrina Principiilor formează scheletul marelui edificiu metafisic a lui Platon. Pentru a putea transforma scheletul într-un corp viu și viguros, Platon a realizat, ne spune Battista Mondin¹, o înlănțuire între diversele părți ale sistemului cu ajutorul a două tipuri de proceduri, pe care le putem numi *căi și punți de legătură*. Căile sunt *argumentările* prin care Platon face trecerea de la fenomenele sensibile la Principiile prime, proprii doctrinei nescrise. Dincolo de a accepta existența principiului prim, argumentările îi dau un nume și ne revelează aspectul chipului său. Punțile de legătură metafisică sunt *legăturile* pe care Platon le face între cele două lumi, lumea corporală și vizibilă pe de o parte și lumea necorporală și invizibilă pe de altă parte. Există, ne spune Mondin, punți de legătură „subiective” și punți „obiective”. Primului grup îi aparțin *theoria, eros-ul și speranța*, și celui de-al doilea *participarea, imitația și creația*. Demersul nostru prezent va analiza căile care fac posibilă această călătorie metafisică. „Platon, scrie Mondin, așa cum ne povestește în Phaidon, a avut intuiția că această lume nu este totul, că fundamentul său, rațiunea sa de existență se găsește într-o altă lume, o lume ideală, imaterială, invizibilă, necorporală, neschimbătoare etc. Era nevoie ca această mare intuiție, să fie susținută de argumente solide. Era necesar să se arate că ceea ce a fost intuit corespunde adevărului. Era nevoie să fie construite căile prin care să se facă trecerea de la ceea ce a fost observat în mod empiric, să se treacă la ceea ce era intuit din punct de vedere metafisic. Numai așa se putea depăși dubiul că starea metafizică nu era un miraj sau o poveste iluzorie. Căile pe care le-a ideat Platon pentru a ieși din această lume și a ajunge la transcendență sunt diferite și corespund căilor clasice și care

vor fi parcurse după aceea de toți marii metafisicieni.”² Noi vom analiza patru căi: a sfințeniei, a frumuseții, a binelui și unu-lui și implicit a raportului doctrinei nescrise cu dialogurile platonice în lumina lucrării lui Hans Kramer, Platon și fundamentele metafisicii.³

Calea sfințeniei, în dialogul Eutyphron⁴, în care este analizată tema sfințeniei datorită faptului că ne face cunoscută gândirea religioasă a lui Platon și mai ales ne prezintă calea prin care poate fi definită natura Principiului prim. Așa cum bine se știe de sfințenie se ocupă mai întâi religia. Sfântul este cel adorat și căruia i se adresează rugăciunile credincioșilor. Filosofia se întrebă de esența sfințeniei și despre existența divinității. În Eutyphron vorbind despre sfințenie, scrie Mondin, Platon face o dublă operație, una de caracter critic față de învățăturile și practicile religioase tradiționale și o operație prin care încearcă să rezolve unul din marile fenomene pe care experiența ni le prezintă, aceea a fenomenului sacralului, în principiul său prim, principiul originar al sfințeniei. Modalitatea de căutare a sfințeniei este cea a dialogului socratic, care are o finalitate logică: încearcă să demonstreze că nu există numai opinii mai mult sau mai puțin schimbătoare, ci concepte universale, valabile pentru toți. Astfel în Eutyphron Platon căutând corecta definiție a conceptului de sfințenie dorește, de fapt, să descopere *esența* sfințeniei. Socrate este nemulțumit de definițiile pe care i le dă Eutyphron, deoarece o acțiune nu este sfântă deoarece este iubită și plăcută zeilor, ci pentru însăși faptul că este sfântă în ea însăși, o face iubită și plăcută zeilor. Discursul se întoarce astfel la punctul de plecare.

Astfel, parcurgând calea sfințeniei Platon nu face pasul decisiv în descoperirea adevăratului chip al Principiului prim. Nu ne spune care este



Tomáš Zemla (Slovacia) *Mărturie a minimalismului III* (2017), acvaforte, acvatinta, 50 x 50 cm

adevărată esență a sfințeniei. Este vorba aici, de aceea reticență de a încredința scrisului doctrina completă asupra Principiilor ce constituie, așa cum știm, unul din criteriile limitative ale întregii gândiri platonice. G. Mondin preia în analiza sa poziția lui G. Reale⁵. Limbajul ontologic (*ousia, pathos* ect.) prezent în acest dialog și procedura de clarificare prin reducerea la un singur principiu ne dă dreptul să tragem concluzia împreună cu G. Reale că „în filosofia lui Platon, pentru prima dată în dialogul Eutyphron, este prezent nucleul metafisicii platonice.”⁶

Dintre toate căile menționate de Platon aceea a frumuseții este în mod indubitabil cea mai originală și care-i era cea mai apropiată. Faimosul dialog în care o expune, scrie B. Mondin, este *Symposion-ul* (Banchetul). Aici calea nu este numai schițată, ci descrisă cu mare grijă în toate detaliile sale și în întreaga sa arhitectură, în așa măsură că prezintă în sinteză întregul complex al metafisicii platonice în care „filosofia platonice, scrie G. Colli⁷, este pentru prima dată în acest dialog redusă la un sistem complet.”

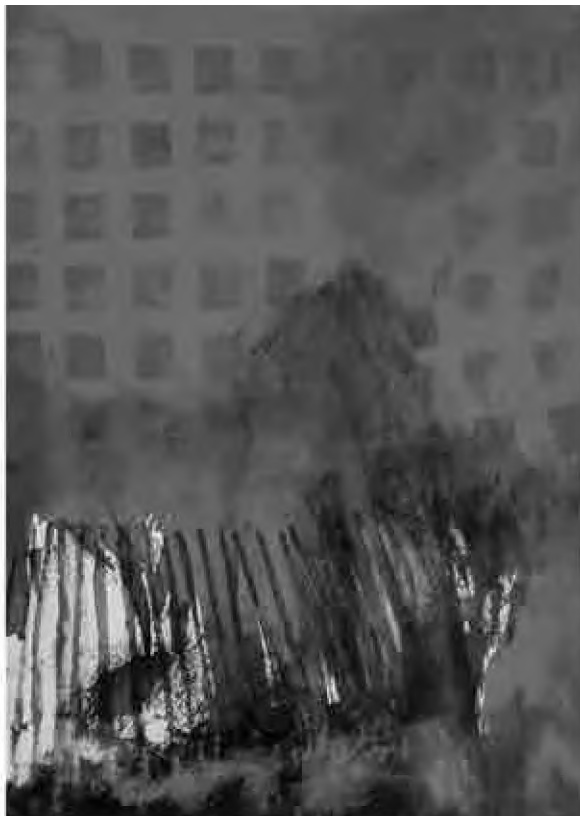
Discursul lui Socrate, de o frumusețe incomparabilă, pe care însă nu-l face în nume propriu, ci-l atribuie Diotimei, preoteasa inspirată. Ea îl conduce pe Socrate spre conceptul cel mai înalt, Frumusețea absolută, de maximă concentrare metafisică, la care poate ajunge numai „cine urmărește pe calea cea dreaptă căutarea ei.” (210 a) În acest moment Platon vorbește de două ori de metoda *agapică* ce trebuie urmată pentru a îndeplini dificila și cea din urmă ridicare la Frumusețea absolută, unde i se arată în fața ochilor mărețul spectacol ce „aduce la lumină rațiuni și discursuri nenumărate, stupende și în același timp mărinimoase, toate concepute întru revelația nesecatului impuls spre înțelepciune” (210 a-e)

Unica presupuziție a căutării lui Platon este convingerea că această lume nu este totul, și, în mod specific, că fenomenele de frumusețe pe care le cunoaștem în această lume nu pot să fie întreaga Frumusețe. Ele ne trimit la o Frumusețe transcendentă, Principiul prim și absolut al oricărei frumuseți.

Așa cum știm, scrie B. Mondin, „unul din *leitmotiv*-ele gândirii lui Platon este categoricul său refuz de a încredința doctrina principiilor, scriiturii. *Symposion-ul* este una din puținele opere în care Platon face excepție de la acest criteriu și vorbește în mod deschis de „*inițieri perfecte și supreme*” (210 a), (despre care am vorbit cu altă ocazie n.n.), ținând cont că destinatarul discursului Diotimei este Socrate „un perfect în *inițiat*.”⁸ Astfel în acest dialog Platon nu ne



Valeria Bertesina (Italia)



Veneția, vară fierbinte, diptic (2018), monotipie, linogravură, șablon, pictură, 102 x 72 (x2)

prezintă numai două nivele ale realității: lumea sensibilă și lumea inteligibilă a Ideilor, ci și lumea Principiilor supreme, astfel edificiul său metafisic rezultă complet. Principiul suprem se numește Frumusețe, ca o frumusețe subzistentă. Lucru posibil de ajuns prin limbajul apofatic, care va fi în mod constant reluat de toți urmașii lui Platon: de la Plotin la Sfântul Augustin, de la Pseudo Dionisie Areopagitul la Bonaventura și în mare măsură și de Toma din Aquino.

Despre realitatea transcendentă, fie că i se dă numele frumusețe, de bunătate, de adevăr, sau de unu ect. nu se poate vorbi decât în termeni negativi, unicul limbaj utilizabil când este vorba de ultimele fundamente, principiile prime, atunci când se depășește lumea imanentei și se trece în cea a transendenței.

O teză care va deveni clasică în metafisică, ne reamintește Mondin, va fi aceea a coextensivității și a coincidenței transcendentelor, această teză, chiar dacă n-a fost formulată explicit, se găsește în Symposium unde ni se spune că frumusețea (*kalòn*), este coextensivă, fie ființei, fie binelui. „Iubirea, prin lipsa lucrurilor bune și frumoase, dorește tot timpul ceea ce-i lipsește.” (204 e). Cel ce iubește lucrurile bune, devine fericit. Este, credem necesar să definim eros-ul platonice, care, de multe ori este înțeles greșit, ca așa numita iubire platonice: iubirea pentru Platon este înainte de toate o tendință. Dar și o stare emotivă, *mania*, când întâlnește în frumusețile pământești amintirea celor cerești. (Fedru, 250a). Totodată obiectul iubirii nu este frumusețea, ci capacitatea de a se idealiza în frumusețe, (Symposium 206b); frumusețea nu este decât ocazia de a face posibilă iubirea adevărată, Platon se îngrijește să precizeze cum frumusețea și idealizarea ei au dublu sens, cea care privește corpul și cea care se referă la suflet. De aici apar două tipuri de iubire, cea vulgară (*pandemos*), o atracție pur corporală și iubirea cerească, (*ouranios eros*), care este o atracție pur sufletească și are în sine o idealizare pur spirituală. (Symposium 180d) Perversul este amantul vulgar, cel ce iubește corpul, mai mult decât sufletul. Adevăratul amant traversează șase grade de afecțiune, care-l duc până la culmea cunoașterii, sau la *philosophie*, iubirea pentru un corp frumos, iubirea pentru frumusețea fizică, iubirea pentru frumusețea spirituală, iubirea pentru frumusețea morală, (pentru regulile de comportament), iubirea pentru Frumusețea absolută, sau Esența Frumuseții (Symposium, 210-211)⁹

Calea frumuseții nu este deci o simplă cale teoretică și nici măcar o cale mistică și contemplativă, ci o cale esențială, un mod de a trăi, care intenționează să ajungă în modul cel mai plin și adevărat, nemurirea: Iată-te Socrate, prietenul meu drag, spunea Diotima, doamna străină din Mantinea, iată-te în punctul esențial al vieții (...) Oh, supremă bucurie, dacă cineva ar avea bucuria să contemple această Frumusețe sinceră, integră, pură, simplă, necontaminată, de prezeța umană, de culori și de resturile unei lumi a muritorilor. (211d-e)¹⁰ Calea agapică nu este o cale sterilă, ci o cale care generează adevăr și fericire. „Oh! Nu este legată de fantasmă, ci de adevărul însuși. Și acestui om, generatorul virtuții celei adevărate, acestui om capabil să nutrească virtutea, și s-o susțină, numai lui îi este dată posibilitatea de a se apropia de Dumnezeu, numai lui, mai mult ca oricui, îi este dată șansa de a deveni nemuritor. (211d-212a). Tot acest demers nu este altceva, decât o *practică a iubirii*: este o iubire de înțelepciune.

Filosof nu este acela care este deja înțelept, ci cel care iubește înțelepciunea (*philos sophia*); nu este acela care se bucură deja de o viziune asupra adevărului, ci cel care este însetat de adevăr; nu este cel care deja contemplă Frumusețea, ci cel care parcurgând scara lucrurilor frumoase se apropie de culmea Frumuseții. Oamenii care se dedică filosofiei nu sunt înțelepții, nici ignoranții (...), ci aceia care se află într-un loc intermediar (*oi metaxù*) între una și cealaltă extremă. (202 a-b). Ne lămurim aici Mario Vegetti¹¹, în interpretarea dialogului Republica, care ne spune că „filosofii, față de intelectualii filodocși, care nu reușesc să depășească nivelul opiniei, sofistii, ori educatorii nepregătiți, sau politicienii corupți, filosofii față de aceștia dispun de cunoștințe obiective proprii entităților ideale, cum ar fi „frumosul în sine”, „dreptatea în sine”, adică ideile de frumos și de dreptate (...) Cunoașterea proprie filosofiei constă deci în controlul acestui nivel ideal de norme invariabile, de criterii care fac posibile deciziile în orice împrejurări vis-à-vis de ceea ce este just, adevărat, frumos etc. (...) numai cine posedă o cunoaștere normativă relativă la noțiunile fundamentale care trebuie să orienteze existența privată și publică, ca aceea care privește justiția, poate în mod legitim să aspire la guvernarea Cetății. De aceea ajungerea la putere a filosofilor (după o lungă perioadă de inițiere n.n.) va elibera în sfârșit cetatea de dominația celor care urmăresc concepții negative și arbitrare, sau demagogice, justiția și binele comun, și care va garanta acel echilibru armonios, acea ierarhie lipsită de conflicte, pe care Platon le-a descris în cărțile a IV-a și a V-a din Republica.”

Așa cum ne explică Platon în elocventul mit al peșterii, filosoful este cel care a descoperit vanitatea lucrurilor și a întors spatele fantasmelor peșterii și s-a îndreptat spre lumina Soarelui. Cei care vor fi capabili să urce scara Iubirii și să ajungă în vârf, trebuie să fie conștienți că nu există numai

sensibilul și tot ceea ce simțurile revelează, ci că există o altă formă de ființă dincolo de sensibil, a cărui dimensiune metafisică este transcendentă.

Conținuturile metafisicii lui Platon sunt toate valori absolute, care se-nlănțuie în punctul cel mai înalt al Universului, în Principiul prim al tuturor lucrurilor: „frumusețea ca bunătate, justiția ca adevăr, unitatea ca ființă. Eros-ul, scrie G. Reale¹², este ca filo-soful, intermediar-mediator între ignoranță și înțelepciune; nu de tot ignorant, nici de tot înțelept, dar tot timpul în căutarea unei înțelepciuni care să fundamenteze cunoașterea umană.... Tot ceea ce face omul, continuă Reale, o face pentru a ajunge Binele.”

Note

- 1 Battista Mondin „Storia della metafisica”, vol 1, Edizioni Studio Domenicano, Bologna 1998
- 2 Op cit., p.183
- 3 Kramer Hans, Platone e i fondamenti della metafisica, Vita e Pensiero, Milano 1982.
- 4 Platone, Eutifrone, trad., introd. și note de Michele Federico Sciacca, Casa Editrice Giuseppe Principato, Milano Messina, 1951
- 5 Reale Giovanni, Per un'annua interpretazione di Platone, Vita e Pensiero, Milano 1991
- 6 Platone, Eutifrone, ed îngrijită de G. Reale, La Scuola, Brescia 1995, p. 289
- 7 Colli G., Platone politico, Laterza, Roma Bari, 1997, p.289
- 8 Battista Mondin op.cit., p.188
- 9 Cfr. Vocabolario geco della filosofia, Mondadori, Milano 204, pp. 80-82
- 10 Platone, Simposio, Introd., note e apparati di Giovanni Reale, Rusconi libri, Milano 1993, traducerile ne aparțin
- 11 Vegetti Mario, Guida alla lettura della Repubblica di Platone, Editori Laterza, Bari Roma 2019, pp.81-82
- 12 Reale G., op cit., p. 466



Stoimen Stoilov (Bulgaria)

Bărbați și animale III (1985), acvaforte, 59 x 66 cm

România și oamenii săi din lume (XVI)

Ani Bradea

Interviul care urmează dezvăluie o poveste tulburătoare din istoria imediată a României postdecembriste. Diferite experiențe din perioada anterioară anului 1989, când limitările de orice fel (de la penuria alimentară până la îngrădirea libertății de exprimare) au determinat anumite persoane să aleagă drumul străinătății, precum și apariția oportunităților, după răsturnarea dictaturii ceaușiste, pentru cetățenii români de a studia sau de a se realiza profesional în afara granițelor, și-au găsit locul în interviurile publicate până acum în cadrul acestei serii. De data aceasta, interlocutorul meu este o persoană care a ales să emigreze atunci când depășise toate obstacolele pe care regimul comunist i le-a ridicat în cale, să plece dintr-o Românie care promitea libertatea și siguranța cetățeanului, dar o Românie care s-a poticnit repede în drumul său, etapa minerielor fiind una dintre pietrele de moară care a atârnat greu în credibilitatea pe care lumea era chemată să o acorde fragilei noastre democrații de la începutul anilor nouăzeci. Despre această perioadă istorică, dar și despre condiția imigrantului în Germania, altfel decât am văzut în textele de până acum, este vorba în discuția de mai jos.

„În Germania îmi lipsește acel respect față de bunul simț, de buna creștere, de valorile tradiționale în general, respect care în Occident scade pe zi ce trece”

Alexandru Timoschenko

Germania

Pentru început, până să înaintăm în discuția noastră, vă invit să vă prezentați în câteva fraze.

Mă numesc Alexandru Timoschenko, m-am născut la București în 1944, unde am trăit neîntrerupt până la emigrarea în Germania, în decembrie 1992. Mă pot considera „bucureștean get-beget”, fără să-mi uit însă rădăcinile familiei – de origine din sudul Basarabiei – astăzi regiunea Odessa din Ucraina. După absolvirea *Institutului Politehnic*, în 1967, am lucrat ca cercetător științific, la început la *Institutul de Cercetări pentru Mecanizarea și Electrificarea Agriculturii* apoi, din 1975, la *Institutul de Cercetări Electronice*, ambele din București. Din 1982 m-am specializat în „Fiabilitatea Aparaturii Electronice”, conducând *Grupa de Calitate și Fiabilitate din Institut* și asigurând expertize în acest domeniu pentru alte întreprinderi și instituții din această ramură. M-am numărat și printre organizatorii primelor sesiuni de comunicări științifice de electronică profesională din țară desfășurate la Snagov (unde am prezentat și lucrări personale – ca de altfel și la Conferințele Naționale de Tensometrie la Cluj și Iași). Am avut și o activitate didactică la *Institutul Politehnic* (laborator la catedra de „Măsurile electrice”), iar în ultima perioadă, din 1987, am activat și într-o comisie tehnică din cadrul CAER. Paradoxal, deși nu primisem pașaport nici măcar pentru țările socialiste, am fost totuși admis ca secretar tehnic în acea comisie CAER, fiind, practic, singurul inginer electronist din institut care stăpânea bine limba rusă, inclusiv limbajul tehnic. M-am căsătorit în 1984, soția mea era absolventă de Filozofie - Istorie, a lucrat ca profesoară în stagiul obligatoriu. Visul ei de a lucra în jurnalism nu era posibil nefiind membră de partid, așa că a intrat în jurnalism abia la începutul lui 1990. Primul copil, fiul

nostru Alexandru, s-a născut în 1988, fiica noastră Kathrin în 1992, ambii în București.

În condițiile unei cariere profesionale împlinitoare și a unei vieți de familie asemenea, după câte înțeleg din cele spuse de dumneavoastră, care au fost motivele care v-au determinat să vă gândiți la emigrare?

Am trăit toți anii de lipsuri și greutate cu frigul, întunericul, ș.a.m.d., plus supravegherea „organelor”, urmărind cu sufletul la gură „vântul de libertate” care începuse să suflă de la Răsărit cu „perestroica” și „glasnosti”, deschizând o lume nouă în care se putea vorbi deschis despre subiecte până atunci total tabu, toate prin intermediul fie al presei care se mai găsea (căci din 1988 se opriseră toate abonamentele la presa sovietică ce ajunsese să fie „subversivă” pentru noi!), fie al televiziunii bulgare, prin antene montate amatoricește, dar cu avantajul subsemnatului al cunoașterii limbii – care retransmitea cele mai importante emisiuni de la televiziunea din Moscova – asta în timp ce TVR avea doar două ore de emisie pe seară. Ne bucuram, cum se zice, de bucuria altora, a vecinilor noștri. În Polonia, Ungaria, Cehoslovacia începea să se destrame societatea comunistă, până și în Bulgaria cetățenilor li se acordase libertatea de călătorie. Și ne întrebam – sperând în adâncul sufletului – când și mai ales dacă se va întâmpla și la noi așa ceva. Anii 80, pentru cine a trăit acele vremuri în România „societății socialiste multilateral dezvoltate”, au însemnat și pentru mine și familia mea ani de lipsuri, frig, întuneric, la care se adăuga lipsa de libertate cu ochiul prezent al Securității, sub conducerea atotputernicului Partid în toate domeniile. Ca unul din puținii ingineri electroniști bun cunoscător al limbii ruse și fără mari „tinichele la dosar” (suficiente însă ca să-mi împiedice niște vize turistice pentru țările socialiste) am fost cooptat în secretariatul tehnic al unei comisii de specialitate din CAER, ocazie cu care am putut întâlni și chiar sta de vorbă (bineînțeles cu toate măsurile de precauție posibile) cu ingineri din republicile care treptat renunțau la adjectivele „populară” sau „socialistă”, la ale căror întrebări – pe șoptite - de genul „la voi tot nici o perestroică?”, nu puteam decât să dau din umeri.

Cum ați trăit momentele Revoluției din 1989? Tocmai s-au împlinit treizeci de ani de atunci. Ce vă amintiți despre evenimentele din București, din acele zile sângeroase de decembrie?

De revolta de la Timișoara am aflat atât de la *Radio „Europa Liberă”*, cât și de la câțiva colegi și colege care, pe șoptite, mi-au relatat câte ceva ce au auzit de la rude sau cunoștințe de la fața locului. Pe 21 decembrie nu m-am dus, ca și alți colegi din institut, la manifestația din Piața Palatului, am văzut doar la televizor faimoasa întrerupere a transmisiei. Seara am văzut formațiunile de scutieri de pe malul Dâmboviței și până în Piața Romană. După o noapte nedormită am plecat spre institut, dar numai ca să pornesc, împreună cu cei mai mulți dintre colegii mei, pe jos către centru. Am stat în fața blindatelor și scutierilor din Piața Romană și apoi luând poziție în fața IDT și a magazinului „Eva”, vis-a-vis de „Patria”. Nu erau în stradă mai mult de 200-300 de oameni. Către orele 12, mergând cu coloana către Universitate, am văzut cum blindatele se opriseră, oamenii aruncau cu flori spre soldați, am intrat cu toții în Piața Palatului, am apucat să vedem elicopterul alb decolând de pe acoperișul clădirii CC-ului și parcă nu ne venea să credem ceea ce vedeam. Am strigat o dată cu toți ceilalți: „Să fie judecat!” A urmat ceea ce se știe de toată lumea, „revoluția transmisă în direct”, am stat și eu „de pază” o noapte la institut, sub rachetele trasoare dintre care mai cădeau unele și pe acoperiș. Acasă – zgomotul șenilelor de tancuri pe șoseaua Olteniței, zvonuri care mai de care, apa otrăvită, etc. Începeam să trăiesc parcă un vis euforic. O fi chiar adevărat că am scăpat de tirania comunistă? Am devenit cu adevărat liberi? Aproape două sau trei săptămâni a durat această senzație. Dezmeticirea a început însă curând. Transformarea dibace a FSN-ului în partid, căruia în primul parlament – CPUN – i se acordau din start jumătate din locuri(!), sentimentul de confiscare a revoltei populare de niște forțe semănând prea bine cu cele ce aveau puterea și până atunci, și iarăși: zvonurile puse perfid în circulație („nu vă duceți la manifestația anticomunistă, căci teroriștii se pregătesc să facă un măcel acolo”) – culminând cu prima venire a „oamenilor muncii” respectiv a minerilor, toate acestea nu prevesteau un viitor prea frumos. Pe de altă parte, ni se deschideau acum niște drumuri până atunci închise: soția mea visa să facă jurnalistică – un domeniu inaccesibil până atunci pentru cine nu era membru de partid, or acum fusese imediat angajată în redacția ziarului de limbă germană *Neuer Weg*, unde avea apoi să se ocupe de rubrica *Social*, să facă numeroase reportaje, unele din ele servindu-i apoi la editarea cărții *Deportații din Rusia își amintesc* (în limba germană), de altfel prima carte apărută în România pe această temă, după decembrie 1989. Părinții soției – sași din Transilvania – nu emigraseră și nici nu se gândeau să emigreze și locuiau în continuare în casa proprie, urmând ca în scurt timp să-și recupereze câte ceva din terenurile de care fuseseră deposedați în perioada comunistă, după ce supraviețuiseră deportării în Uniunea Sovietică (pentru simplul motiv că erau de etnie germană!). Eu eram în continuare cercetător științific principal gradul 3 la *Institutul de Cercetări Electronice* din București. Aveam acum posibilitatea de a prezenta comunicări nu numai la simpozioane sau sesiuni științifice din țară, ci și de peste hotare. Aveam și pașaport individual, pe care îl puteam păstra acasă! Mai-mai că nu-mi venea să cred când am primit un pașaport de serviciu pentru o deplasare la un simpozion la Budapesta, fără să mai trec pe la biroul securistului de la ministerul de resort, care se ocupa până atunci de „vizele de ieșire”. Puteam, în principiu, să valorific și invitații pe care le primisem în anii trecuți (și pe care le ținusem ascunse – din motiv de „legea 23”) în Polonia, Iugoslavia sau Italia. Aveam pregătite materialele – două comunicări, din

partea mea și a soției – pentru o conferință internațională la Sofia, dar am ajuns mai înainte în Bulgaria ca turiști. Tot în 1990 am făcut o excursie la Varșovia și Praga, iar în anul următor 1991 am ajuns chiar și în Occident, trecând prin Germania și Elveția.

Revenind la motivele pentru care ați hotărât să plecați din țară. Totuși, se întâmpla acest lucru după 1990. Spuneți că al doilea copil vi s-a născut, în 1992, în București, iar dumneavoastră, împreună cu soția, ați avut, până la momentul respectiv, ocazii în care ați călătorit în străinătate. Trăiați deja într-o țară liberă. În aceste condiții, de ce ați mai dorit să emigrați?

Pentru a vă răspunde, trebuie să vă povestesc un episod dureros pentru mine, chiar și după atâția ani... Am început să mergem în Piața Universității chiar din primele zile; împreună cu băiețelul nostru, întâlneam deseori prieteni pe care nu-i văzusem de mult, constatând acum că ne aflăm „pe aceeași parte a baricadei”, având aceleași gânduri, dar și temeri și speranțe în același timp – și ne întorceam într-o stare sufletească asemănătoare cu aceea pe care o ai când ieși dintr-o biserică. Nu-mi păsa de reflecțiile răutăcioase ale unor colege de institut, care nu vedeau cu ochi buni simpatia mea pentru protestatarii din Piață, nu le luam în seamă, îmi era suficient că găseam destui care gândeau ca mine, cu care aveam o limbă comună. Toate speranțele aveau însă să se năruiască pentru mine în mod crud, din clipa începerii represiunii sălbatice cu ajutorul hoardelor dezlanțuite ale minerilor aduși de conducerea de atunci – e adevărat, proaspăt și legal instalată la putere la 20 mai 1990. Imaginile din 13 și 14 iunie nu mi ies nici acum din minte, brutalitatea cu care erau bătuți, târați pe stradă, oameni nevinovați, îmi creau un tablou pe care nu mi-l puteam imagina ca având loc într-o capitală europeană, în lumea civilizată. Nu aveam pe moment de unde să știu că peste o zi aveam să fiu și eu victima acestei barbarii, la strigătul unui pensionar: „uite, și asta a fost în Piață, e de ai lui Rațiu”(!?) și înhățat imediat pe stradă (în dreptul galeriei „Orizont” colț cu bulevardul Magheru) de către o grupă de mineri, n-am apucat decât să strig: „chemați, vă rog, un polițist!”, numai că „protecția” acestuia nu s-a manifestat decât prin aceea că m-a escortat și el până la o dubă ce își aștepta „pasagerii” la statuile de la Universitate. De aici la sediul *Poliției Capitalei*, unde am primit fiecare din „pasageri” câte o scatoalcă zdravănă pe spinare, încărcată într-o dubă cu direcția necunoscută; nu vedeam ce e afară, am simțit doar la un moment dat că părăsește asfaltul și rulează pe un drum pietruit. Aveam să cobor la sediul Școlii de Poliție (fostă de Miliție) de la Băneasa.

Teribilă poveste! Ce s-a întâmplat mai departe, după ce ați fost dus în acel sediu de poliție?

Debarcat din dubă la Școala de Poliție de la Băneasa, am fost înregistrat cu „Nr. 496”, percheziționat (nu aveam decât 2 lei la mine pentru metrou!) și introdus sub pază într-o hală unde se mai aflau vreo două sute de persoane, mulți tineri, studenți (unul din ei, student la „Petrol și Gaz”, fusese ridicat de acasă și bătut atât de sălbatic pe spinare încât nu putea să stea întins, s-a așezat lângă mine, probabil îi inspiram oarece încredere). Am schimbat câteva vorbe cu un arhitect, ridicat și el de acasă numai în pantaloni scurți, și cu un tehnician de la „23 August”, din conducerea sindicatului de acolo. A urmat o așteptare de mai multe ore, în totală nesiguranță, apoi o noapte – bineînțeles „albă” – iar dimineața un interogatoriu urmat de fotografierea în față și profil, și, evident, prelevarea amprentelor digitale, conform procedurii



Tomáš Žemla (Slovacia) *Mărturie a minimalismului IV* (2017), acvaforte, acvatinta, 50 x 50 cm

pentru infractori. Totul sub rezerva unei verificări suplimentare: „să verificăm cu ceea ce găsim despre voi pe casetele video înregistrate”(?!). Nu a mai urmat în cazul meu o altă „verificare”, sau fusese numai un bluff, sau nu mai aveau timp să verifice în toate casetele (pentru că era foarte probabil că m-ar fi găsit pe o înregistrare de acolo, fie din 13 iunie, fie în mod sigur din perioada „Pieței Universității”). Am fost eliberat cu un prim lot – alții, printre care arhitectul menționat – au mai rămas sechestrați acolo încă mult timp. Ajungând acasă am aflat de starea în care fusese în tot acest timp soția mea, care se baricadase în locuință împreună cu copilul nostru de un an și opt luni, și cu toate încercările ei nu reușise să afle de nicăieri de urma mea - la *Poliția Capitalei* fiind chiar bruscată: „Ce, cucoană, nu vezi ce au făcut huliganii de demonstranți aici? (erau provocatorii infiltrați pentru a da vina pe demonstranții pașnici după evacuarea în forță a Pieței Universității în dimineața de 13 iunie)”. Nici unul din cei trei buni prieteni ai noștri, rugați de ea, n-a îndrăznit s-o însoțească, toți trei purtând... barbă (!). Ajungând la redacția *Neuer Weg* unde lucra, i-a întins redactorului șef un text descriind pățania mea, text pe care acesta l-a refuzat ca articol de ziar, sugerându-i în schimb să-l publice la rubrica „scrișori de la cititori”, semnându-l cu numele de fată (Renate Göckler) – ceea ce a și făcut imediat, ca în seara următoare să avem surpriza să-l auzim la *Radio „Europa Liberă”*, în traducere românească, citit de N.C. Munteanu! Textul aveam să-l regăsim doi ani mai târziu, în 1992, preluat aproape în întregime în cartea *Sonderweg Rumänien (Drumul original al României)* de Richard Wagner, apărută într-o editură din Berlin. Aici s-a petrecut acel „click”, acea comutare care ne-a dus la gândul plecării din țară. Nu vedeam la acel moment decât imaginea unei țări, a unei societăți în care intelectualii pot fi oricând batjocoriți și umiliți de o masă căzută în barbarie și condusă de demni urmași ai unui comunism de care ne bucurasem prea devreme că am scăpat definitiv. Gândul spontan a fost: undeva pe lumea asta, sub soare, să găsim un loc unde copiii noștri să crească și să trăiască liberi, fără frică de astfel de manifestări de brutalitate, susținute pe deasupra de niște conducători ce nu se pot dezbăra de apucăturile totalitare.

Cât de fermă a fost această hotărâre? În ce măsură se baza ea pe o analiză concretă, rațională, a posibilității de a emigra?

În ce măsură această hotărâre era la acel moment rațională sau emoțională? Greu de apreciat acum. Varianta de luat în calcul era cea logică și legală: soția

mea fiind etnică germană (siebenbürger Sächsin/săsoaică din Transilvania), putea cere în mod legal emigrarea în R.F. Germania, cu copiii și cu mine ca soț, care căpătam ca și ea aceleași drepturi. Am primit imediat formularele de emigrare, nu le-am folosit însă, părinții mei fiind în viață, mama mea de un an paralizată. Tatăl meu a murit de infarct în decembrie 1990, iar mama în mai 1992, la două luni după ce ni se născuse și fiica noastră. După ce le-am făcut părinților pomenile creștinești, am completat din nou formularele – devenite acum de la 6 la 40 de pagini! – și am început pregătirile de plecare. Drumul și transportul lăzilor cu lucruri l-am plătit cu banii din vânzarea mașinii noastre, o *Lada 1200* pe care n-am avut voie s-o luăm cu noi. Aceleași legi ne-au interzis să luăm cu noi: ață și unelte de cusut, medicamente și... jucării mai multe de 5 bucăți (!). Nu mai amintesc că fiecare carte pe care am luat-o a trebuit verificată de o comisie care le-a ștampilat pe cele admise, și care nu ne-a permis de pildă să luăm o icoană rusească din sec.XIX și un samovar de Tula – din puținele lucruri rămase ca amintiri de familie. În seara de 30 noiembrie 1992 ajungeam în *Gara de Nord*, conduși de câțiva buni și vechi prieteni și de ultimele două mătuși ale mele care mai erau în viață, și ne imbarcam în vagonul de dormit al *Orient-Expresului*, ce avea să ne ducă deocamdată până la Viena, de acolo urmând să ne urcăm într-un tren spre Karlsruhe, în Germania, unde în zori urma să luăm, doar pentru două stații, un tren local până la Rastatt (landul Baden-Württemberg). Astfel că în dimineața de 2 decembrie 1992, înainte de răsăritul soarelui, ne aflam la poarta centrului de primire pentru repatriați (*Aussiedler*), unde trebuia să ne prezentăm – sub o ploaie mărunță, în frig (deși era lumină, ușa nu ne-a fost deschisă decât la ora 8:00!), cu doi copii, unul de 4 ani, de mâna mea, în cealaltă ținând geamantanul, iar celălalt de 8 luni într-un coș purtat de soția mea. Repartizarea? „Nu mai sunt locuri în landurile vechi (adică în fosta Germanie de Vest)”, Berlinul era deja „închis” pentru cei ca noi, am ales landul Saxonia (pe singurul criteriu – cel al... culturii!).

Ați ajuns în landul Saxonia. Unde, mai exact, și cum ați reușit să vă descurcați pentru început, mai ales din punct de vedere financiar?

După primele săptămâni petrecute în centrele de primire din Rastatt (landul Baden-Württemberg), apoi în cazarma Bundeswehrului de lângă Ingolstadt (landul Bavaria), am fost dirijați către landul Saxonia, ajungând mai întâi la Bärenstein, în Munții Metalici (Erzgebirge), la granița cu Cehia, într-o fostă cazarmă a NVA (Armata Populară Națională a RDG); în toate aceste „domicilii” aveam cazare și hrană din partea statului. După o ședere de o săptămână am ajuns în sfârșit în localitatea unde eram repartizați: orașelul Coswig, lângă Dresden, învecinându-se cu Radebeul – (locul de baștină a lui Karl May), unul din cartierele fostei capitale a Regatului Saxoniei. De aici înainte urma să ne întreținem pe propriul buzunar. La sosirea în Germania primisem 100 DM de persoană, acum urmam – noi doi, adulții – să primim un „Ajutor pentru integrare” (Eingliederungsgeld), limitat la un an, după „tariful Est”, mai puțin decât „tariful Vest” pe care-l primeau cei cu aprobarea de a se stabili în landurile din Germania de Vest (o șansă pe care noi n-am mai avut-o, datorită valului de 1,5 milioane de etnici germani din fosta URSS sosiți în același timp cu noi). Pentru copii urma să primim alocația legală – cam 100 și ceva de DM de copil.

Cum a fost acomodarea, integrarea dvs. în noua viață, în noua societate, care erau condițiile de locuit?

Locuința noastră avea să fie o baracă mize-ră, care adăpostise pe timpul RDG muncitori din Angola; o baracă construită direct pe pământ, sub o linie de înaltă tensiune, cu mai multe camere, o bucătărie comună și două săli de dușuri. Noi, având doi copii mici, am primit camera cea mai mare, cu două perechi de paturi metalice supra-puse. Bucătăria o împărțeam cu alte 9-10 familii, majoritatea Russlanddeutsche – etnici germani din fosta URSS (de fapt din Kazahstan, unde părinții acestora fuseseră deportați de pe Volga în 1941), dar și încă trei familii din România; plitele fiind electrice, foloseam jetoane pentru cuplarea curentului. Dușurile de la una din săli nu funcționau sau funcționau prost, așa că se formau inerente cozi la sala de dușuri care, de bine de rău, erau utilizabile. Baraca – și odată cu ea și grupa noastră de locatari – era administrată de o angajată a serviciului social al primăriei, ca „îndrumătoare socială” (Sozialbetreuerin), ea ocupându-se în primele zile de formalitățile necesare: înregistrarea la evidența populației și mai ales introducerea noastră în mecanismul birocratic complicat, dar vital pentru noi, al asigurării sociale. La diferitele oficii trebuia să ne prezentăm personal, dar la primele vizite am fost însoțiți de acea îndrumătoare, care trebuia să explice multe mai ales celor din Rusia, care nu prea aveau cunoștințe de germană (în anii de după 1945 le fusese chiar interzis să folosească limba maternă). Imediat a urmat înscrierea obligatorie la cursul de limbă; cu două excepții - pentru soția mea și încă un inginer din Brașov – tot un sas transilvănean – cerința respectivă părând ridicolă până și autorităților!

Cât de curând și cum ați reușit să găsiți un loc de muncă? Bănuiesc că a fost mult mai ușor pentru soția dumneavoastră, în acest caz.

Soția mea a încercat din primul moment să-și găsească de lucru – „indiferent ce anume” după expresia ei – dar fără nici un succes. În oraș, din paisprezece întreprinderi mai funcționau doar... trei, cursuri de reciclare erau oferite cu precădere localnicilor, iar de o intrare în învățământ nici nu s-a pomenit („Istorie și Științe Sociale? Avem destule absolvenți de aici, care nu-și găsesc de lucru după reunificare”); mai târziu aveam să aflăm că nu era chiar adevărat, era un truc ca să scape de o eventuală concurență în domeniu. A găsit, căutând cu insistență, o fundație care se ocupa de integrarea celor cu statut ca al nostru; a împrumutat o mașină de scris și a început corespondența, finalizată într-o invitație la testul de admitere la *Academia de perfecționare profesională în domeniul economic* (FAW – Fortbildungsakademie der Wirtschaft), situată în Köln, deci la 600 km de Coswig. A fost admisă la test și imediat a început *Studiul complementar de economia întreprinderii* (Betriebswirtschaftliches Ergänzungstudium), care a durat trei ani, în final obținând o diplomă în acest sens. De asemenea, soția mea a reușit să găsească un apartament în Köln, unde ne-am mutat cu toții. Chiria era de vreo 700 și ceva de DM. La Köln eu a trebuit să urmez în continuare un curs de limbă, *Cfciul de Muncă* a contabilizat la sânge orele urmate la Coswig în landul Saxonia, așa că acum mă înscriam la un curs care tocmai începea, dar pe care nu mai aveam voie să-l termin (!). Primeam acum în acest scop o bursă, tot pentru „integrare”. După terminarea cursului – de fapt întreruperea lui, numărul de ore necesar fiind atins – m-am înregistrat imediat la *Cfciul de Muncă* (Arbeitsamt), începând să-mi caut de

lucru. Timp de câteva luni am fost scos din contabilitatea *Cfciului de Muncă*, primind o sumă practic egală de la *Cfciul pentru Familie*, ca un concediu pentru creșterea copilului (fetița avea doar puțin peste un an); după aceea revenind în jurisdicția *Cfciului de Muncă*. Toate aceste „comutări” de la un oficiu la altul necesitau formalități stufoase de îndeplinit, cereri, formulare, prezentări personale ș.a.m.d. După recunoașterea studiilor – eram echivalat ca *Diplom-Ingenieur/Dipl.-Ing.*, deci nivel universitar, m-am înscris și eu imediat la *Otto-Benecke-Stiftung* - fundația care o ajutase și pe soția mea – pentru eventuale măsuri de integrare profesională. Am participat la câteva seminarii – de câte 2-3 zile – apoi la un curs scurt de două săptămâni, singurul rezultat fiind obținerea unui loc de practică de câteva luni la o întreprindere. O singură întreprindere de dispozitive de măsură mă acceptase – din aproape 30 cărora le trimisese aplicațiile necesare - deși eram plătit ca bursier, tot de fundația cu pricina, deci nu afectam financiar nicidecum întreprinderea. La sfatul „consilierului” meu de la *Cfciul de Muncă* am dat un test și am fost admis la un curs de doi ani de recalificare în domeniul *Asigurării Calității*. Eram bucurat că în sfârșit ajungeam într-un domeniu familiar. Aveam să constat cu consternare că nivelul la care se preda era cu mult sub cel cu care avusesem de a face la București. Am absolvit cu o diplomă de *European Quality Manager*, frumoasă, scrisă în două limbi – germană și engleză – tocmai bună de agățat pe perete, mai mult nu, căci cine mai angaja un inginer (chiar și cu o astfel de diplomă!) la 50 de ani?! Nici cunoașterea a șase limbi străine, nici experiența de o viață, nici chiar relațiile încă existente în țara de origine n-au folosit; poleit cu aur să fi fost și la o astfel de vârstă nu mă angaja nimeni. Sugestiile de a mă face „independent”, „liber-profesionist” nu mă atrăgeau, fiind bine informat de pericolele ce m-ar fi așteptat. Am găsit însă încă o ocazie – tot o bursă, de data aceasta din fonduri ale *Uniunii Europene* – care mi-a făcut posibil un stagiu de doi ani și jumătate la *Universitatea din Köln*, într-un colectiv de pe lângă una din catedre, unde profesorul – șeful catedrei respective – era implicat în niște proiecte de cercetare utilizând mijloace electronice. A urmat o experiență de vreo 2-3 ani de meditații pentru liceu, inclusiv bacalaureat, prilej cu care am putut compara nivelul de pregătire de aici cu cel din România – acesta ar merita poate o tratare separată, multe aspecte părându-mi-se și mie la început de necrezut. În tot acest timp eram obligat ca o dată la trei luni să mă prezint la *Cfciul de Muncă* (care între timp își schimbase denumirea, plus de vreo patru ori și sediul!), înregistrându-mă în continuare ca „In căutare de lucru” (Arbeitssuchender), procedură care nu-mi asigura nimic financiar, însă conta imens pentru recunoașterea anilor de muncă în total pentru pensie. Celor cu statutul nostru ni se recunoștea – pe baza cărții de muncă și a unor formulare completate exact – o vechime în muncă numai de...60% din timpul lucrat (deși în țară lucrasem și sâmbetele!); o reducere substanțială chiar dacă încadrarea în categoria profesională era corectă și echivalentă cu cei de aici. Era o lege nouă, intrată în vigoare doar cu un an înainte de a veni noi în Germania. Am găsit în final – până la urmă tot datorit unei relații, soția mea lucrând deja de mai mulți ani la *Cfciul de Presă al Asociației Parohiale Evanghelice* din Köln – un loc la *Academia Melanchthon*, o instituție de învățământ și cultură pentru adulți, subordonată aceleiași instituții, unde lucra și soția

mea. Angajarea în cadrul unor proiecte, apoi ca responsabil de proiecte, a fost pe termen nelimitat, însă nu cu normă întreagă, nici măcar pe jumătate, ci cu un număr mic de ore pe lună. De acolo am ieșit la pensie. Pe lângă această activitate – încheiată în 2009 - am început acolo din anul 2000 să țin conferințe și seminarii în calitate de „lector liber-profesionist”, pe diferite teme ca: „Dialogul între Știință și Religie”, „Informație și comunicare”, „Tradiții culturale din Europa de Răsărit” – cu precădere din România, sau pe teme din istoria contemporană – primul și cel de al doilea război mondial prin prisma evenimentelor din Răsăritul Europei, ș.a. Tot din anul 2000 durează și cea de a treia legătură cu *Academia Melanchthon – Cercul Cultural româno-german DIALOG*, pe care îl conduc împreună cu soția mea, instituția respectivă punându-ne la dispoziția săli și aparatură pentru manifestările noastre, pe teme de istorie, societate, cultură, religie, etc.

În momentul de față, ce legături mai aveți cu România?

Obiective și subiective. În prima categorie intră faptul că am în continuare și cetățenia română (alături de cea germană, chiar dacă birocratia administrativă din țară îmi face greutăți la prelungirea pașaportului românesc), ca și locuința pe care o avem în continuare în București, unde ne oprim de fiecare dată când venim în țară. În cea de a doua categorie intră legăturile sufletești pe care le am cu vechii prieteni, foști vecini sau colegi de școală, de facultate sau de serviciu, amintirile evenimentelor trăite în decursul unei vieți, ca și amintirea celor care au părăsit viața pământescă – din familie sau dintre bunii prieteni.

Când ați fost ultima dată în țară? Ce v-a surprins (plăcut, sau dimpotrivă) cu ocazia acelei vizite?

Ultima dată am fost în țară în luna mai 2019 – numai în București. M-a surprins plăcut – ca și în anii anteriori – climatul de ordine și chiar curățenia de pe străzi și din locurile publice, mult mai evident decât cu peste 10-12 ani în urmă și mai ales în comparație cu climatul din multe cartiere ale orașelor din Germania. Și un ultim, dar nu neînsemnat aspect pozitiv, pe care nu-l dezvolt acum, este libertatea de expresie, în multe privințe mai mare în România decât în Germania zilelor noastre. Mai puțin plăcută a fost impresia lăsată de personalul din unele magazine sau restaurante, cu o atitudine deloc prietenoasă. De asemenea, prestațiile instituțiilor publice lasă mult de dorit: cozi lungi și inutile, insuficientă automatizare a serviciilor, comunicare defectuoasă cu publicul.

De ce vă este dor din România? Există ceva ce vă lipsește, ceva ce nu puteți găsi în Germania, țara în care trăiți acum?

În primul rând de locurile și atmosfera familiare, unde fiecare colț mă leagă de câte o amintire din „viața mea anterioară” (m-am expatriat în fond la vârsta de 48 de ani!), de prietenii (care mai sunt în viață), de atmosfera primitoare, plină de viață, comunicativitatea specifică meridionalilor. În Germania îmi lipsește și acel respect față de bunul simț, de buna creștere, de valorile tradiționale în general, respect care în Occident scade pe zi ce trece.

Köln, 17 ianuarie, 2020

Picnicul satului global

Oana Pughineanu



Teodor Ivailov Assenov (Bulgaria)

Din (Monumentul) (2015), acvaforte, acvatinta, ac rece, 98 x 117 cm

Trăim între copii. Aproape tot ce putem vedea, poate fi copiat, transformat în memă, reprodus de milioane de ori și împrăștiat în rețea. Unul dintre cei mai inteligenți comentatori ai tehnologiei, Kevin Kelly, observă că în momentul în care copiile devin practic "free", libere și gratuite, consumatorii vor căuta altceva în produse. Aproape că ne scufundăm într-un discurs intimist de început de secol XX, dar o intimitate oximoronică, o "intimitate expusă" de fiecare după posibilități: în reality show-uri sau pagini personale de facebook și instagram. Rețetele de succes trec prin corpuri personalizate care le reproduc/copiază și le aruncă din nou în rețea.

Care sunt totuși, cele 8 caracteristici "better than free", la mare căutare, în opinia lui Kelly? Prima este personalizarea. De la globurile de crăciun cu numele celor care le primesc cadou, la medicamentele care vor fi personalizate, rulează o întregă economie, specializată în copierea "lucrurilor care nu pot fi copiate". Al doilea lucru căutat este interpretarea. De la interpretarea analizelor medicale, la interpretarea zgomotelor pe care le scot țevile ruginite din pereți, până la formatorii de opinie ceea ce este căutat, plătit și cumpărat este interpetul (fie el și unul AI). Al treilea lucru este autenticitatea, aici însemnând creșterea în valoare a produsului. Semnătura autorului pe o carte sau un produs în garanție sunt mărcile autenticității. Accesibilitatea urmează autenticității. Ea se adaugă vechilor forme de proprietate, dublând cu o lume virtuală (cloud) posibilități infinite de stocare a informațiilor. Practic, consumatorii plătesc abonamente pentru domenii care le permit să depoziteze informații de depășesc

spațiul oferit de calculatorul personal. Se poate chiar stoca "întreaga" viață în cimitire virtuale și memorii virtuale. Embodiment (întruparea) este un alt "item" la mare căutare: festivaluri, concerte, autori de cărți, staruri, influenceri văzuți de aproape sau simpla mostră de iaurt pe care o poți gusta în hipermarket. Urmează "patronage", sau dorința consumatorilor de a plăti pentru anumite produse pe care le apreciază. Kelly dă exemplul formației Radiohead care i-a lăsat pe fani să plătească cât considerau ei că se merită pentru o copie a albumului. Amintim și restaurantele în care consumatorii plătesc, la fel, la libera apreciere. A opta calitate căutată în lumea abundentă a copiilor este "findability", a fi ușor de găsit. Industria atenției nu face altceva decât să producă moduri cât mai sofisticate care, împreună cu personalizarea îți aduc sub nas exact produsele pe care le dorești sau ai putea să le dorești. Kelly vorbește despre "agregatori", mai bine spus agregatori de vizibilitate (gen ghidul TV) care îți arată ceea ce merită să privești.

Desigur toate aceste caracteristici nu sunt la îndemâna oricui. Ele sunt costisitoare și pentru unii sunt chiar obiecte de lux. Totuși, chiar și ele pot fi copiate, iar dacă nu copiate, imitate sau adaptate. Inconștient sau nu ele pătrund în "așteptări", în "comportament" chiar și în societăți precum a noastră, care descoperă și tot descoperă consumul ostentativ, pentru status. "Patronage"-ul probabil e cel mai greu de adaptat, corelația dintre abundență-risipă nedepășind la noi debușeul în șpagă/bacșiș. Faci patronage cu zâmbetul personalizat al chelnerului, taximetristul care se îndură să îți ia și câinele și, oarecum cu preotul și medicul care

îți patronează "patronageul". Ne învârtim parțial în jurul unor copii "gratis" (mereu pe cale de criminalizare): muzică, filme, sofoturi, dar în general, în țările în curs de dezvoltare copiile sunt extrem de profitabile. Ele sunt unicul lucru la care indivizii au acces, și pot fi vândute la prețuri apropiate de original sau chiar mai mari. De exemplu, produsele din hipermarket sunt o copie a suratelor lor europene, hainele, parfumurile și chiar evenimentele precum festivalurile sau emisiunile tv, la fel. Multe dintre caracteristicile sus numite pot fi înghesuite în ceea ce mai nou se numește "experiență", iar aici, pentru că experiențele au nevoie de un grad destul de mare de programare pentru a fi livrate corect, intră în joc imaginația fiecăruia care suplinește organizarea și intră la categoria farmec local. Pentru că nu poți să îți personalizezi garsoniera, ratele sau călătoriile așa cum ți-ai dori, poți încerca să-ți personalizezi experiențele "gregare", banale. Mai mult de atât, în același timp poți să le faci și vizibile (ce rost are o personalizare invizibilă?). Una dintre modalitățile cele mai simple de a reuși este ca oriunde te-ai afla să te comporți ca la un picnic. În public, dar totuși pe pătura ta. De exemplu, la film. S-au dus vremurile în care ne scufundam anonimi în întunericul sălii și ne trăiam pe ascuns emoțiile zgândărite. S-a dus și vremea în care unul sau doi vorbăreți șușoteau până cineva îi ruga să înceteze, uneori chiar bunul lor simț. Acum câteva zile am avut norocul să trăiesc o experiență personalizată (prin propagare) la filmul 1917 (care nu te adoarme, ci te ține în priză și merită văzut pe ecran mare). Personalizarea a decurs așa: trei adolescenți în stânga vorbeau cu voce tare în limba hashtag (adică descriau/indicau ceea ce văd pe ecran). Pe rândul din spate erau două cupluri "despărțite". El stătea cu ea. Ea cu ea. Ei vorbeau despre mașini (ce mașini au, ce mașini vor să își cumpere, audi, desigur). Ele vorbeau despre altele, care cu cine e cuplată, care e mai bogat, că unul și-a făcut piscină mai mare decât piscina nu știu cărui hotel, dar ea are relatii extraconjugale, stă cu el doar pentru bani, ce să-i faci, e de înțeles, o fi bogat dar nu mai are 20 de ani samd, samd, samd). Absolut toți cronțaneau furajele specifice locului și fâsâiau sticle de coca cola ba când cădeau buncărele peste soldați, ba când fugeau de gloanțe. În momentele de respiro era și mai rău, deși s-ar putea spune că imaginile cu șobolani erau dublate cu un sunet potrivit, de chips roțnit cu dinții din față. Nu a lipsit aproape nimic dintr-o experiență demnă de secolul 21 și un produs de calitate, care știe să dea cu coatele ca să facă diferența între atâtea copii: imediatitate, interpretare, autenticitate, accesibilitate, întrupare și posibilitatea de a găsi într-o clipă generatorii tuturor acestor calități. Numai meschinăria i-a împiedicat pe cei câțiva spectatori tăcuți să-și exercite "patronage"-ul și să plătească efectele extra după cât considerau ei de bună cuviință. Ba unii au și vociferat întrebându-se la finalul filmului de ce nu pot sta repsectivele persoane acasă, să se uite din copia piscinei lor imense la copia unui film pe copia unui laptop? Dar asta, doar pentru că nu înțeleg conceptul de "vizibilitate", și nici măcar copia lui.

Poezie italiană contemporană

În acest număr al rubricii de poezie italiană contemporană vă prezentăm unele poezii extrase dintr-un important proiect antologic „Clasa noastră îngropată – cronici poetice din lumile muncii”, îngrijit de Valeria Raimondi, apărut la *Editura Pietre Vive*, Italia, 2019.

„Precaritatea, șantajul relocării, reducerea rolului public al economiei, au lăsat muncitorii singuri să ducă o luptă adesea fără speranțe. Această antologie situează diferiții protagoniști pe același plan, fără distincție de vârstă, recunoașteri literare, limbaje folosite și vrea să povestească prin versuri, de fiecare dată nimicitoare, ironice, dramatice, lirice, lumea muncii precare, luptele de mai demult, daunele ecologice și cele aduse sănătății. Pâinea cea de Toate Zilele, cronicile de la locurile de muncă, *Homo Aeconomicus*, act de acuzație față de munca trăită ca înstrăinare, șuvoiul continuu, metafora victimelor muncii și la locul de muncă sunt cele trei secțiuni - recipiente ce clasifică și dispun antologia, în mod voit lipsită de informații bio-bibliografice referitoare la fiecare autor în parte. Impactul este acela al unei voci colective și compozite. Dorința este ca proiectul literar să coincidă în cele din urmă cu aplicarea politicii de luptă și de renaștere.” (Valeria Raimondi, editor și fondatoarea antologiei)

CHRISTIAN TITO

Farmacist – Taranto, Milano

(Moto: „Capitalului/ poate ca acest lucru să-i rămână în gât,/ osul fără carnea cuvântului” - Giovanni Raboni)

Instantaneu

Între șoseaua de centură și infernul dintr-un gri cub

Care, multor stele, potrivit sediu este
Pentru meetingul de piață

Și iată piața în formă de

Tort și în jurul tortului multe

Cuțite

Și contururile cu cuțite gata să

Se facă în bucăți, un bărbat arată agitat

Diapozitivele

Și cu agitație citează un scriitor ce a spus:

„nu contează dacă nu te interesezi de război

Pentru că războiul se interesează de tine”

Un poet deghizat într-un angajat de-al lor scrie:

„nu contează dacă voi nu citiți poeziile

Pentru că poezia vă va citi pe toți”

LUCA BASSI ANDREASI

Geometru, metalurgist - Brescia

(Muncitor metalurgist din întâmplare, scriu poezie la serviciu, la linia de asamblare. În schimb, la presă mai bine să nu scriu.)

Statutul muncitorilor

Și despre Statut ai aflat?

Da, mi-a părut rău.

Este important să nu fi suferit.

Nu, de fapt agoniza de mult timp.

S-a dus în vârful picioarelor.

Ai fost la înmormântare?

Nu, nu m-au lăsat.

Nici pe mine.

MATTEO RUSCONI „ROSKACCIO”

Muncitor metalurgist - Lodi

(Moto: „Deci spune-mi camarade Soare/ chiar nu ți se pare/ c-ar fi puțin cam idiot/ să dăruiești o zi ca aceasta/ unui stăpân?” - J. Prévert)

Îmi iau acasă zgomotul fabricii

ca un veteran care poartă înlăuntrul său
amintirea războiului.

Sub duș regălesc scârțâitul metalului
lovitura ciocanului

și prin păr am așchiile împrăștiate ale unui
cristos din fier.

Timpul ciclu este important mai mult decât
sufletul

viteza este totul

progresele sunt totul

și îmbătrânirea mea este nimicul

eu sunt doar un mecanism substituibil.

Îmi duc acasă mirosul fabricii

ca un câine ce se întoarce dintr-o plonjare în
mocirlă

și pe margine mă gândesc deseori la timpul
pierdut acolo

înăuntru

la poezia de Prévert din dulăpiorul meu

și la soarele ce arde umerii

în timp ce la pielea mea s-a gândit deja
dizolvantul.

FOUAD LAKEHAL

Șomer - Algeria și Italia (Brescia)

(Nimeni nu îți poate lua libertatea. Doar tu o poți pierde.)

Muncă

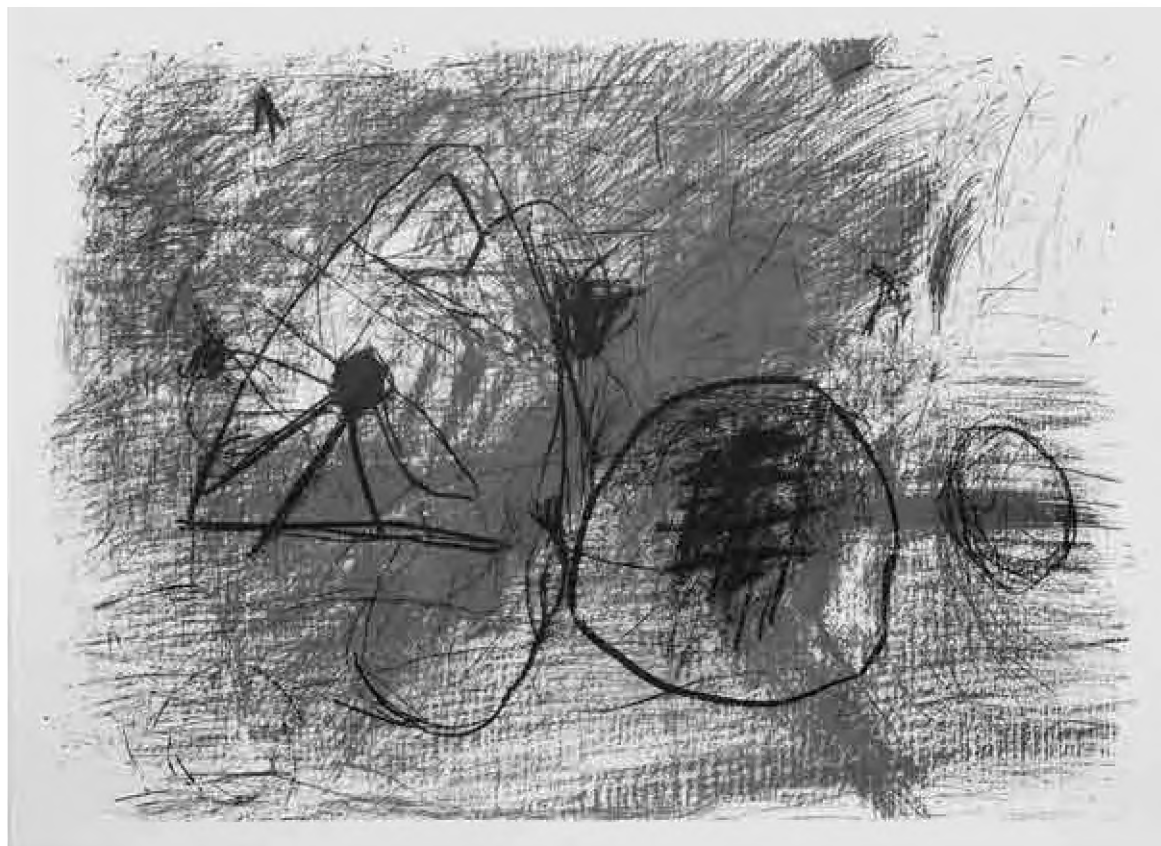
Aluminiu lichid, cuptor la

Șapte sute. Salopetă de azbest, săruri de

condens. Trece patronul: *Eu vă*

biciuiesc!

Mă opresc colegii (l-aș fi topit).



Arman Vahanyan (Armenia)

Fără titlu III (2014), litografie ofset, 62 x 86,5 cm

Vinerea este noaptea noastră,
ne oprim ca să mâncăm
ceva, se întâmplă dintotdeauna la
trei noaptea.

Aluminiu topit, cuptor la Șapte sute.
Salopetă de azbest, săruri de fuziune.
Presa se înfurie, ceasul
fuge din urmă, fețele noastre răvășite sunt
șterse precum hârtia statului de plată.

Eram uniți, solidari,
ne susținea spiritul glumeț al
întrecerii, ne întreceam între noi până la
epuizare. Răceam băuturile
sub jetul de apă
ruginită, comunicam prin
gesturi, vorbeam cu intermitență
între o lovitură și alta a presei.

Mâncam sandviciuri oxidate de uzură

încălzite pe marginea cuptoarelor așteptând ora
șase.

Ce bucurie când sosea camionagiul
francez care ne aducea mereu o sticlă:
îmi plăcea să mă uit pe furiș la ceas
când era cinci și
patruzeci și șase.

Aluminiu topit.
Salopetă de azbest.
Cuptor la Șapte sute.
Eu eram prezent acolo înăuntru.

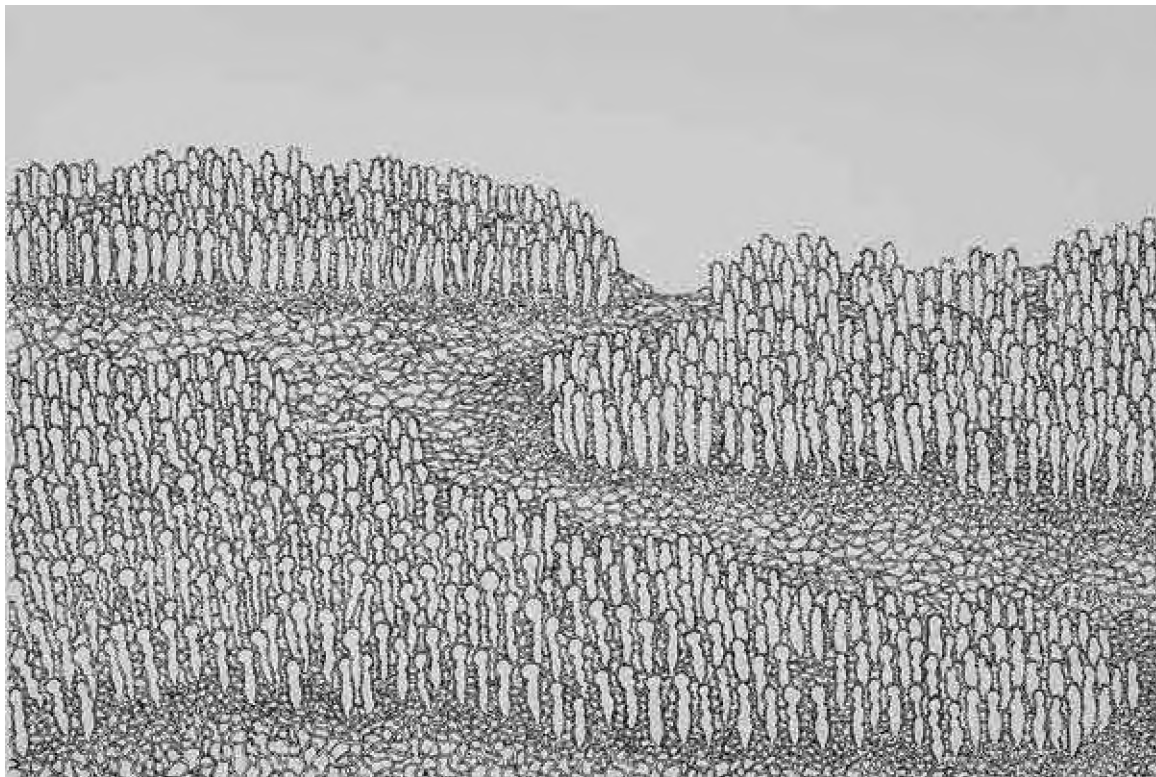
FRANCESCO TOMADA

Profesor și poet - Gorizia
(Moto: „A murit muncind/ optzeci de ani i-a
petrecut în osteneală/ pe groapă are crucea de
tablă/ un număr și o grămadă de pământ/ mergea
la toate manifestările partidului/ spunea că nu
ar fi vrut preotul/ dar paralizia/ nu l-a lăsat să
vorbească.” - Luigi Di Ruscio)

Double face Gând la ieșirea din tura de noapte

Privește macaralele din Marghera
foarte înalte și albe în întuneric
ca rădăcini de copaci plantați
pe dos
în pământ

deci acesta nu este cer
ci un cer răsturnat, aceasta
nu e viață
ci ceea ce vieții îi este luat



Winnie Mak (Hong Kong)

Traseu vechi (2016), serigrafie, 42 x 63 cm

MARCO CINQUE

Jurnalist, muzician - Roma
(Lucrez la „Il Manifesto”, scriu și cânt pentru cei din
urmă.)

Tata construiește mine

Am terminat tura
la fabrica de mine
și în seara asta
voi vorbi cu copilul meu

îi voi zice: „fiule
țările civilizate
construiesc arme evolute
pentru popoarele
necivilizate și nedezvoltate

dar să nu risipești mâncarea
fiul meu
pentru că fiecare mușcătură din pâinea asta
costă o viață
nevinovată ca a ta.”

ANNA LOMBARDO- GEYMONAT

Profesoară și scriitoare - Veneția

(Poezia trebuie să aducă lumină și conștiință acolo
unde întunericul este mai sumbru și unde pânzele
nedreptății, în mod strâns legate de structura
organizațională pe care a-ceas-tă lume și-a dat-o,
devin mai dese. Sunt convinsă că termenul po-
e-ti-ca noastră, a femeilor, este matur încât să-și
asume și această responsabilitate.)

Te-ai întors exact de Crăciun

Ajunsesem bine de Crăciun
cu entuziasmul primei dăți:

Vreau să fac bine, știi,
mă căsătoresc la anul viitor în aprilie.
Aveai o bicicletă nouă
- de un roșu, îmi amintesc, de cuptor adevărat -
economiiile obligatorii ale mamei tale. Venisem
cu încrederea în acel mediu
ce mie mi se părea mereu infern și tu
ne iluminai cu viitorul tău. Plecai și veneai gata
să faci câteva ore
extraordinare,
și extraordinar, o dragă, era doar că eram toți
bine batjocoriți.
Luna nu o vedeam aproape niciodată
și soarele ne ardea nările,
tu slăbiseși așa de brusc încât într-o zi te-am
acoperit cu un
sicriu. A fost acea muncă blestemată, acea
îmbrățișare a producției,
și noi, tineri bătrâni,
te priveam neîncredători cum luptai. Acolo în
iarba rece acele culori nu
știi că veghează steaua ta, care înainte de acel
visat aprilie
avusese sărutul tău de pământ.
Pe bici o dusesem înapoi în acea seară. Mama ta
o pusese în
cămăruța ta
și n-a mai încetat să aștepte la fereastră. Tatăl tău
a rămas stins să
fumeze, așezat, abandonat rușinii serii
și toate stelele în jur stăteau și se uitau.

Traducerea din limba italiană
de **Claudia Albu-Gelli**

Selecție texte și prezentare
de **Serena Piccoli și Giorgia Monti**

Un spațiu al metamorfozei(I)

Mircea Moț

Din momentul în care intră în grădina țigăncilor, ademenit de răcoarea și de umbra copacilor, asupra profesorului Gavrilesco începe să se exercite o acțiune menită să-i schimbe condiția și să-l readucă la un punct de unde și-ar putea schimba existența.

Într-o primă etapă a acestei metamorfoze, profesorul este întâmpinat, am mai spus-o de altfel, de tânăra oacheșă, care-l conduce la o „căsuță” ascunsă „între niște tufe mari de liliac și de boz”. Ținând seama de faptul că la Mircea Eliade niciun detaliu nu este întâmplător, semnificațiile simbolice ale celor două plante se cuvin menționate, cu atât mai mult cu cât trimit spre contextul în care este plasat modestul profesor de pian.

Supranumit „floarea memoriei”, *liliacul* este asociat credinței că mirosul lui trezește amintirile de mult uitate, pentru a fi rețraite.

Cealaltă plantă, care ascunde „căsuța” țigăncilor este *bozul*, plantă „considerată de români planta infernală, fiind denumită din acest motiv și «poama dracului». Deoarece din boz se făceau focurile rituale în zilele și în săptămânile morților, se poate presupune că în vremuri preistorice a fost o plantă totemică sau întruchiparea vegetală a strămoșului mitic¹. Așadar, cele două plante prezente în text trimit la ideea de amintire(Gavrilesco nu trebuie lăsat să-și aducă aminte) dar și la practici străvechi de care spațiul țigăncilor nu este deloc străin.

În interiorul „căsuței” domnește *penumbra*: „Gavrilesco pătrunse într-o penumbră curioasă, parcă ferestrele ar fi avut geamuri albastre și verzi”. Venit din lumina de-a dreptul agresivă de afară, specifică aceluși deșert în care căldura îl lovește în creștet pe colonelul Lawrence ca o sabie, profesorul este plasat în acest interior, unde se întâlnesc lumina și întunericul, marcând o nehotărâre, o ezitare ce pune în lumină experiența pe care o va trăi Gavrilesco. Dicționarul limbii române îi atribuie penumbrei sensul de „zonă incomplet luminată, cuprinsă între zona umbră sau cea luminoasă” sau „o zonă de trecere dintre lumină și umbră”.

Sunt de reținut în egală măsură și alte detalii. Fereastră, cea care delimitează spațiul interior de cel exterior, un „înăuntru” de „afară”, lasă impresia că ar fi avut geamurile *albastre și verzi*, două culori nelipsite de semnificații simbolice. Albastrul rămâne „culoarea simbolică a infinitului, cerului, perfecțiunii, absolutului, luminii spirituale, idealului, dragostei platonice(...)”. Rece și inaccesibil, albastrul e culoarea depărtării de lumea reală și de viață². După un alt dicționar, „albastrul este „culoarea cea mai adâncă: privirea pătrunde într-însa fără să întâlnească niciun obstacol și se rătăcește în nemărginire, ca și cum culoarea ar încerca mereu să scape. Albastrul este cea mai imaterială dintre culori: natura nu o înfățișează, în general, decât alcătuită din transparentă, adică un vid acumulat; vid al aerului, al apei, vid al cristallului sau al diamantului”. Mai mult, „aplicată pe un obiect, culoarea despovărează formele, le descheie, le desface”(s.n.). Pentru pictorul Kandinsky, albastrul „este deopotrivă o mișcare de îndepărtare a omului și o mișcare dirijată doar spre propriul său centru care, totuși, atrage omul spre infinit și trezește în el

dorința de puritate și setea de supranatural³. În ceea ce privește *verdele*, o semnificație a culorii, valabilă pentru devenirea lui Gavrilesco, este menționată de dicționarul de simboluri al lui Ivan Evseev: „Există o terapeutică a verdului, asimilată, pe plan psihologic, unui *regresus ad uterum*”⁴. În asemenea situație, ferestrele căsuței filtrează lumina de afară, naturală, proiectând asupra personajului culorile semnificative pentru a întări ideea că acțiunea exercitată de țigănci asupra lui Gavrilesco se consumă evident într-un context cu profunde semnificații simbolice și mitice, sub semnul unei „nehotărâri” a luminii și a umbrei, a aducerii aminte și a redobândirii condiției ideale, ce nu exclude până la urmă într-adevăr ideea aceluși *regressus ad uterum*.

Revenind, în interiorul căsuței din grădina țigăncilor, atunci când aude zgomotul tramvaiului cu care circulase atâția ani, semn al lumii reale, de afară, Gavrilesco reacționează semnificativ, sugestie că acea lume reală i-a devenit nu doar îndepărtată, ci și străină: „Auzi, depărtat, apropiindu-se tramvaiul și uruitul metalic i se păru atât de insuportabil, încât își duse mâna la frunte”. Să reținem faptul că abia în momentul în care zgomotul tramvaiului și agresivitatea lui se pierd, abia atunci Gavrilesco o descoperă pe bătrâna care aștepta, amănunt ce trimite spre o simbolică trezire/deșteptare a profesorului, a omului comun: „Când zgomotul se pierdu, descoperi lângă el, așezată la o măsuță cu picioarele scurte, cu o ceașcă de cafea înainte, o bătrână care-l privea curios, așteptând parcă să se trezească”(s.n.).

Profesorul Gavrilesco, cel care în lumea de afară, în realitatea cotidiană, primea bani pentru meditațiile sale(prilej pentru amintitul calcul făcut de personaj în tramvai), acum el este acela care trebuie să plătească, să se dezică, să elibereze în mod simbolic de bani(din cauza cărora a căzut în ingrata condiție de profesor). Gavrilesco începe să se desprindă de lumea din care a venit, fiindcă banii pe care trebuie să-i plătească țigăncilor reprezintă tocmai echivalentul câtorva lecții și al unor drumuri cu tramvaiul: „-Trei lecții de pian!exclamă el, începând să se caute în buzunare. Fără să mai socotim tramvaiul dus și întors”. Să nu uităm nici faptul că bătrâna rămâne „pe gânduri”, privind-l pe Gavrilesco și pregătind probabil ritualul transformării acestuia. Ea îl tratează pe Gavrilesco așa cum se cuvine unui individ modelat după tiparele lumii de afară și condiției pe care i-o fixase această lume, întrebându-l dacă este „muzicant”. Prin răspunsul său, Gavrilesco se dezice încă o dată de condiția unanim recunoscută și de lumea din care a venit: „Sunt artist(...) idealul meu a fost, de totdeauna, arta pură. Trăiesc pentru suflet”. O serie de gesturi ce par ale unui om dezorientat întăresc impresia că profesorul Gavrilesco începe să se delimiteze de lumea obiectelor: „Vă cer iertare- i se adresează el babei- așezându-și pălăria pe măsuță și începând să depună în ea obiectele pe care le scoate din buzunare”.

În „căsuța” veche, timpul obiectiv este suspendat, personajul trăind mai degrabă sub semnul unui timp subiectiv, ce nu mai poate fi măsurat cu ceasornicul(„să știi că iar a stat ceasul”).

Gavrilesco este supus la proba ghicitului; el refuză să aleagă nemțoaica(nemțoaice sunt Hildegard,

iubita sa din tinerețe, și Elsa, nevastă-sa). Îmi permit să întrezăresc aici ezitarea și frica omului comun trebuind să aleagă între două condiții, între iubirea pură și condiția de artist, și condiția de profesor inevitabil asociată Elsei. Prin ghicit, personajul este lăsat în voia hazardului și scos din orizontul existenței sale de până acum,absolut previzibile .

Până să ajungă însă la locul unde va fi supus acestei probe, Gavrilesco traversează o grădină ce poate trece drept spațiu supus actului civilizator, amintind grădina edenică. Înainte de a trece în următorul spațiu, Gavrilesco face din nou un gest ce pare inexplicabil. Luându-și înapoi obiectele de care se lepădase, el se întoarce simbolic la lumea de afară, agățându-se cu disperare de o realitate care, bună sau rea, îl protejase și-l obișnuise cu condiția lui mediocră: „Gavrilesco tocmai începuse să-și transporte diferitele obiecte din pălărie în buzunare”.

După traversarea grădinii⁶, profesorul intră într-o altă grădină, care atrage atenția cititorului prin faptul că, neîngrijită fiind, conține sugestii că Gavrilesco renunță la grădina paradisiacă, ajungând într-un spațiu în care vegetația amenință de-a dreptul agresiv autentice simboluri: „Intrară într-o grădină neîngrijită, cu *trandafiri și crini* pierduți printre bălării și tufe de măceș”. În această grădină atrage atenția în primul rând prezența trandafirului cu semnificațiile sale simbolice. El este într-adevăr „semn al renașterii, ca orice floare, simbol al contemplației prin sugestia de spațiu închis, de recipient al misterului”⁷. Dicționarul de simboluri menționează faptul că în iconografia creștină „trandafirul este potirul în care a picurat sângele lui Hristos, fie o transfigurare a picăturilor de sânge, fie simbolul rănilor lui Hristos”⁸. Oricum, prezența trandafirului nu poate fi întâmplătoare în spațiul acestei grădini năpădite de bălării, cu atât mai mult în cazul unui prozator la care dincolo de suprafața textului se bănuiesc „zonele lui «profunde», mitico- arhetipale, transistorice”⁹. Pe de altă parte, crinul, sinonim al albului și al purității, este prezent în amintitul dicționar ca „floarea iubirii, a unei iubiri intense, dar care, în ambiguitatea ei, poate să fie irealizabilă sau refuțată sau sublimată”¹⁰.Semnificațiile simbolice ale celor două flori ies în evidență prin contrastul cu vegetația parazitară ce le amenință, încercând să le maculeze, cu bălăriile ori cu măceșul, în realitate un „trandafir sălbatic”, ce a ratat șansa de a se integra grădinii.

Note

- 1 Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri*, București, Editura Cox, 2007
- 2 *Ibidem*
- 3 Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, București, Editura Artemis, 1994
- 4 Apud Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Op. cit.*
- 5 Ivan Evseev, *Op. cit.*
- 6 „Gavrilesco trece dintr-o grădină atent îngrijită într-una interioară, înșesată cu bălării, scimbând registrul recognoscibil al civilizației cu cel aleatoriu(«rit de trecere», după cunoscuta definiție a lui Arnold von Gennep)” (Ștefan Borbely, *Un mit modern: La țigănci*, în *La țigănci de Mircea Eliade, în cinci interpretări. Biografia unei capodopere*. Selecția textelor și coordonarea volumului: Ion Simuț, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2008, p.94
- 7 Doina Ruști, *Dicționar de simboluri din opera lui Mircea Eliade*, București, Editura Vremea, 2005, p.208
- 8 Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Op.cit.*
- 9 Matei Călinescu, *Nouăsprezece trandafiri: o lectură profundă*, în *Despre Ioan P. Culianu și Mircea Eliade. Amintiri, lecturi, reflecții*, Ediția a doua revăzută și adăugită, Traducere din limba engleză de Mona Antohi, Iași, Polirom, 2002, p. 51
- 10 Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Op.cit.*

Cartolina 15 + 1

Cristina Struțeanu

Fetelor, doamnelor, frumoaselor, istețelor, scriitoarelor, auzit-ați domniile voastre de Ileana cea șireată? Dintr-o poveste de Slavici. Dar de băcița de la oi, care a venit la conac nici îmbrăcată, nici dezbrăcată, nici călare, nici pe jos, cu o călcătură moale și una tare? C-așa ceruse boierul. Niște încercări. Ca să vadă de merită careva, din muieretul de pe 15 poște din jur, să fie luată de soață. De obicei, prințesele își provocau pețitorii, nu? Și împărații, bărbați desigur, puneau la cale întreceri pentru mâna fiicelor. Mare greșală pe boierul din poveste, mă rog, treaba lui. Poate izbânditoarea va fi fost chiar atât de deșteaptă, încât să nu-i arate că-i mai grozavă decât el...

Și-a pus ciobănița un năvod pre dânsa, goală, s-a pus apoi pe un mânz de asin, de mai mult pășea, decât călărea. Și, după ce a pus de i-a fost căsăpita turma stăpânului, le-a pus pe mioare, care cu spinarea, care cu burta-n sus, încât umbla când pe tare, când pe moale. Cale lungă. Ce să mai zică boierul? A pus-o de mămăligă. El a vrut-o. Recunosc că m-am întrebat mereu ce fel de suflet avea fata aceea. Minte, da, din belșug. Dar ce inimă, să ucidă la rece făpturile pe care trebuia să le păzească? Doar ca demonstrație. O fi fost mamă bună apoi?! Poate boierul o merita. Altă discuție, altă găscă-n altă traistă. Să rămânem la cestiune...

Mă tem că scriitoare nu putea fi păstorita noastră. Deocamdată. Bănuie că nu știa nici iscăli. Așa că, în ce-o privește, rămâne-n aer provocarea Virginiei Woolf, cu al său eseu din 1929, „O cameră doar a ei”

Oricum, bună, incitantă și modernă idee să se scoată un volum cu depeșe de răspuns. De pe la noi. „Scrisori din țara mea”. 15 la număr. S-a vrut o antologie? Nume actuale de femei cu condei. Majoritatea tinere. Unele deja repere. Cu premii. Traduse. Altele debutante. S-a vrut „o cartografiere locală și curentă a mediului de exprimare al scriitoarelor din România”. Hm, cam abia program. Și vag. Poate era binevenit, atunci, un mai amplu cuvânt de întâmpinare, unde să fi fost măcar amintite și acele scriitoare deschizătoare de drum, precum Hortensia Papadat-Bengescu, să zicem. Nu neapărat asta s-a dorit... Buuun.

Dar ce? Din fericire, mesajele în replică, acele 15, nu toate bat cu avânt și în forță spre feminism. Nici pe nevoia de independență, de bănuțul propriu (îndestul...) și de-o cheie, cu care să te fereci în „camera ta”. Nici pe nevoia de a fi avut felurite experiențe și larghețe de timp, precum domniile scriitorilor-bărbați, nici măcar pe demonstrația că există, că nu ești o umbră. Că ai dreptul să te „exprimi”...

Din moment ce Ișus a prețuit atât de mult femeia, ce să te mai pui să demonstrezi? Gargară contra bărbaților, post matriarhat? Are rost? Nu-i o miză cam insignifiantă, care te coboară? Nedreptate, agresiune, violență continuă să existe, da. La... avans și la cheniză, unele muieri sunt încă învinețite și storcoșite-n pumni, când soții beau mai abitur și simt nevoia să-și descarce furia și frustrările. Dar nu numai ca femeie te poți revolta, ci și ca bărbat, ca om, ca androgin, ce vrei, ca orice ființă. Și ca plantă, de ce nu? Doar mimoza pudica sau senzitivă, s-a văzut, s-a demonstrat, chiar aflată într-o încăpere alăturată, începe să se ofilească și-și pleacă ramurile abătută, dacă în odaia vecină e chinuit un iepure. Natura nu e indiferentă...

Ciudat sau nu, mie, toată îmbătoșarea asta îmi dă un soi de anxietate, precum Lilith. Luna neagră, astru nălucă, domnind când Selena e în scădere. Niciodată n-am înțeles bine din vorbirea astrologilor ce e cu Lilith. Și cu legenda despre prima femeie, cea care a refuzat să stea cu Adam. Făcută tot din pământ, nu din... coasta lui. Și de ce-ar exacerba musai feminismul această Lilith. Așa c-am lăsat-o moartă...

Virginia Woolf însăși spunea: „Ca femeie nu am o țară. Ca femeie nu-mi doresc o țară. Ca femeie, țara mea e întreaga lume”. Până aici, perfect. Ba, mai mult, credea că femeia care scrie nu trebuie să urască, să se teamă sau să fie furioasă, pentru că „este fatal să accentueze, oricât de puțin, orice nedreptate, să pledeze pentru o anumită cauză, oricât de dreaptă, să vorbească într-un fel conștient de statutul său de femeie.”

Ei bine, drăguțele mele doamne și domnule, cetindu-vă, eu m-am ales cu ceva absolut stenic, dinamic, vital. M-am trezit văzând o gașcă de fetișcane pe gardul liceului, balansându-și picioarele - băiețește, nu grațios studiat - și sărind, când echilibrul se cam fărâma și devenea precar de la atâtea voci gureșe, uneori și mici țipete sau rățoieli, care se acopereau unele pe altele, care mai de care. Iar voi, fetelor, una câte una bruscați țâșnați. Săreați jos. Când devenea iminentă o căzătură-bușitură. În cele din urmă, dădeți mâna s-o sprijiniți și pe Angela Marinescu. Rămasă acolo ca o cioară? Nu, ferit-a Sfântul, dar cocoțată și ea sus pe gard. Binevenită, nu rătăcită printre tinerele. Ce nostim. Numai că, pare-mi-se nu era încă Angela, ci doar Basaraba-Angela Marcovici. Ce dacă se născuse-n 41? Acolo îi era locul. Lângă Teona cea de douăzeci de ani și-un pic, maxim încă trei. Dar ce visceral-sensibil și profund scrie Teona. Aferim.

Și, colac peste pupăză, mă veți ierta sau nu, trebuie să răstorn ce mai am în gușă. Mi s-a năzărit și altă imagine. Un... harem!! Ce blasfemie, ce injurie, o să vreți să mă sugusați! Voi aveți o mulțime de dinți contra bărbaților împilatori și misogini, iar eu îmi permit să... Ce să fac? Sinceritatea te poate omori, desigur... Vă rog numai, cu imaginația pe care ați probat-o prin scrierile domniilor voastre, să-ncercați să vă autotranspuneți în acel mediu. Haremul. Mamă, ce texte ar ieși. Cu mult peste scenariul serialului cu Suleyman Magnificul. Este? Mai bine-aș fi fost o mutăloaie, decât să mă dau pe mâna condeielor voastre cele ascuțite. Deh, fiecare pasăre...

În fond, ce vreau să spun? De ce m-am vârat între cele 15 replici date Virginiei Woolf? Dacă ar fi să fie fiecare din ele o zi, ar însuma două săptămâni, nu? Plus ziua Angelei Marinescu, cea cu vârful. Singura ce i se adresează cu „Dumneavoastră” celebrei englezoaice de acum un veac. Ce distanțare, cum s-a mai răslețit de restul grupului... Îndreptățiți. Vorbește și-n numele bătrâneții, pe care V.W. n-a degustat-o. Numai și pentru asta, vrând-nevrând, îi e superioară. Bătrânețea - „cea mai intimă perioadă a vieții noastre, cea mai dificilă, cea mai completă și cea mai distrugătoare bombă cu ceas pe care ne-a dat-o Dumnezeu în marea milă a Sa.”

Din păcate, după cum sunt bătrânii de pornit, dar... (știți bine ce vers urmează) mi-e cu nepuțință și mie să nu mai citez. Zice A.M.: „am curajul să vă spun, cu experiența de viață pe care o am, că

nu mă interesează aproape deloc bărbații din punctul de vedere pe care l-ați invocat. Bărbații sunt minunați, alergăm după ei negându-i. Îi negăm și-n același timp ne-am da viața pentru ei. Bărbații sunt o limită a minții noastre, o limită care ne obligă să inventăm lucruri atât de minunate, cuvinte atât de rafinate, să suportăm o umilință de-o perversitate de mare clasă.(.....) Cuvintele sunt cerul, stelele, dorința noastră de a transcende. (...) O femeie nu e o ființă dependentă. O femeie e o felină. Ați văzut feline dependente?(...) Dacă ar fi după mine, aș face artă și în comă.”

Deci, care cameră doar a ei? ...

Și iar „Dragă doamnă Virginia Woolf, sunteți o foarte mare scriitoare, dar am senzația uneori că vă alintați. Haideti să gândim o singură clipă ca niște bărbați. Să fim preciși, să fim obiectivi, să nu ne lamentăm, să scriem până ne țâșnește sângele din nas, să fim libere cu adevărat și în cazul acesta societatea care ne înconjoară s-ar putea să nu mai existe. Și atunci să ne-o construim noi.”

Punct și de la capăt.

Pot oare, împotmolindu-mă în „O cameră doar a ei”, să nu mă opresc și la Tatiana Țibuleac? Pentru că zice și ea: „În camera mea – doar a mea – e mereu îmulzeală. Oamenii, care mi-au bătut zâmbind la ușă, nu mai încap de mine. Străini, care au învățat să fie eu mai bine ca mine, mi-au ascuns cheia. Scrisul face asta, am aflat. Te decojește și te lasă cu nervii pe dinafară, ca pe un leș încă viu. Te încurcă și te ceartă cu tine însăși...”

Ei?

Ei da, iubitele mele, asta-i scrisul total, fie de ești bărbat, fie de ești femeie, fie de ai camera ta sau doar o debara, fie de scrii pe genunchi sau pe o manșetă de ziar, pe laptop sau pe fața de masă, ca poezii mari băutori. La o pârđalnică de cârciumă de cartier. Oare să nu fi știut Doamna Woolf?

Doamnelor Adela Greceanu, Adina Rosetti, Ana Maria Sandu, Angela Marinescu, Cosmina Moroșan, Diana Bădica, Elena Stancu, Elena Vlădăreanu, Ioana Bâldea Constantinescu, Lavinia Braniște, Mihaela Michailov, Rucsandra Pop, Svetlana Cârștean, Teona Galgoțiu, Tatiana Țibuleac, domniile voastre desigur știți. Că e vorba de o ofrandă. Ofrandă de sine. De potențialul ăla creator, pitit în adânc, darul de dăruit, binele de făcut, iubirea de iubit, sufletul rănit de vindecat, de lecuit, cuvântul de rostit, nu vorbe, nu palavre, nu trâncăneli, nu bla-blauri... Puteți oferi chiar cerul. Ce dacă nu-i al nostru? Devine, când îl dăruieți. Dăruind, vei dobândi (nu pun ghilimele...). Talantul ce l-ați primit se întoarce la Dumnezeu. Însutit. Mai contează ce zic bărbații? Haida, de. Să fie sănătoși. De ne sunt dragi, de nu... De au oarece dreptate, de nu... Îi îngăduim.

Iar cuvintele, da, sunt sălbatice. Sunt divine. Sunt vii. Nu se cuvin stăpânite, nici hărțuite. Se zbat, se aspresc, se zvârcolesc. Nu se vor strunite. Și deodată, nu-nțelegi cum și nici de ce, se lasă moale. Se lasă luate-n brațe și legănate. Îți devin prunci. Când simt harul? Puritatea? Nu genul sau sexul. Nici de ai au ba o cameră a ta. Să nu spuneți că n-ați aflat asta! Că nu cred. Prea scrieți bine...

Și, poate, atunci vine și clipa întâlnirii cu „Lecția despre cub” a lui Nichita. Ne poate da lecții? Cine zice NU?

Iar eu, cine-oi mai fi și eu, de m-am strecurat între scrisorile domniilor voastre? musca la arat?

Succes!?

Claudiu Groza

Excelent aleasă, în cheie rafinat-ironică, tema ediției de anul trecut a Festivalului de Teatru de la Piatra Neamț: *Succes!*, o chestionare acută a obsesiilor lumii de azi. Selecția, cu accent major pe teatru contemporan, a coagulat inspirat spectacole subsumate temei, majoritatea exhibând experiența individuală. Festivalul a devenit astfel o imagine a privirii individului spre lume, în oglindă cu viziunea societății asupra individului.

Dincolo de lungul titlu *Sub fiecare pas e o mină neexplodată dintr-un război neterminat cu tine* (Teatrul Tineretului, Piatra Neamț), regizorul-scenarist Radu Afrim propune un spectacol de o emoționantă intimitate. Un spațiu „de tratament” care ar putea fi supranumit *Depresivii anonimi* (deși majoritatea eroilor nu-și recunosc vulnerabilitățile) se transformă într-un spațiu de introspecție, de autochestionare personală, de confruntare cu propriii demoni – iar titlul cel lung metaforizează splendid exact acest război interior. Spectacolul are dinamice și amuzante – întrucât ludic-cinice – scene de grup, dar miza sa cade pe monoloage, pe experiențele cele mai bine ascunse ale personajelor, în discursuri care provoacă empatie, care stârnesc *omenescul* privitorului, acea solidaritate sufletească pe care de obicei o ținem bine de tot în frâu.

Lucreția Mandric a fost, cu vervă și ostentativ-invazivă alură a personajului, pivotul acțiunii, „tămăduitoarea” eroilor care și-au trădat surprinzător, în solitudine, măștile sociale, recunoscându-și slăbiciunile, fricile, traumele. Echipa de interpreți a fost completată de Cătălina Bălălu, Nora Covali, Corina Grigoraș, Gina Gulai, Ada Lupu, Cristina Mihăilescu, Paul-Ovidiu Cosovanu, Valentin Florea, Forin Hrițcu, Mircea Postelnicu, toți în partituri susținute vital și ludic. Foarte eficientă prin minimalismul ei conturat prin elemente de decor care nu stânjenesc dezvoltarea spațială a fost scenografia Alexandrei Constantin, „tare” muzica lui Cosovanu & Răzvan Murariu.

Sub fiecare pas... e un spectacol de mare sensibilitate, care-l validează o dată în plus pe Afrim ca... autor dramatic.

Un fel de „istorie domestică”, cu inserturi amuzante și pitorești elemente de atmosferă a fost *Micul nostru centenar* de Maria Manolescu, înscenat de Dragoș Alexandru Mușoiu la Reactor de creație și experiment din Cluj. Centenarul bunicii dintr-o familie oarecare, sincron cu „marele centenar” național, este pretextul dezvăluirii conviețuirii dintre trei generații, fiecare cu fixațiile, temerile, marotele și rigiditățile sale. O bunică ce nu vrea să-și abandoneze trecutul compus din sute de mici obiecte ce-i aglomerează casa, trei adulți care încearcă să-i deblocheze cumva încăpățânarea, și ei la fel de înverșunați, și un copil care descoperă trecutul din mărunțișuri și încearcă să-l proiecteze cumva în viitor.

O poveste plină de umor și de duioșie, jucată firesc și calm, exact în spiritul scriiturii, de Alexandra Caras, Paula Rotar, Adonis Tanța, Paul Socol și Doru Taloș, într-o scenografie bogată, ingenioasă și deloc îmbăcsită a Andei Pop.

În *Medea's Boys* (Teatrul Apollo 111, București), flerul hermeneutic al regizorului Andrei Măjeri a avut un suport solid în scenariul scris de Ionuț Sociu, cu fragmente din *Medea* lui Euripide. Cei doi tineri creatori au o viziune foarte proaspătă și vie despre teatrul extrem-contemporan, așa că spectacolul are

exact tempoul vital, mixul potrivit de umor și ludic, de superficialitate și profunzime care să-i asigure succesul.

Un „chef” al foștilor argonauți – încă tineri bărbați cu pronunțat *sex-appeal* – este nu doar prilejul rememorării aventurilor din expediția după Lâna de Aur, ci și o ocazie de sondare a propriei virilități și a valorilor masculinității patriarhale în raport cu dimensiunea fragilă, vulnerabilă, „feminină”, a sinelui fiecăruia.

Spectacolul combină reușit scenele tragediei antice cu momentele scenariului, fără stridențe de limbaj sau sincope de articulare regizoral/actoricească. Vitalitatea interpretării, fluxul dezvoltării intrigii, alternanța de secvențe fruste și introspecții sunt atuuri certe ale montării.

Absolut cuceritor, cu fluiditate și fluentă, versatilitate și naturalețe, extravertit și reținut, după situația scenică, au jucat Eduard Trifa, Alexandru Ion, Alex Mirea, Vlad Ionuț Popescu, Alex Chindriș și Florin Aioane, în partituri cu siguranță memorabile pentru spectatori.

Foarte bine gândit, dar fără ostentație „simbolică”, ci integrată natural în spațiul scenic, decorul Irinei Chirilă – o corabie-bar care susține perfect nevoile scenografice. Bine articulate simbiotic coregrafia lui Attila Bordas, plină de sugestii semantice, și muzica lui Adrian Picioara, exotic-contemporană.

Medea's Boys calibrează într-o manieră de remarcă textul dramaturgic canonic cu sensibilitatea de receptare de azi. Or asta îl face un spectacol-jalon pentru momentul teatral actual.

Foarte puternic, nu neapărat prin specificul documentării, ci mai degrabă prin catalizarea și exhibarea unor trăiri/sentimente de copleșitoare profunzime, a fost *Shakespeare pentru Ana* de Luminița Țăcu și Mihai Fusu (Centrul de Arte Coliseum, Chișinău). Montarea Luminiței Țăcu pleacă de la interviuri realizate în trei penitenciare din Republica Moldova, cu deținuți închiși pentru diverse delictive, mai grave sau mai puțin, de vârste diferite și de condiții sociale variate.

Ce dă o remarcabilă unitate spectacolului – preținzând însă și un efort de concentrare și intuiție din partea spectatorului autohton – este limba, acel *jargon* basarabean care mixează româna cu rusisme, regionalisme și arhaisme. Aparent un impediment al spectacolului, această amprentă lexicală este un vehicul cathartic: dacă reușești să spargi bariera neobișnuitului *slang*, poți împărtăși, ca spectator, emoții de neuitat, o empatie fără rest.

Rememorări ale unor vieți adesea cenușii, cu nostalgii a ce putea să fie, promisiuni de viitor, introspecții de uimitoare profunzime pentru personaje aparent atât de simple conturează un univers greu de suferințe și aspirații, care nu poate să nu te marcheze ca privitor.

Spectacolul este gândit minimalist, cu monoloage statice, în care actorii își impun o economie rigidă a dinamicii scenice. Abia fundalul video punctează într-un fel dinamica ansamblului. Dar tocmai această rigoare scenică potențează semnificația textului și-i dă spectacolului atmosfera aparte.

Foarte bine și-au controlat ținuta scenică, cu un impact pe măsură asupra publicului, actorii Alexandru Pleșca, Ghenadie Gălcă, Doriana Zubcu-Mărginean, Olga Guțu-Cucu, Diana Decuseară-Onică.



Frontal

Shakespeare pentru Ana este un spectacol frisonant, care sparge orice aparențe sociale.

O deconstrucție chirurgicală a clișeele sociale operează și Gianina Cărbunariu în *Frontal*, producție a teatrului-gază cu premiera chiar în festivalul nemțean.

„Adaptare foarte liberă după *Povestea unui om leneș* de Ion Creangă”, adjuvată de documentarea de teren a lui Valer Simion Cosma și a echipei artistice, spectacolul decupează în secvențe-*flash* diverse aspecte ale inechității sociale din România de azi, bazate pe o intuitiv-resimțită public antinomie dintre „harnici” și „leneși”, „generatori de bunuri” și „asistați”.

Scenariul alătură situații și evenimente discutate pe rețelele sociale și într-o media nivelatoare de nuanțe, așadar încadrate în clișee care n-au un suport obiectiv, ci doar un halou scandalos-senzaționalist-exemplificator. Spectacolul evocă situațiile, accentuând indirect – adică nu pedagogic – absurdul acestora, artificul etichetării cu orice preț și a „rezolvării”, astfel, a chestiunilor sensibile social. De la „Petrică”, asistatul social care e substitutul „leneșului” crengian, la tânărul ucis într-o țară scandinavă sau elevii deveniți marionete ale profesorilor disperăți să-și păstreze locul de muncă, sau la muncitorul străin înjosit subuman de lăcomia și cinismul patronului, *Frontal* prezintă nu doar personaje, ci conturează din frânturi o adevărată frescă socială a României de azi, cu lașități, ipocrizie, complicități vinovate, cinism și indiferență față de clasa vulnerabilă, dublate de o disperată încercare de salvare proprie: „scapă cine poate”. Un nemilos portret radiografic al zilei, se poate spune.

Emanuel Becheru, Paul Ovidiu Cosovanu, Nora Covali, Corina Grigoraș, Florin Hrițcu, Dragoș Ionescu, Lucreția Mandric, Ruxandra Maniu, Mircea Postelnicu, Andrei Merchea-Zapotoțki și Cristina Mihăilescu au întruchipat pe rând toate personajele istoriilor scenice, cu aplomb și haz uneori, cu rigoare și tensional, alteori, în scenografia eficientă, articulată inteligent pe suprafața de joc, care a permis fluentă trecerii dintre scene, a lui Mihai Păcurar.

N-am avut senzația, la premieră, că spectacolul a ajuns la *flow*-ul potrivit, existând anumite întârzieri de tempo, ce se vor fi reglat între timp, care au dat o anume uscăciune unora din momente. Dar asta e doar o observație punctuală, de parcurs.

Evident că, abordând un subiect atât de sensibil în România de azi, *Frontal* ar putea fi acuzat de „stângism”, mai ales în peisajul otova-capitalist al rețelelor de socializare. O oarecare frustete aridă a documentării și precizia netă a narațiunii regizorale dau apă la moară unei asemenea etichetări. De aceea aș fi simțit nevoia, personal, a unui contrapunct emoțional – nu patetic, firește – în intrigă, care să coboare nițel discursul de la argument la sentiment.

Oricum, pentru cine nu are preconcepții „imuable” asupra temei, *Frontal* este un spectacol care ar trebui să ne deschidă ochii.

Valoarea artei în 2019

Silvia Suciu

În ce privește piața de artă, în 2019 nu au fost doborâte recordurile anterioare (*Salvator Mundi* rămâne cea mai bine vândută lucrare din istorie, pentru 450 de milioane de dolari, în 2017), dar au fost confirmate, încă o dată, certitudinile. Ca și în anii anteriori, recordurile de vânzare au fost înregistrate de cei doi lideri mondiali de pe piața de artă, Sotheby's și Christie's, în cea mai mare parte la sediile din New York. Privatizarea casei de licitație Sotheby's, prin cumpărarea acesteia de către magnatul franco-israelit Patrick Drahi, o aduce într-o poziție din care poate concura mai bine cu Christie's.

Dominația Impresioniștilor

În urmă cu 150 de ani, pictura impresioniștilor era denigrată, hulită și respinsă de ziariști, critici și publicul larg. Însă eforturile unor negustori de artă destoinici au adus-o în atenția publicului și a colecționarilor și au făcut-o să fie cea mai apreciată până astăzi.

Nu e de mirare că lucrarea cea mai bine vândută din 2019 a fost pânza *Căpițe* (1891), semnată de Claude Monet. Ca în cazul a numeroase lucrări semnate de Monet, primul proprietar al lucrării a fost cel mai important susținător al lui, Paul Durand-Ruel. După cum reiese din istoricul tranzacțiilor acestei lucrări, în 1892 lucrarea a schimbat mai mulți proprietari: Durand-Ruel a vândut-o familiei Potter Palmer (Chicago), s-a întors la Durand-Ruel care a revândut-o lui W.C. Van Horne (Montreal); acesta a revândut-o la scurt timp lui Durand-Ruel care a vândut-o în noiembrie 1892 aceleiași familiei Potter Palmer. Cu siguranță că un negustor cum era Paul Durand-Ruel a ieșit în câștig la fiecare tranzacție. Lucrarea s-a aflat în proprietatea familiei Palmer aproape 100 de ani. În 1986 a fost scoasă la vânzare, la Christie's, New York. În 2019, proprietarul a obținut pentru „Căpițele” lui Monet 110.747.000 de dolari. Este prețul cel mai mare plătit vreodată pentru o lucrare a lui Monet.

Motivul „căpițelor” la Giverny a fost tratat de Monet într-o perioadă scurtă de timp, între sfârșitul anilor 1880 și începutul anilor 1890. Se observă adesea în pânzele lui o abundență de roșu, datorată cataractei de care artistul suferea. În urma celor două operații la ochi survenite în 1923, Monet scapă de cataractă, dar dobândește capacitatea de a vedea anumite frecvențe ultraviolete, pe care ochiul uman este incapabil să le surprindă în mod normal. Iar efectul abstract al tablourilor sale devine și mai pronunțat, făcând din Monet un precursor al abstracției.

Referitor la această lucrare, vicepreședintele casei de licitație Christie's și șeful Departamentului de Impresionism și Artă Modernă din New York, Julian Dawes, a declarat: „Rar vedem pe piață lucrări de un asemenea calibru, încărcate cu un simbolism imens; din cauza acestei rarități, la licitație s-a văzut o concurență acerbă între colecționari pentru acest tablou de excepție.”

Locul patru în topul celor mai scumpe lucrări din 2019 îl ocupă lucrarea lui Paul Cézanne, *Ceainic și fructe* (1888-1890), care a făcut parte din colecția magnatului american din industria mass-media, S.I. Newhouse. Lucrarea a fost vândută tot prin casa de licitație Christie's, iar moștenitorii lui Newhouse au primit pentru această lucrare aproape 60 de milioane

de dolari. În 130 de ani, lucrarea a avut 9 proprietari, a călătorit pe mai multe continente (Europa, Africa, America de Nord) și a făcut obiectul unui furt. În 1978, lucrarea a fost furată din rezidența din Massachusetts a lui Michael Bakwin (împreună cu alte 6 tablouri); pe atunci, lucrarea era evaluată la 600.000 de dolari. A apărut pe piață în 1999, când o firmă dubioasă din Panama care se afla în posesia tabloului, l-a scos la vânzare. În urma unui proces care a durat mai mulți ani, lucrarea a fost returnată familiei Bakwin. Totuși, recordul pentru cea mai valoroasă lucrare a lui Paul Cézanne a fost stabilit în 2011 cu pictura *Jucătorii de cărți*, estimată la 250-300 milioane de dolari, care, în urma unei vânzări private, a ajuns în posesia Familiei Regale din Qatar. Acest pictor respins sistematic de juriul Salonului Oficial, ridiculizat de contemporanii săi și „ale cărui tablouri se vindeau în 1890, la moș Tanguy, cele mari cu o sută, cele mici cu patruzeci de franci”, constituie în prezent una dintre culmile picturii universale.

Arta contemporană câștigă teren

În „Top 10 cele mai vândute lucrări din 2019”, șapte lucrări au fost realizate după 1960, lucru care indică o tot mai mare apetență a colecționarilor pentru arta contemporană.

Dacă în 2018 lui David Hockney îi revenea titlul de „cel mai bine vândut artist în viață”, în 2019 titlul a fost revendicat de Jeff Koons, cu lucrarea *Rabbit* (*Iepure*, 1986), care a suscitat numeroase controverse, fapt pentru care casa de licitație a luat măsuri suplimentare de marketing pentru prezentarea operei: „Când am prezentat *Iepurele* pe piață, am vrut să-l contextualizăm în mod corespunzător ca pe o capodoperă contemporană, ca pe un anti-David care semnifică moartea sculpturii tradiționale - perturbând mediul în același mod în care Jackson Pollock a redefinit definitiv noțiunea de pictură cu lucrarea *Number 31* [1950].” - a declarat Alex Rotter, președintele Christie's pentru Departamentul de Artă Contemporană. Se pare că acest lucru le-a ieșit organizatorilor, de vreme ce lucrarea a obținut peste 90 milioane de dolari.

Iepurele prezintă trăsăturile definerii a artei lui Koons, având acea notă jucăușă și năzdrăvană a controversatului artist neo-pop, care declara într-un interviu: „Ceea ce le spun eu oamenilor este că nu trebuie să-și ștergă trecutul... Lucrurile cu care sunt în contact, lucrurile simple care sunt frumoase, cum este o floare. Sau acel mic lucru sentimental pe care ne amintim mereu că l-am văzut când eram copii și când ne vizitam bunica.” Chiar asta sugerează această *Iepure*: o „jucărie” imensă.

Într-un top al celor mai scumpe tablouri (peste 50 de milioane de dolari) din 1985 până în prezent, Pablo Picasso figurează cu paisprezece lucrări, fiind unul dintre artiștii preferați ai colecționarilor de artă. „Picasso este un teoretician, el fărămă toate jucărelele oamenilor pentru a le descoperi modul de funcționare, pentru a afla la ce mai poate servi grămada asta de resturi ruginite care este istoria picturii. (...) Jocul constă în a le împerechea, a le desperechea, hazardul luând parte la joc; (...) Picasso pleacă de la opera de artă pentru a ajunge la opera de artă.” În 2019, lucrarea *Femeie cu câine* (1962) s-a vândut la Sotheby's cu aproape 55 de milioane de dolari. Pictura o



Jeff Koons

Rabbit, 1986. © Christie's

reprezintă pe soția sa, Jacqueline Roque, împreună cu Kaboul, câinele afgan al artistului. Picasso a fost unul dintre cei mai mari iubitori de câini din istoria artei (și Constantin Brâncuși apare în numeroase fotografii alături de câinele său Polaire); în numeroase portrete din perioada cubistă a lui Picasso apare un personaj alături de un câine. Artistul a declarat odată: „Adesea, dacă [Kaboul] îmi vine în minte atunci când lucrez, gândul la el mă face să modific ceea ce pictez. Nasul de pe față devine mai lung și mai ascuțit. Părul femeii pe care o schițez devine mai lung și mai pufos.” Acest câine acționa ca o muză pentru artist. Picasso a pictat șase portrete ale Jacquelinei Roque cu Kaboul, dovedind marea sa dragoste pentru ambele ființe.

Din topul celor mai vânduți artiști din 2019, mai fac parte: Robert Rauschenberg (*Buffalo II*, 1964, Christie's, 88.805.000 de dolari); Andy Warhol (*Double Elvis*, 1963, Christie's, 53 de milioane de dolari); Ed Ruscha (*Hurting the Word Radio #2*, 1964, Christie's, 52.485.000); Francis Bacon (*Study for a Head*, 1952, Sotheby's, 50.380.000 de dolari); Mark Rothko (*Untitled*, 1960, Sotheby's, 50 de milioane de dolari); David Hockney (*Henry Geldzahler and Christopher Scott*, 1969, Christie's, 49.557.100 de dolari).

Tot în 2019, doi artiști și-au stabilit o cotă mai mare față de anii anteriori: KAWS și Banksy.

Site-uri consultate:

www.sothebys.com, www.christies.com

Note

- 1 Impressionist & Modern Art evening sale, 14 mai 2019, Sotheby's New York, <https://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2019/impressionist-modern-art-evening-n10067/lot.8.html> - accesat la 30 decembrie 2019.
- 2 Annie Armstrong, *The 10 Most Expensive Works Sold in 2019*, în www.artsy.net, 26 decembrie 2019.
- 3 Simon Houpt, *Muzeul operelor dispărute*, Vellant, București, 2009, p. 113.
- 4 Art Media Agency (AMA), *250 M\$, a new record for a painting?*, 4 May 2011.
- 5 Ambroise Vollard, *Amintirile unui negustor de tablouri*, Editura Meridiane, București, 1969, p. 32.
- 6 Comunicatul de presă al licitației din 15 Mai 2019, *Christie's To Offer Trove Of 11 Masterpieces From The Collection Of S.I. Newhouse*, <https://www.christies.com/about-us/press-archives/details?PressReleaseID=9329&lid=1>
- 7 interviu cu Robert Storr, *Art Press*, nr. 151, octombrie 1990, în Catherine Millet, *Arta contemporană. Istorie și geografie*, Vellant, București, 2017, p. 29.
- 8 Benjamin Fondane, *Brâncuși*, Limes, Cluj-Napoca, 2008, p. 44
- 9 B. Friedewald, *Picasso's Animals*, New York, 2014, p. 51.

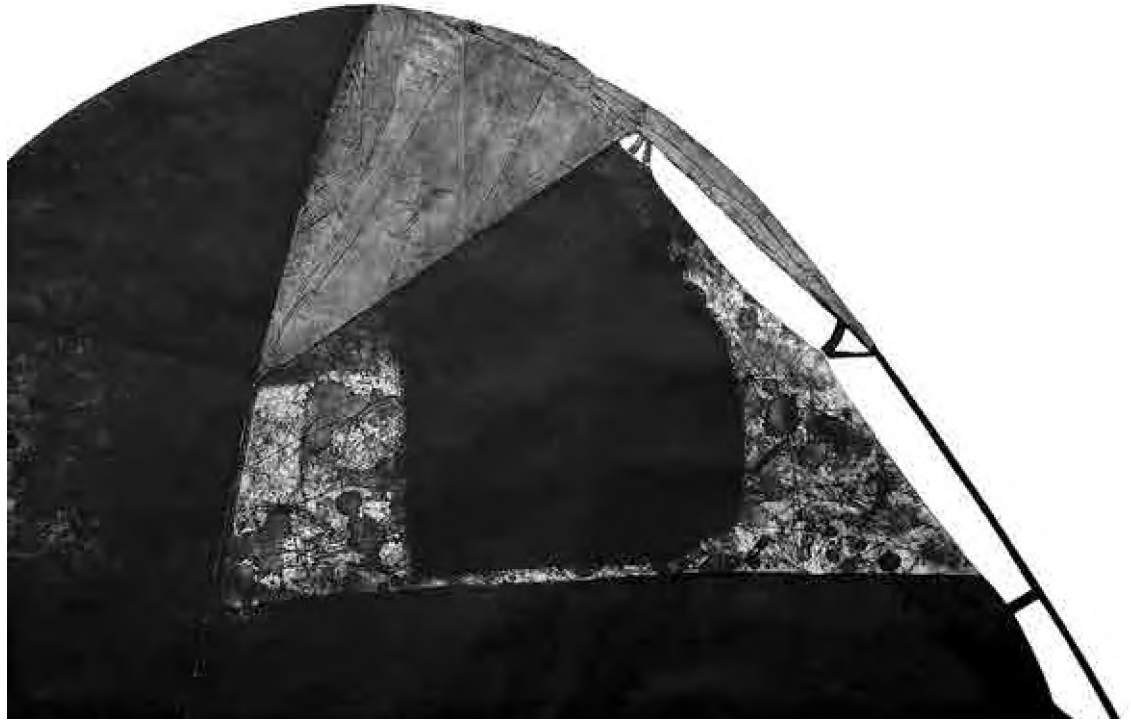
Artă și vindecare Tribuna Graphic 2019

conceptuale de largă respirație (sau nu, dar aceasta depinde de abordarea fiecăruia), grafica pare sora ei mai tânără, mai alertă, uneori mai agitată, care se menține în relație directă cu mediul ambiant, cu tehnologia comunicării și cu ideile vii, în mișcare permanentă. Grafica pulsează în ritmul cotidianului, realizându-i o cardiogramă precisă, pe coordonate simbolice.

Ceea ce profilează această ediție a *Tribuna Graphic* este participarea multor artiști din Extremul Orient, proveniți din China, Japonia, Coreea de Sud, Taiwan sau Hong Kong. Prin urmare, suntem imersați într-un anumit context ideatic și imagistic, în care se propun astfel de eseuri vizuale care pun întrebări, oferă răspunsuri sau, pur și simplu, motive de meditație încărcate de tradiția artistică și intelectuală a Orientului. Un anumit mod de a percepe realitatea, de a o aborda și de a o comenta ni se dezvăluie în planșele intens colorate sau brăzdate de linii subțiri și cu migală înodate.

Toshihiko Ikeda, de pildă, în piesele care poartă aproape sardonice în titlu cuvântul „confortabil”, expun coșmarescul nipon, populat de ochi surpați și dinți cavernali, ca o expresie a imaginarii răsăritului de soare în care clocesc și clocestesc acarieni spirituali infernali în forme avortate. Coreeanul Yonggu Shin, pe de altă parte, propune un *Vis* însuflețit de roșu, în care flori, oameni și pietre conviețuiesc la marginea mării liniștite, în nemărginirea care începe acolo unde nu există ideea sfârșitului. Akimitsu Tamawake merge și mai departe în exploatarea simbolisticii orientale, în lucrările *El trăiește*, cele ca niște pete de cerneală peste ceea ce selectăm din viață, și în care omul cu picioarele-copaci, cu Centura lui Orion ca șiret la nădragi și cu pieptul doldora de nori așteaptă să ne dezvăluie secretul existenței sau o glumă deșantată (deși nu-i sigur că nu sunt același lucru).

Kyeongah Min, în *Creație*, dă o replică în gamă caleidoscopică viziunii lui Michelangelo, în care, de la momentul atingerii, cercurile lichide se



Teodor Ivailov Assenov (Bulgaria)

Pe (*Cortul*) (2015), acvaforte, acvatinta, ac rece, 90 x 138 cm

multiplică permanent, reverberând în imaginația fecundă din care se nasc eroi tradiționali și moderni, orientali și occidentali, serioși și hâtri. Oarecum în același registru fractalic, Minnie Mak expune cu virtuozitate și cu răbdare de-a dreptul mistică reprezentarea migăloasă a umanității miceliale, în lucrări dense, în care detaliile microscopice sunt, după cum mărturisește artista, realizate dintr-o singură linie, neîntreruptă. Taiwanezul Shiou-Ping Liao întrebuințează semne și simboluri tradiționale sau uzuale moderne și concepe un limbaj propriu, care include toate posibilitățile de comunicare, de la o virtualitate științifico-fantastică, la ancestrala scriere rongo-rongo.

Ceilalți artiști, însă, nu rămân cu nimic mai prejos, convertind propriile percepții, idei sau obsesii în opere extinse vizual și profunde conceptuale. Miguel Rivera alcătuieste alegorii care funcționează pe baza geometriei culorii, în timp ce Ernst Metzke face uz de culori fără flexiuni,

îngregimentate în forme drepte, pentru transmiterea neparazitată a mesajului limpede, pe alocuri politic și contondent. István Orosz repune pe masă paradoxurile logice vizuale ale lui Escher iar Caroline Koenders exploatează valențele comunicaționale și sugestive ale benzii lui Moebius. În mod asemănător, Leon Zakrajsek utilizează delimitarea strictă a câmpului cromatic de cel vid, chiar dacă în cel dintâi hotarele sunt difuze, extrapolând tensiunea dintre creat și increat. Artistul bulgar Teodor Ivailov Assenov constăuiește monumente masive, umbrite, din cărămizi care poartă însemne ale prezentului, dar care emană aerul atemporal al tumulilor stepei. Un aer mistic și amenințător emană și portretele întunecate ale Izabellei Gustowska, din care răzbat presiuni tripofobice. Nubia Landell Valdivia meditează în *Chemarea muntelui* asupra suprapunerii straturilor geo-antropice, construind forme de relief din conglomerate umane. Comentarii asupra relației



Franca Bartholomäi (Germania)

HAIDE (*Căi cântăreți*), triptic (2014), xilogravură, 97 x 201 cm

dintre mediu și factorul antropic operează și Tomáš Žemla, pentru care vegetalul este învăluit în baloți din prefabricate, ca indiciu al felului în care omul ia în posesie ambientul. David Frazer se concentrează exclusiv asupra peisajului, de la nivelul ochiului de pasăre, în *Așteptând ploaia*, și așa cum pământul mohorât își așteaptă seva, și imaginea în alb-negru își așteaptă culoarea vitală.

Maria Chiara Toni, în *Eclipsele sale*, profilează razele suțiri și stridente care străpung noaptea omului și oferă înguste viziuni ale unei realități mai largi decât spațiul. Valeria Bertesina pornește de asemenea din întuneric, din magma coșmarului vânat, pentru a dura de aici o coloană a infinitului din coduri de bare ale existenței cuantificabile în bani. Tot ea expune și o Veneție roșie, compusă din toropeli toride și tăcute, în contradicție cu imaginea clasică a orașului lagunelor. Arman Vahanyan ne vorbește, parcă, prin zvâcniri jungiene manifestate în ipoteze ale devenirii, în lucrări surprinse pe traseul oținerii sensului (și rămase, astfel, fără titlu). Într-un stadiu pre-conceptual își plasează opera și Karol Pomykala, care în *Schimbări* speculează asupra posibilităților de devenire a ceea ce încă nu a fost creat, ramele delimitând spații albe în loc de imagini. În cazul lui José de Guimarães situația este diferită, el fixând vizual explozia culorilor, a formelor și a înlănțuirilor de sens într-o manieră care amintește de Miró. În registru abstract evoluează și Elvyra Katalina Kriauciunaite, cu un joc al marcajelor ce par să identifice genele dominante în dauna celor recesive, într-un spațiu definit rectangular. Patryk Lutomski adoptă limbajul umorului absurd, *Peștele în masă*, cu linii puține și cu parcimonie a culorilor, părând un text urmuzian transpus grafic. Elementul zoomorf este prezent și la Stoimen Stoilov, în seria *Bărbați și animale*, care împinge meditații în zonele grotescului, ridiculizând delimitarea dintre om și animal în accente monstruoase. Motivul relației dintre cele două registre, uman și animal, este pregnant și în lucrările expuse de Franca Bartholomäi, în care scenariul clasic al contactului pur dintre copii și cai capătă accente



Patryk Lutomsky (Polonia)

Expoziția ansamblului (2013), linogravură, 59 x 80 cm

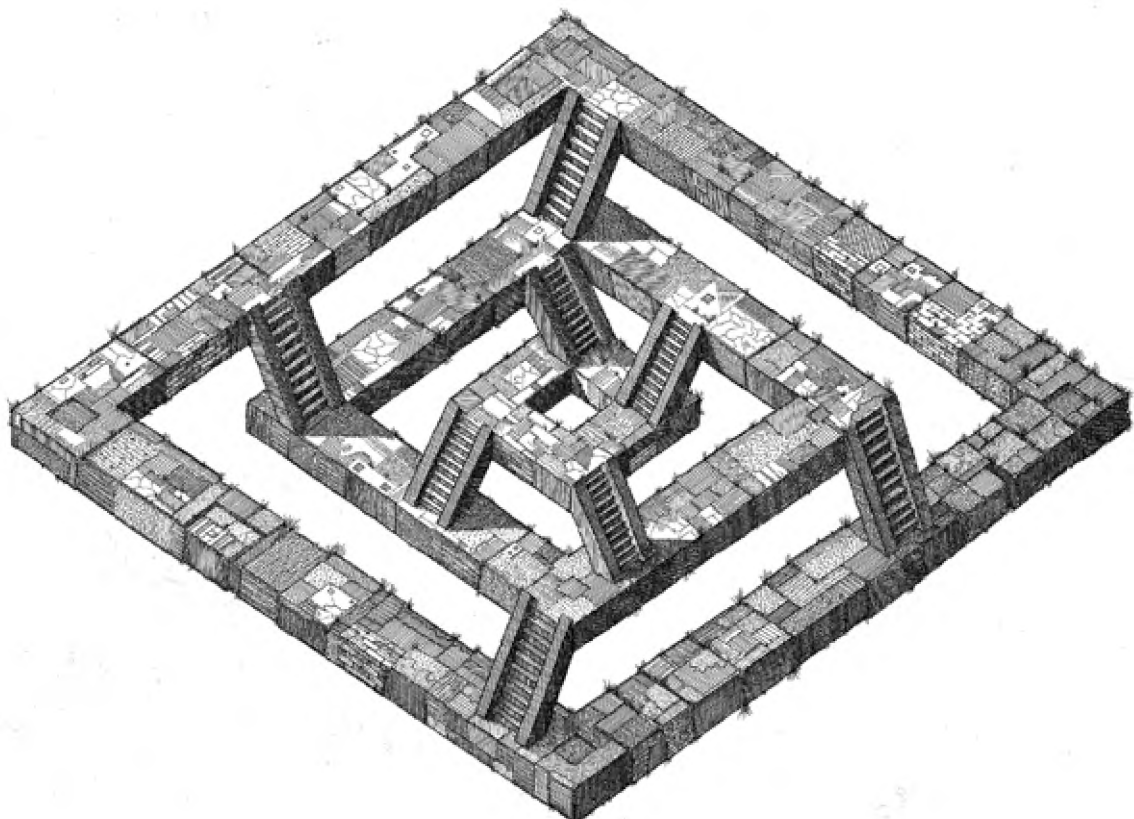
tensionate, chiar amenințătoare, sugerate prin tușele nervoase, întunericul mustos și aglomerarea de simboluri aproape comerciale.

O parte consistentă a expoziției, și prin număr, dar mai ales prin valoare, este reprezentată de către artiștii români (unii revendicându-se din alte țări). Cristian Opreș, în autoportretele sale cu tatăl, răstoarnă schema freudiană, descriind procesul prin care părintele se poate naște din propriul fiu, atât în plan vizual, cât și ontologic. Ovidiu Petca investighează și disecă activitatea cerebrală, urmărind-o în elementele ei intime și în intimitatea-i elementară, chimică și energetică, pe frecvențe cromatice care impresionează retina și conștiința. Christian Paraschiv surprinde *Plecările*, prin X-urile categorice și neiertătoare plasate pe fragmentele de viață lăsată în suspensie, iar Raluca Iancu culege dintre ipotezele existenței autobuzele strivite, ca simboluri ale eșecului vitezei, al tehnologiei și al masificării. Piesele Wandei Mihuleac din seria *Sărut*, immortalizând diafana

clipă a atingerii buzelor în forma minimalistă a petelor negre pe suprafața albă, transmit nu doar senzualitate pură, sublimată și independentă de orice context, ci și mișcarea umbrelor care capătă contur în interiorul acestor buze, ca loc de naștere a zicerii, într-o delicată obsetrică a cuvântului nerostit.

Trebuie suliniat faptul că *Tribuna Graphic* a depășit deja stricta delimitare disciplinară și s-a transformat într-o scenă a artei totale, integrate, în care prezentul respiră în mod sublimat. De data aceasta, vernisajul a inclus și un moment coregrafic oferit de către Yonggu Shin, artistul coreean extrem de complex, de inteligent și de viguros (aflat în al cincilea deceniu de viață, chipul său prietenos nu trădează altceva decât tinerețe și coerență lăuntrică). Cu chipul albit de masca pictată a spiritelor fără expresie (și tocmai de aceea posesoare ale tuturor posibilităților expresiei), cu kimono-ul cu mâneci lungi și cu o pagodă pe cap, artistul a interpretat partitura unei zeități responsabile cu punerea împreună a vieților oamenilor. Însoțit de muzică eterică, cu mișcări blânde și cursive, spiritul a desfăcut firul roșu dint-un ghem de lână și ni l-a oferit tuturor, să ne agățăm de această certitudine a comuniunii. Prin dans amețitor, și l-a recuperat apoi, rulându-l din nou în ghemul fără nume, ceea ce nu indică atât fragilitatea și fatala temporalitate a vieții, cât faptul că sursa acesteia se află în planul divin, pe care nu îl putem influența sau locui, dar în reflexia căruia putem participa la miracolul comunicării. Artist-șaman, așa cum se declară singur și așa cum observă și Diana Cozma, cea care a întreținut cu artistul coreean o bogată corespondență (pe care nu ar fi rău să o putem vedea publicată), Yonggu Shin demonstrează cum arta nu doar că menține contactul cu un palier extramundan al realității, prin limbaj propriu, dar are și o importanță funcție vindecătoare. Orice artă de valoare are această funcție, iar artistul care o realizează este întotdeauna un soi de șaman.

Tribuna Graphic este un mare atu al Clujului, plasându-l definitiv pe marea hară a artei contemporane, și contribuie la îmbogățirea patrimoniului local, deoarece lucrările prezente în expoziție vor fi donate orașului nostru.



István Orosz (Ungaria)

Zid IX (2015), heliogravură, 39,5 x 54 cm

sumar

editorial

Mircea Arman

Expunerea prealabilă a noțiunii de adevăr și autenticitate raportată la structura apriorică a imaginativului (VIII) 3

cărți în actualitate

Ștefan Manasia

Obiecte poetice, scene domestice, definiții 5

Adrian Lesenciuc

Amenințarea clasicii în recontextualizarea lecturii 6

Alexandru Șfârlea

„Pot face oricând din sufletul meu camera de ardere a unui motor cu explozie” 7

Monica Grosu

Între etnologie și literatură 8

Menuș Maximilian

Cristelnița poetului național 9

Gheorghe Pârja

O carte lămuritoare 10

comentarii

Christian Crăciun

Situații 11

memoria literară

Constantin Cubleșan

Revista „Convorbiri literare” ca istorie a literaturii române (Cassian Maria Spiridon) 12

proza

Savu Popa

Ocna city (Meteorologul stațiunii sau Războiul alb) 13

interviu

de vorbă cu Prof. Univ. dr. Alexandru Balaș, SUNY Cortland, SUA

„Fără cultură și artă, acest iureș al vieții noastre parcă nu are sens” 14

eseu

Alexandru Dobrescu

Defăimarea lui Zoil 17

diagnoze

Andrei Marga

Revenirea la idealism 20

filosofie

Viorel Igna

Căile metafisicii platonice (I) 22

social

Ani Bradea

România și oamenii săi din lume (XVI) 24

showmustgoon

Oana Pughineanu

Picnicul satului global 27

traduceri

Poezie italiană contemporană

28

însemnări din La Mancha

Mircea Moș

Un spațiu al metamorfozei(I) 30

genul epistolar

Cristina Struțeanu

Cartolina 15 + 1 31

teatru

Claudiu Groza

Succes!?

32

conexiuni

Silvia Suci

Valoarea artei în 2019 33

plastica

Gelu Teampău

Artă și vindecare

Tribuna Graphic 2019 36

plastica

Artă și vindecare Tribuna Graphic 2019

Gelu Teampău



José de Guimarães (Portugalia)

Universul (2019), serigrafie, 57,5 x 76,5 cm

Iată că *Tribuna Graphic* a ajuns la a zecea ediție, iar în câmp artistic se poate spune că aceasta echivalează cu majoratul. Majoratul cronologic, deoarece importanța majoră a acestei instituții culturale, a fost certificată încă de la prima ediție, prin valoarea artiștilor angrenați în proiect. Faptul că acum, cu ocazia celebrării de-

veniului de existență, sunt incluse în expoziție lucrările a 30 de artiști - unii deveniți în sine adevărate instituții - din nu mai puțin de 20 de țări, răspândite pe patru continente, este semnul peremptoriu al recunoașterii internaționale de care se bucură acest proiect, precum și un indiciu care trimite la creșterea sa continuă în importanță în viitorul apropiat. Dacă *Tribuna Graphic* este deja o platformă confirmată și respectată, care angrenează capi de serie ai artei grafice contemporane internaționale, nu cred că e hazardat să presupunem că ea va deveni cât de curând chiar o necesitate în CV-urile artiștilor care caută afirmarea.

Bineînțeles, o singură pereche de ochi nu poate da seama de toate aspectele și de toate detaliile acestei extrem de bogate și de solicitante expoziții, și ar fi chiar puțin nedrept să i se ceară unei singure conștiințe o cronică exhaustivă. Iar aceasta nu doar datorită abundenței lucrărilor, ci în special complexității imagistice și intelectuale puse în mișcare cu ajutorul tehnicilor atât de diverse și de inovative. Poate că grafica, fie și datorită specificului său tehnic, se pretează comentariului social și politic sau meditației contingente mai mult decât pictura. Dacă pictura se dovedește planul construcțiilor ample și al edificiilor senzoriale și

Continuarea în pagina 34



Ernst Matzke (Germania) *Fisuri temporale* (2012)
desen vectorial/imprimare cu pigmenți UltraChrome,
60 x 60 cm

ABONAMENTE

Prin toate oficiile poștale din țară, revista având codul 19232 în catalogul Poștei Române sau Cu ridicare de la redacție: 30 lei – trimestru, 60 lei – semestru, 120 lei – un an. Cu expediere la domiciliu: 40,2 lei – trimestru, 80,4 lei – semestru, 160,8 lei – un an. Persoanele interesate sunt rugate să achite suma corespunzătoare la sediul redacției (Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1) sau să o expedieze prin mandat poștal la adresa: Revista de cultură Tribuna, contravaloare revistă cont nr. RO57TREZ21621G335100xxxx și contravaloare taxe poștale cont nr. RO16TREZ24G670310200108x deschis la B.N. Trezoreria Cluj-Napoca.

